

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MUHSİN BATUR'UN ASKERİ VE SİYASİ HAYATI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMRE SOYTÜRK

DANIŞMAN

DOÇ. DR. FATİH TUĞLUOĞLU

AKSARAY 2021

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MUHSİN BATUR’UN ASKERİ VE SİYASİ HAYATI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMRE SOYTÜRK

DANIŞMAN
DOÇ. DR. FATİH TUĞLUOĞLU

AKSARAY 2021

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORM

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı :Emre

Soyadı :SOYTÜRK

Bölümü :Tarih

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı :Muhsin BATUR'un Askeri ve Siyasi Hayatı

İngilizce Adı : Muhsin Batur's Military And Political Life

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Emre SOYTÜRK

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Emre SOYTÜRK tarafından hazırlanan Muhsin BATUR'un Askeri ve Siyasi Hayatı" başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: (Doç. Dr. Fatih TUĞLUOĞLU)

(Aksaray Üni. Tarih)

İmza

.....

Üye: (Doç.Dr. Murat KÖYLÜ)

(Çağ Üni. Tarih)

.....

Üye: (Dr.Öğr.Üyesi Osman OKUMUŞ)

(Aksaray Üni. Tarih)

.....

Tez Savunma Tarihi: 23/06/2021

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU

İmza

Aileme

TEŞEKKÜR

Tez sürecinde her türlü desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Fatih Tuğluoğlu'na, bana güvenen ve arkamda duran aileme, sürekli fikir alışverişi içerisinde bulunduğumuz arkadaşlarıma teşekkür ederim.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MUHSİN BATUR'UN ASKERİ VE SİYASİ HAYATI

(Yüksek Lisans Tezi)

Emre Soytürk, Aksaray 2021

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti'nde 1960 ile 1971 yılları arasında dönemin iktidarlarının ülkede yaşanan sorunları önlemede yetersiz kalması sebebi ile 2 ihtilal, 2 ihtilal girişimi olmuştur. Muhsin Batur bu hareketlerden 27 Mayıs 1960 ihtilalinin haklı olduğunu düşündüğü için müdahalenin içinde, 21 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 ihtilal girişimlerinin yanlış olduğunu düşündüğü için girişimin karşısında, 12 Mart 1971 Muhtırasının ise gerekli olduğu düşüncesiyle başında bulunmuştu. Hava Kuvvetleri Komutanlığı süresinin dolması ile emekliye ayrılan ve askeri hayatı sona eren Batur'un, dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından Kontenjan Senatörü seçilmesiyle siyasi hayatı başlamış ve senatörlüğünün son döneminde cumhurbaşkanı aday olmuştur. Çalışmanın amacı Muhsin Batur'un, dönemin askeri ve siyasi olaylarına bakış açısı, tutumu ve etkisini incelemektir. Çalışma konusu olarak tercih edilmesinin sebebi ise; Batur'un dönemin siyasi hayatını etkileyecek faaliyetlerde bulunmuş olması ve buna karşın üzerinde yeterli çalışma yapılmamış olmasıdır.

Bilim Kodu : 118101

Anahtar Kelimeler : Muhsin Batur, İhtilal, Politika, 12 Mart 1971,
Hava Kuvvetleri Komutanı

Sayfa Adedi : 146

Danışman : Doç. Dr. Fatih TUĞLUOĞLU

AKSARAY UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MUHSIN BATUR’S MILITARY AND POLITICAL LIFE

(Master’s Thesis)

Emre Soytürk, Aksaray 2021

ABSTRACT

Since the government could not manage the issues in the Republic of Turkey, two military coups and two coup attempts have become between 1960 and 1971. Because of fact that Muhsin Batur thought the 27 May 1960 coup was right he was along with these attempts, since he thought 21 February 1962 and 21 May 1963 attempts were wrong he was against the attempts and since the 12 March 1971 coup is necessary he was head of the coup. Batur, who retired with the expiration of his term as Air Force Command and his military life ended, commenced his political life with the election of the quota senator by President Fahri Korutürk and became a presidential candidate in the last term of his senatorship. The purpose of the study is to examine Muhsin Batur's perspective, attitude, and influence on the military and political events of the period. The reason why it is preferred as a study subject is; The fact that Batur was involved in activities that would affect the political life of the period, but there was not enough work on it.

Siience code : 118101

Keywords: : Muhsin Batur, Military Coup, Policy, 12 March 1971, Air Force Command

Page Number: 146

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Fatih TUĞLUOĞLU

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORM.....	ii
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	iii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iv
İTHAF	v
TEŞEKKÜR.....	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	x
KISALTMALAR.....	xiv
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
MUHSİN BATUR’UN ÇOCUKLUK VE GENÇLİK YILLARI.....	3
İKİNCİ BÖLÜM	9
1950 ÖNCESİ TÜRKİYE	9
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	14
27 MAYIS 1960 ASKERİ MÜDAHALESİ ve MUHSİN BATUR.....	14
2.1. 27 Mayıs’a Giden Süreç ve Ülkenin Genel Durumu.....	14
2.2. 27 Mayıs’ta Muhsin Batur’un Rolü	22
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	27
22 ŞUBAT 1962 ile 21 MAYIS 1963 ASKERİ MÜDAHALE GİRİŞİMİ ve MUHSİN BATUR.....	27
3.1. 22 Şubat ile 21 Mayıs’a Giden Süreç ve Ülkenin Genel Durumu	27
3.2. 22 Şubat 1962 ile 21 Mayıs 1963’te Muhsin Batur’un Tutumu.....	33
BEŞİNCİ BÖLÜM	38
12 MART 1971 MUHTIRASI VE MUHSİN BATUR.....	38
5.1. 12 Mart Muhtırasına Giden Süreç ve Ülkenin Genel Durumu	38
5.2. 9 Mart İhtilal Hazırlıkları	46
5.3. 12 Mart 1971 Muhtırası.....	49

5.4. 12 Mart Muhtırasından Sonra Yaşananlar	60
5.5. Birinci Nihat Erim Hükümeti	61
5.6. İkinci Erim Hükümeti	72
5.7. Ferit Melen Hükümeti	75
5.8. Naim Talu Hükümeti	79
ALTINCI BÖLÜM.....	81
MUHSİN BATUR’UN KONTENJAN SENATÖRLÜĞÜ YILLARI.....	81
6.1. Senatör Seçilişi ve Senatörlüğü Dönemindeki Çalışmaları	81
6.2. Cumhurbaşkanlığı Adaylığı	98
6.3. Muhsin Batur’un Son Yılları	101
SONUÇ	103
KAYNAKÇA	107
EKLER.....	113
TEZ DEĞERLENDİRME FORMU	130

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AP	: Adalet Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMM	: Büyük Millet Meclisi
CENTO	: Merkezi Antlaşma Teşkilatı
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
DEV-GENÇ	: Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu
DDKO	: Devrimci Doğu Kültür Ocakları
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
DİSK	: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Federasyonu
DP	: Demokrat Parti
FKF	: Fikir Kulüpleri Federasyonu
GP	: Güven Partisi
HF	: Halk Fırkası
İTC	: İttihat ve Terakki Cemiyeti
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MC	: Milliyetçi Cephe
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MGP	: Milli Güven Partisi
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı

MP	: Millet Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
SKB	: Silahlı Kuvvetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TCK	: Türk Ceza Kanunu
THKO	: Türk Halk Kurtuluş Ordusu
THY	: Türk Hava Yolları
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TÖS	: Türkiye Öğretmenler Sendikası
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
YTP	: Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

“Muhsin Batur’un Askeri ve Siyasi Hayatı” adlı çalışmada emekli Hava Kuvvetleri komutanı ve senatör Muhsin Batur’un hayatını askeri ve siyasi hayatı incelendi. Birinci bölümde Batur’un çocukluk ve gençlik yılları ele alındı. Batur hakkında fazla kaynak olmadığı için kaynak olarak Batur’un “Anılar ve Görüşler” adlı hatıratını ana kaynak olarak kullanıldı. İkinci bölümde Türkiye’nin 1950 yılına kadarki süreç işlendi. Üçüncü bölümde 27 Mayıs’a kadarki süreçle birlikte ihtilale sebep olan gelişmeler ve Batur’un 27 Mayıs’taki tutumu ile faaliyetleri işlendi. Bu bölümde Batur’un anıları ile birlikte dönemde yaşayan diğer kişilerin anıları, gazeteler, araştırma eserlerden faydalanıldı.

Dördüncü bölümde Talat Aydemir’in 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 ihtilal girişimleri, girişimin sebebi, gelişimi, Batur’un bu girişimdeki tutumu ile birlikte rolü ele alındı. İlgili bölümde Batur’un anıları, dönemde yaşamış diğer kişilerin anıları, gazeteler, dergiler, araştırma eserler ve ana kaynaklar kullanıldı. Dördüncü bölümde kaynak çeşitliliği olsa da eserlerdeki bilgi yetersizliği sebebi ile Batur’un eseri esas kaynak olarak kullanılmaya devam edilmiştir.

Beşinci bölümünde 1960’lı yıllardaki sağ ve sol hareketler, ekonomik ve sosyal sorunlar, MGK toplantıları, ihtilal hazırlıkları, 9 Mart ihtilal planı ve 12 Mart Muhtırası, muhtıradan sonra kurulan partiler üstü hükümetler dönemi işlenmiştir. Bu dönemde Batur’un etkisi büyük olduğu ve çalışmamızın amacı dönemde Batur’un önemi olduğu için Batur eksenli bir çalışma yöntemi takip edilmiştir.

Askerlik görevinden emekli olup, senatör olarak TBMM’ye girmesi ile siyasi hayatı başlayan Batur’un bu dönemini altıncı bölümde işlendi. Mecliste yaptığı konuşmaları üzerinde durulan bu bölümde kaynak olarak Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi ve Batur’un anıları başta olmak üzere gazete, dergi ve araştırma eserler kullanıldı. İlgili bölümde Batur’un cumhurbaşkanlığı adaylığı da ele alındı.

Çalışmanın amacı Muhsin Batur'un 1980 yılına kadar süren askeri ve siyasi hayatını, anılarını ana kaynak olarak kullanmak suretiyle incelemek, içinde bulunduğu olaylara karşı düşüncesi, tutumu ve ülkeye etkisini araştırmaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHSİN BATUR'UN ÇOCUKLUK VE GENÇLİK YILLARI

Muhsin Batur, nüfus cüzdanına göre 5 Aralık 1920'de İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası Yüzbaşı Salim Bey, annesi Semiha Hanımdır. Dedesi (babasının babası) Ağır Topçu Miralay (Albay) İsmail Hakkı Bey, babaannesi Ayşe Hanımdır. Anneannesi dönemin üst düzey yöneticilerinden Muhsin Bey'in kızı Saniha Hanım, dedesi (annesinin babası) Şirket-i Hayriye'nin (Boğaz Vapuru) kuruculuğunu yapan Hüseyin Hakkı Efendi'nin oğlu Ahmet Muhtar Bey'dir.¹

Yüzbaşı Salim Bey, 1910 yılında Harp Okulu'nu bitirmişti. 1911 yılında Harbiye Nezaretince (Milli Savunma Bakanlığı) havacılık bölümü açılmasına karar verilmiş, bu doğrultuda pilotluk eğitimi almaları için Fransa'ya da İngiltere'ye öğrenci gönderilmiş, Salim Bey de Fransa'ya giden grup içerisinde yer almıştı. Salim Bey, pilot olarak ülkeye döndüğünde Balkan Savaşı'na katılmış, daha sonra pilotluğu bırakarak tekrar eski sınıfı olan istihkama dönmüştü. Salim Bey Birinci Dünya Savaşında, Çanakkale'de Atatürk'ün birliğinde savaşırken yaralanmış ve sol kolu engelli kalmıştı. Buna rağmen Kurtuluş Savaşında gizlice Antalya'ya giderek bir geri hizmette görev almış, daha sonra annesini eşini ve oğlu Muhsin'i (Muhsin Batur) yanına almıştı. Büyük Taarruz'da İzmir'e gidip geri dönülmüş, bu sırada Batur'un Nejat adındaki kardeşi bebekken vefat etmişti. Batur'un ailesi İstanbul'a dönmüş, babası Salim Bey de artık emekliye ayrılmış ve Üsküdar'da bir konağa yerleşmişlerdi. Salim Bey hem emekli maaşı az olduğu için hem de henüz genç olduğu için bir iş bulup çalışmaya başlamış, konaktan da ayrılarak bir apartman dairesine yerleşmişlerdi. Batur'un kardeşi Cahit de bu sıralarda dünyaya gelmişti.²

¹ Muhsin Batur, Anılar ve Görüşler Üç dönemin Perde Arkası, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985 s.7-8

² Batur, age, s.9-10

Batur, eğitim öğretim hayatına bir İtalyan İlkokulunda başlamıştı. Batur, Atatürk'ü de ilk defa bu yıllarda, Afgan Kralı Emanullah Han ile birlikte otomobille geçişi sırasında görmüştü. 1929 yılında, Batur henüz 3. sınıftayken, babası Salim Bey 38 yaşında hayatını kaybetmişti. Annesi Semiha Hanım'ın aylığının iki çocuğu geçindiremeyeceği düşünüldüğü için aile içinde alınan kararla Batur'un Üsküdar'daki dedesi Albay İsmail Hakkı Bey'in yanına gönderilmesi kararlaştırılmıştı. 3. Sınıftan sonra İtalyan İlkokulundan ayrılan Batur, 4. sınıfa Selim Salis (3. Selim) ilkokuluna başlamıştı. 5. sınıfa geçtiğinde okul binası değişmiş, yeni yapılan modern Üsküdar 19. İlkokulu'na geçmişti. Ortaokula 1932'de Üsküdar Paşakapısı'nda başlamış, 6, 7 ve 8. sınıfları burada okumuştur. Batur bu döneme kadarki eğitim-öğretim hayatında yaramaz fakat başarılı bir öğrenciydi. 1935 yılında Haydarpaşa Lisesi'ne başlamıştı. Bu dönemde dayısı Feyzullah Bey'in vefat etmesi üzerine ailesi Beylerbeyinde ufak bir eve taşınmış, Sami amcası da evlendiği için yaptığı maddi yardımını kesince Batur, ekonomik olarak zor duruma düşmüştü. 10. sınıfa geçen Batur, bir dönem valiliğe merak salsa da, asıl ilgisi babası ve dedesinin mesleği olan askerlikti. Babası pilot olduğu için de subay olursa havacı pilot olmak istiyordu. 1937 yılında Kuleli Askeri Lisesi'ne başvurmuş ve 10. sınıfın ikinci yarısına orada başlamıştı. Olgunluk sınavını verip, liseyi bitiren Batur, sınıf olarak da havacılığı seçmişti. Harp Okuluna başlamadan önce kıtada yapması gereken stajı için ise Kayseri'deki 19 Piyade Alayına gitmişti. Stajı bitirdikten sonra Harp Okuluna tekrar dönmüş, bu sıralarda vefat eden Atatürk'ün cenazesi Ankara'ya getirildiğinde bütün Harp Okulu öğrencileri gibi Batur da görev almıştı.³

Havacılar, karacılarla aynı dersleri görüyor, bunların yanında Türkkuşu'nda planör eğitimi alıyorlardı, başöğretmenleri ise Sabiha Gökçen ile Ali Yıldız'dı. Batur birinci sınıfın sonunda 22. olmuş, bu notlarının kıdem sırası belirleyeceğini öğrenince⁴, ikinci sene daha çok çalışmaya başlamış; fakat 1 Eylül 1939'da İkinci Dünya Savaşı başlamış, savaş dolayısıyla eğitimler hızlandırılmıştı. 1940 yılında ilk defa havacı mezunlara mavi üniformalar dağıtılmış, 15 Şubat 1940 günü Batur, 98 kişi içerisinde 8. olarak mezun olmuş, 1 Mart günü İstanbul Kartal Maltepe'sindeki Piyade Atış Okuluna gitmişti. Burada 3 ay geçirmiş ve Eskişehir'deki hava okuluna katılmıştı. Burada 1938 ve 1939 Harp Okulu mezunlarını eğitimi bitirmedikleri için eğitime başlayacak durum yoktu, kura ile farklı hava birliklerine dağıtım yapılmış, Batur da Lyzender keşif bölüğüne verilmişti. Burada iki

³ Batur, age, s.12-27

⁴ Batur komutan olduktan sonra nota göre kıdem sırasının belirlenmesi sistemini diğer komutanlarla birlikte kaldırmış, daha sonra Genelkurmay Başkanı Kenan Evren de Orgeneralliğe yükselirken bu yeni düzenden faydalanarak kıdem atmıştı.

kişilik olan uçaklarda pilot önde uçarken Batur keşif yapmıştı. Batur burada diğer beş arkadaşı ile birlikte Hava Kuvvetlerinde bulunmaktan memnun olmuştu. 15 Ağustos'ta da Teğmen olarak uçuş tazminatı almaya başlamıştı. Batur ilk uçak kazasını da burada görmüştü. Ekim ayında Harp Okulu'na katılmış, teorik ve uçuş eğitimini birlikte almaya başlamıştı. Öğretmenle yapılacak 10-12 saatlik uçuş eğitiminden sonra yalnız uçacak seviyeye gelmek gerekiyordu ve 10 saatlik uçuştan sonra Batur tek başına uçmaya başlamıştı. Yalnız uçmaya başladıktan sonra pilotluk sembolü olan uçuş brövesi takılmıştı. Uçmaya başlayınca teorik dersleri azalan Batur, kitap okumaya vakit ayırmış, Atatürk'ün Nutuk'unu da defalarca okumuştur. Eskişehir'de bir hafta sonu çıkışında, Eskişehir'de ilk Türk eczanesini açan Ömer Lütfü Bey'in kızı Leman Hanım ile tanışmıştı. Nişanlanmaya karar vermeleri üzerine Batur'un annesi Leman Hanımı istemiş, Leman Hanımın ailesinden de olumlu cevap almışlardı. 21 Mart 1942'de de Orduevinde yapılan bir törenle nişanlanmışlardı. Batur; Leman Hanımın ailesi tarafından da sevilmiş ve benimsenmişti. Hava Okulundan 2 Temmuz 1942'de Pilot Teğmen olarak mezun olmuş, kura ile de Kütahya'da bulunan ama Merzifon'a gidecek olan 4. Tayyare Alayı 58. Bölüğünü çekmişti.⁵

Batur, Av uçağını ilk kez Merzifon'da kullanmıştı. Ardından "kol uçuşu" adı verilen uçuşu gerçekleştirmiş, ilk kazasını bu kol uçuşu esnasında yapmıştı. Daha sonra Batur'un Taburu İngilizlerin verdiği yeni Av-Av Bombardıman uçaklarını teslim almak ve intibak eğitimini de orada tamamlamak için Adana'ya gitme emri almışlardı. Adana'ya gittikten sonra Ocak 1943'te İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in Adana'ya geleceğini öğrenmişti. Churchill Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile trende görüşme gerçekleştirirken, Türkiye'ye geldiği Amerikan bombardıman uçağı park yerinde pistten çıkmıştı ve Batur ile birlikte askerler, uçağı çamurdan çıkarmaya çıkarmak için uğraşmışlardı. Nisan 1943'te eğitim bitmiş ve uçakları ile Adana'dan Merzifon'a dönmüşlerdi. Ardından Mısır'a gitmek üzere emir almış ve Kahire'ye giderek Süveyş Kanalı yakınlarındaki İsmailiye civarındaki İngiliz Hava Birliğine katılmışlardı. Burada İkinci Dünya savaşında uygulanan güncel hava taktiklerini ders alarak ve uçarak öğrenmişlerdi. Uçakla takla atmak (looping), uçağı ekseni etrafında bir tur döndürmek (tono yapmak) gibi bazı küçük disiplinsiz hareketlerin para cezası vardı ve Batur'un bazen bu cezayı göze alıp hepsini üst üste yaptığı olmuştu. Mısır'dan Merzifon'a dönen Batur, 15 Ağustos 1943'te Üsteğmen olmuş, erken subay olduğu için de 15 Şubat'ta önündeki sınıflarla birleşerek erken terfi almıştı. Batur, 4 Şubat

⁵ Batur, age, s.28-36

1944'te nişanlısı Leman Hanım ile evlenmişti. Temel Alet Öğretmen Kursu için Eskişehir'e gitmiş, alet uçuş öğretmeni olarak Merzifon'a geri dönmüştü. Batur Av Eğitim Masasında çalışmak üzere karargaha alınmış, buradaki yaptığı işten de keyif almış, yeni şeyler öğrenmiş fakat uçamadığı ve geri hizmette çalıştığı için komutanından izin isteyerek Merzifon'a dönmüştü. 13 Kasım 1944'te de çocuk sahibi olan Batur, kızına Emel adını vermişti. Batur, Kurmay olmaya karar vermiş, Kurmaylık sınavına girmiş ve 1946 yılında sınavı kazanmıştı. Alaylarında bulunan Uçaksavar Taburunda Staja başlamıştı.⁶

1946 yılında ülke ekonomisi sıkıntılı bir durumdaydı, bu sebepten subaylar da geçim sıkıntısı yaşıyordu. Kiralar subayların maaşına göre çok yüksekti. Havacılar uçuş tazminatı aldığı halde sıkıntı yaşıyordu. Hava, Deniz ve Kara Akademisi Yıldız Sarayındaydı. 1946 yılında yapılan seçimler çeşitli sıkıntılara sebep olmuş, sonuçlara itiraz edilmişti. Akademide de Batur'un sınıfı ikiye bölünmüş, bir taraf yeni kurulan Demokrat Parti'yi (DP) ve lideri Celal Bayar'ı, diğer taraf ise CHP ile İsmet İnönü'yü tutmaya başlamıştı. CHP'yi tutanlar, DP'nin CHP'den ayrıldığı, program olarak farklı olmadığı, bireysel sorunlardan dolayı kurulduğu şeklinde önemli bir eleştiri kaynağı vardı. Batur da bu gruptaydı. 1946'da Kurmay Stajyer diplomasını alan Batur, Kütahya'daki 7. Tayyare Alayı 1. Bölük Komutanlığına atanmıştı.⁷

Şubat 1950'de Kütahya'daki Alayı dağıtılan Batur, Balıkesir'deki 9. Tayyare Üssü 2. Filo Komutan Vekilliğine atanmıştı. Bu görevi esnasında 8 yıldır uçak kazası geçirmeyen Batur, 18 Ağustos günü atış görevi için uçağı kaldırırken bir kaza geçirmiş fakat ciddi bir yara almadan kurtulmuştu. 20 Eylül günü ise İzmir'deki Radar Merkezi ile ortak çalışma yapmak için havalanan Batur'un uçağının Menemen üzerinde motoru duraksamış, bir pamuk tarlasına uçağın gövdesi üzerine mecburi iniş yapmış ve bu kazadan da yara almadan kurtulmuştu. Bu sırada kurmaylığı onaylanan Batur, Hava Kurmay Kıdemli Yüzbaşı unvanını kullanmaya başlamıştı. Ağustos 1951'de Binbaşılığa yükselen Batur, 191. Filo Komutanlığına asil olarak atanmıştı. İlk defa açılan Eskişehir'deki Hava Harp Okulu'na Batur da Hava Tabiye öğretmeni olarak atanmıştı. Buradaki çalışmalarını derleyerek "Hava Tabiyesi" adı ile kitap olarak bastırıp komutanlığa sunmuş, komutanlıkça da kabul edilmişti. 1952 yılının başlarında Balıkesir'e ilk jetler gelmeye başlamış, bu sebeple Batur Balıkesir'e gitmeyi düşünmüştü. Balıkesir'e gitmek isteğini Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral

⁶ Batur, age, s.3646

⁷ Batur, age, s.47- 50

Muzaffer Göksenin'e ileten Batur, Haziran 1952'de tekrar Balıkesir'deki 191. Filo Komutanlığına atanmıştı. Batur'un birliği eğitim ile birlikte Türk ve yabancı devlet adamları ziyaretinde akrobasi gösterileri yapıyor, zaman zaman da İtalya'ya giderek yeni verilen uçakları teslim alıp Türkiye'ye getiriyorlardı.⁸

Haziran 1953'te Hava Kuvvetlerinin farklı birliklerinden seçilen ve Batur'un da içinde bulunduğu 10 subay, savaş alanında inceleme yapmak için 2 aylığına Kore'ye gönderilmişti. Önce Hong Kong'a oradan Japonya'ya geçip Japonya'daki birlikleri ve fabrikaları inceledikten sonra Kore'ye gitmişlerdi. 45 gün farklı karargah ve birlikleri incelemiş, savaş hayatını ve yöntemini görmüşlerdi. Batur, Balıkesir'e döndükten sonra, Atatürk döneminde Rusya'ya gönderilen hava birliğinden sonra ilk defa 16 uçaktan oluşan bir filo ile Yunanistan'da bir tatbikata gidileceğini ve kendisini beklediklerini görmüştü. Tatbikata Türkiye ile birlikte ABD, İtalya ve Yunanistan filoları da katılmıştı. Atina'daki Maraton Körfezinde bulunan ve uzun süredir batmayan bir şamandıraya pike bombardıman taarruzu görevi verilmişti. Görev için havalanan Batur ve filosu ilk turda şamandırayı batıramamış, ikinci dalışta Batur'un attığı bomba ile şamandıra batmıştı. Balıkesir'e döndüğünde Kurmay Albay İrfan Tansel Batur'un bulunduğu Üsse Uçuş Grup Komutanı olarak atanmıştı. Tansel sürekli olarak Batur'a yabancı dilini geliştirmesini tavsiye etmiş, bu esnada Ankara'da sadece TSK personeli için 6 aylık İngilizce kursu açılınca Batur'a gitmesi için ısrarcı olmuştu. Batur kursa gittiği dönemde öğleden sonra saat dörtte kurs bitiminde birkaç arkadaşı ile birlikte TBMM'ye gidip oturumları izlemeye başlamıştı. Bu dönem Batur'un Akademiden sonra siyasetle ilgilendiği ikinci dönem olmuştu.⁹

Ağustos 1954'te Batur'un Napoli'deki Güney Avrupa Müttefik Hava Kuvvetleri Komutanlığına tayini çıkmıştı. Napoli'nin Kuzeyindeki Bagnoli'de bulunan çalışma alanında Türk, Fransız, İngiliz, İtalyan, Yunan ve ABD'li subay ile astsubaylar bulunuyordu. Batur bu dönemde Kara-Hava işbirliği için İngiltere'ye, Nükleer Silah kursu için Almanya'ya ve çeşitli askeri toplantılar için Fransa, İngiltere ve Yunanistan'a gitmişti. Batur Ağustos 1955'te Yarbaylığa yükselmişti. Napoli'de Kara, Deniz ve Hava olmak üzere 20 civarında Türk subayı vardı ve iyi ilişkiler kurmuşlardı. Bu subaylardan Albay Faruk Gürler ile Batur bu dönemde birbirlerini yakından tanımışlardı. Batur İtalya'ya giderken gazetelere

⁸ Batur, age, s.50-57

⁹ Batur, age, s.57-62

abone olmuş, biraz geç de olsa Türkiye gündemini takip etmiş ve arkadaşları ile konular hakkında konuşmuştu.¹⁰

Eylül 1956'da Ankara'ya dönen Batur, Karargah'ta Harekat Başkanlığı, Eğitim Grubu Birlik Eğitim Şube Müdürlüğüne atanmıştı. Batur bu dönemde Halkla ilişkiler kursu için Fransa'ya, CENTO (Merkezi Antlaşma Teşkilatı – Bağdat Paktı) incelemesi için İngiltere'ye ve büyük bir manevra için Irak'a gitmişti. Batur'un yarbayken yazdığı tez onaylanmış ve 30 Ağustos 1958'de Albaylığa yükselmişti. Bir yıl daha karargahta çalışan Batur'un kıtaya çıkma sırası gelmiş ve 30 Ağustos 1959'da, Eskişehir'de bulunan 1. Ana Jet Üs Uçuş Grubu Komutanlığına atanmıştı.¹¹

¹⁰ Batur, age, s.62-66

¹¹ Batur, age, s.66-70

İKİNCİ BÖLÜM

1950 ÖNCESİ TÜRKİYE

Türk milletinin demokrasiye ilk geçişi birinci Meşrutiyetin ilanı ile Osmanlı Devleti döneminde olmuştu. Osmanlı Devleti'nde 10 Mayıs 1876 tarihinde medrese öğrencileri harekete geçmiş (talebe-i ulum), halktan da destek görünce Sultan Abdülaziz Sadrazam Mahmut Nedim Paşa'nın yerine Mürtecim Rüştü Paşa'yı, Şeyhülislam Hasan Fehmi Efendi'nin yerine İmamı Sultani Hayrullah Efendi'yi, Seraskerliğe Hüseyin Avni Paşa'yı atamış, Mithat Paşa ise Heyeti Vükelada Şurayı Devlet Başkanı olarak yer almıştı. Ardından Sultan Abdülaziz'in yerine V. Murat, 3 ay sonra da onun yerine II. Abdülhamit getirilmişti. Balkanlarda yaşanan sorunlar sebebi ile İngiltere, Rusya, Fransa, Almanya, İtalya ve Avusturya katılımı ile 23 Aralık 1876'da İstanbul'da bir konferans düzenlenmiş; konferans esnasında, Osmanlı Devleti tarafından Kanuni Esasi (anayasa) ilan edilmişti.¹²

Yapılacak olan milletvekili seçimleri için İstanbul ve taşra için ayrı ayrı esaslar belirlenmiş, geçici talimat ile 29 Ekim 1876'da taşrada seçimler yapılmış ve 19 Mart 1877 tarihinde Meclisi Umumi açılmıştı. Çalışmalarını savaş, iç ve dış sorunların etkisi altında yürüten meclis, hükümete karşı sert bir tavır takınması üzerine 13 Şubat 1878 tarihinde 2. Abdülhamit tarafından anayasanın kendisine tanıdığı yetkiyi kullanarak meclisi süresiz tatil etmişti.¹³ Türklerin ilk olarak anayasal demokratik düzene geçiş yaptığı 1. Meşrutiyet dönemine bu şekilde girilmiş ve kısa süre sonra da bu devir son bulmuştu.

¹² Mehmet Akif Aydın, Kanuni Esasi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Cilt 24, Test Yayını, İstanbul, 2001, s.328-330

¹³ Ali Akyıldız, Meclisi Mebusan, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 28. Cilt, Test Yayını, Ankara, 2003, s.245-247

Kanuni Esasi'ye yeniden dönülmesi için, İttihad ve Terakki Cemiyeti (İTC) üyesi Ahmet Niyazi Bey (Resneli) 200 askeri ile birlikte 3 Temmuz 1908'de garnizonun silah ve mühimmatına el koymuş, Niyazi Bey'i İsmail Enver Bey (Enver Paşa) ve diğer subaylar da takip etmişti. Ayaklanmayı bastırması için gönderilen Şemsi Paşa öldürülmüş, hareket Selanik'teki karargaha ve 3. Ordudaki diğer birliklere yayılmıştı. Anadolu ve Balkanlardan sadık birlikler gönderilmişse de ayaklanmayı önlemede başarılı olamamış, bunun üzerine Sultan II. Abdülhamit meclisi yeniden açacağını söyleyerek teslim olmuştu. 1908'in Kasım ve Aralık aylarında yapılan seçimlerde meclisin çoğunluğunu İTC taraftarları oluşturmuş, Meclis Başkanı Ahmet Rıza, Başkan Vekili ise Talat Bey (Talat Paşa) olmuştu.¹⁴

13 Nisan 1909'da İstanbul'da bulunan 1. Ordudaki bazı askerler rejime karşı isyan etmiş, emekli muvazzaf alaylı askerler ve bazı öğrenciler tarafından da destek görmüştü. İsyancıların İslami Hukukun tam uygulanması, Ahmet Rıza ve Talat Bey'in görevden alınması, mekteplilerin yerine alaylı subayların geçirilmesi, isyanlarından dolayı padişahı af sözü almak gibi istekleri vardı. Bunu üzerine 3. Ordu Komutanı Mahmut Şevket Paşa rejimi korumak için 22 Nisan günü "Hareket Ordusu" adındaki ordusu ile (Mustafa Kemal Paşa'da Kurmay Başkanı idi) İstanbul'a doğru yola çıkmıştı. Hareket Ordusu 24 Nisan günü İstanbul'da isyanı bastırılmış, isyana öncülük eden 30 kadar kişi idam edilmişti. Selanik'e sürgüne gönderilen Abdülhamit'in tahttan indirilişini 27 Nisanda meclis onaylamış, yeni sultan, Mehmet Reşat (V. Mehmet) olmuştu.¹⁵

28 Temmuz 1914'te I. Dünya Savaşı çıkmış, 2 Ağustos'ta Türk-Alman ittifak antlaşması imzalanmıştı.¹⁶ Osmanlı Devleti'nin 29 Ekim'de Rusya'ya saldırması üzerine 2 Kasım 1914'te Rusya, Osmanlı Devletine savaş ilan etmiş, Osmanlı Devleti İttifak Devletlerinin yanında I. Dünya Savaşına girmişti.¹⁷ I. Dünya Savaşı İttifak Devletlerinin yenilgisi ile sonuçlanmış, Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşmasını imzalamıştı. 15 Mayıs günü Yunanlar İzmir'i işgal etmiş, 16 Mayıs'ta Mustafa Kemal Paşa 9. Ordu müfettişi olarak Samsun'a gitmek üzere yola çıkmıştı. Anadolu'da Milli Mücadele başlatmak isteyen Mustafa Kemal Paşa, bu amaçla, 23 Temmuz-7 Ağustos 1919'da toplanan Erzurum Kongresine ve 4-11 Eylül 1919'da toplanan Sivas Kongresi'ne başkanlık etmişti. 1919 yılının sonbaharında Mebusan Meclisi için seçimler yapılmış, ilk toplantısını 12 Ocak

¹⁴ William Hale, Türkiye'de Ordu ve Siyaset 1789'dan Günümüze, Hil Yayın, İstanbul, 1996, s.41-44

¹⁵ Hale, age, s.44-45

¹⁶ Şevket Süreyya Aydemir, Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa Cilt 2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971, s.506

¹⁷ Aydemir, Enver Paşa, s.556

1920’de yapan meclis, 28 Ocak’ta da Misakı Milli’yi kabul etmişti. 16 Mart 1920’de İstanbul İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmiş, 11 Nisan’da da meclis dağıtılmıştı. İstanbul’da Mebusan Meclisi’nin kapatılması üzerine Mustafa Kemal Paşa 23 Nisan 1920’de Ankara’da Büyük Millet Meclisi’ni (BMM) açmıştı. 22 Haziran’da Yunanlar Anadolu içlerine ilerlemeye başlamış, İstanbul Hükümeti 10 Ağustos’ta Sevr Barış Antlaşmasını imzalamıştı. BMM 20 Ocak 1921’de Teşkilatı Esasi’yi (anayasa) kabul etmişti.¹⁸

Yunanların 6 Ocak 1921’de Bursa Cephesinden harekete geçmesi ile I. İnönü Savaşı gerçekleşmiş, savaş 10 Ocak’ta İsmet Paşa komutasındaki Türk ordusunun galibiyeti ile sonuçlanmıştı. 23 Mart’ta Yunan ordusunun taarruzu ile II. İnönü Savaşı başlamış, 1 Nisan’da Türk ordusu İsmet Paşa komutasında bu savaşı da kazanmıştı. Temmuz ayının başında Yunan birliklerinin tekrar taarruza geçmesi sonucu gerçekleşen Kütahya-Eskişehir Savaşı gerçekleşmiş, bu savaşta Yunanlara karşı başarı elde edilememiş, 22 Temmuz 1921’de İsmet Paşa orduya çekilme emri vermişti. 5 Ağustos’ta BMM Mustafa Kemal Paşa’ya Başkumandanlık yetkisi vermiş, 23 Ağustos’ta Sakarya Savaşı’na Mustafa Kemal Paşa komutasında giren Türk ordusu 13 Eylül’de savaşı zaferle neticelendirmişti. 26 Ağustos’ta başlayan Büyük Taarruz, 9 Eylül’de Türk Ordusunun İzmir’e girişi ile bitmişti.¹⁹

İtilaf Devletleri temsilcileri ve Ankara Hükümeti temsilcisi İsmet Paşa’nın katılımı ile 3 Ekim’de mütareke görüşmelerine başlanmış, 11 Ekim 1922’de Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalanmıştı. Barış antlaşması için 20 Kasım 1922’de İsviçre’nin Lozan kentinde bir konferans düzenlemiş, BMM adına ise baş delege olarak İsmet Paşa katılmıştı. Lozan’da İtilaf Devletleri’nin karşısına Türk halkının görüşünü yansıtan ve güvenoyu almış bir hükümetle çıkmanın doğru olacağı düşüncesi ile 1 Nisan 1923’te Büyük Millet Meclisi (BMM) kendini feshetmişti.²⁰ 8 Nisan 1923’te Mustafa Kemal Paşa “Dokuz Umde” adında bir beyanname yayınlarak Halk Fırkası’nı (HF) kuracağını açıklamıştı.²¹ Görüşmeler neticesinde 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Konferansı imza edilmişti.²² Yapılan seçimler neticesinde yeni meclis 11 Ağustos 1923’te toplanmış, Başbakanlığa Fethi Bey

¹⁸ Kemal Karpat, Türk Demokrasi Tarihi Sosyal Kültürel Ekonomik Temeller, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, s.119-125

¹⁹ İsmet İnönü, Hatıralar, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006, s.230-285

²⁰ Karpat, age, s.128

²¹ Hakkı Uyar, Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi, Boyut Yayınları, İstanbul, 2012, s.69

²² Fatih Tuğluoğlu, Ali Naci Karacan’ın Gözüyle Lozan Konferansı ve İsmet Paşa, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S 53, (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), 2013, s. 285-328

(Okyar) getirilmişti.²³ 24 Temmuz günü imzalanan Lozan Barış Antlaşması 23 Ağustos 1923 tarihinde TBMM tarafından onaylanmıştı.²⁴

9 Eylül 1922’de tüzüğü belirlenen Halk Fırkası (HF, daha sonra CHF ve CHP) kurulmuş, 29 Ekim 1923’te yeni Türk Devleti’nin yönetim şekli Cumhuriyet olarak belirlenmiş, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, ilk başbakanı da İsmet Paşa olmuştu. 3 Mart 1924’te Halifelik kaldırılmış, Kasım ayında göçmenler ve yolsuzluklar ile ilgili gensoru oylamasında İsmet Paşa güvenoyu almış, muhalefet edenlerden Kazım Paşa (Karabekir), Refet Paşa (Bele), Rauf Bey (Orbay), Adnan Bey (Adivar) gibi isimler HF’den ayrılarak 17 Kasım’da Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını (TCF) kurmuşlardı. Hükümetin sıkıyönetim ilanı önerisi CHF meclis grubunca reddedilmesi üzerine sağlık sorunları gerekçesi ile İsmet Paşa istifa etmiş, yeni hükümeti Fethi Bey (Okyar) kurmuştu. Bu esnada Şeyh Said isyanı çıkmış, Fethi Bey sert tedbirler alma taraftarı olmadığı için istifa etmiş, yeni hükümeti tekrar İsmet Paşa kurmuştu. Takriri Sükun kanununu çıkarıp isyanı bastıran hükümet, TCF’yi de irticai faaliyetleri kışkırttığı gerekçesi ile 3 Haziran 1925’te kapatmıştı. Mustafa Kemal Paşa’nın isteği ile Fethi Bey (Okyar), 12 Ağustos 1930’da İstanbul’da Serbest Cumhuriyet Fırkasını (SCF) kurmuştu. SCF’nin kuruluşu ile Türkiye’de çok partili hayat denenmiş fakat buna hazır bir ortam olmadığı görülmüş ve Fethi Bey; “*Gazi Hazretleri ile siyasi sahada karşı karşıya gelmek vaziyetinde kalabileceği*” gerekçesi ile 17 Kasım 1930’da SCF’yi kapatmıştı.²⁵

20 Eylül 1937’de İsmet Paşa, sağlık sorunlarını gerekçe göstererek Mustafa Kemal Paşa’dan müsaade istemiş ve bu isteği kabul edilerek kendisine bir buçuk ay izin verilmiş, yerine geçici olarak İktisat Vekili Celal Bayar getirilmişti.²⁶ İsmet Paşa’nın henüz izni bitmeden görevinden ayrılmak istemesi üzerine Mustafa Kemal Paşa tarafından 27 Eylül’de Başbakanlık görevine kesin olarak Bayar atanmıştı.²⁷ 10 Kasım 1938 tarihinde Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa vefat etmiş, anayasa gereği ertesi gün yeni cumhurbaşkanının seçilmesi kararlaştırılmıştı.²⁸ 11 Kasım günü Türkiye Büyük Millet

²³ Karpas, age, s.129

²⁴ Uyar, age, s.63

²⁵ Mete Tunçay, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 7. Cilt, Siyasi Gelişmenin Evreleri, İletişim Yayınları, 1983, s.1967-1971,

²⁶ Başvekilimiz 1,5 Ay Mezun, Cumhuriyet 21 Eylül 1937, s.1, Başvekilimize 1,5 Ay Mezuniyet Verildi, Akşam 21 Eylül 1937, s.1

²⁷ Vekiller Heyeti Toplanmadı, Cumhuriyet 28 Eylül 1937, s.1, Başvekalet Tebeddülü Hakkından Riyaseticumhur Genel Sekreterliğinin Resmi Tebliği, Akşam 28 Eylül 1937, s.1

²⁸ Bütün Memleket Yas İçinde Atatürk Bu Sabah Dokuzu Beş Gece Gözlerini Dünyaya Kapatdı, Akşam 10 Kasım 1938, s.1

Meclisi'nde (TBMM) yapılan oylamada İsmet Paşa Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci Cumhurbaşkanı seçilmişti.²⁹ İsmet Paşa 1950 yılına kadar Cumhurbaşkanlığı görevini yürütmeye devam etmişti.

²⁹ İsmet İnönü Bu Sabah İttifakla Reiscumhur Seçildi, Akşam 11 Kasım 1938, s.1

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

27 MAYIS 1960 ASKERİ MÜDAHALESİ ve MUHSİN BATUR

2.1. 27 Mayıs’a Giden Süreç ve Ülkenin Genel Durumu

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı yıllarını Cumhurbaşkanı İsmet İnönü önderliğinde geçirmiş ve İnönü Türkiye’yi bu dönemde savaş dışında tutmayı başarmıştı. Türkiye savaşa girmemiş olsa da, ordu hazır tutulduğu için zaten iyi olmayan ülke ekonomisi daha da zayıflamıştı. Savaş sonrası dönemde ise en önemli iç politika konusu CHP parti içi muhalefet olmuştu. İnönü’nün 19 Mayıs 1945 yılında yaptığı konuşmasında; *“Harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalktıkça, memleketin siyaset ve fikri hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir.”* ifadelerini kullanması ile birlikte muhalefet sesleri belirginleşmeye başlamıştı.³⁰

18 Temmuz 1945 yılında Nuri Demirağ, Hüseyin Avni Ulaş ve Cevat Rıfkı Atilhan tarafından Milli Kalkınma Partisi (MKP) kurulmuştu. Fakat 1 Kasım 1945’teki TBMM açılışında İnönü; *“bizim tek eksiğimiz, hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır”* diyerek güçlü bir muhalefet partisi kurulması gerektiğini dile getirmişti.³¹

14 Mayıs 1945 günü TBMM’de bütçe görüşmelerinin olduğu esnada “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” da görüşülmeye başlanmıştı. Kanun tasarısı, raportörlüğünü aynı zamanda büyük toprak sahibi olan Adnan Menderes’in yaptığı karma komisyona sevk edilmişti.³² Menderes; büyük orta ve küçük çaptaki işletmelerin dünyanın her yerinde bir arada bulunduğunu, sorunun tarımın geri kalmışlığından kaynaklandığını, çiftçinin

³⁰ Altan Öymen, Bir Dönem Bir Çocuk, Doğan Kitap, İstanbul, 2002, s.483

³¹ Uyar, age, s.181-182

³² Uyar, age, s.184

donatılması, kredilerin artırılması ve tarımın fennilşetirilmesi gerektiğini savunmuştu. Bu kanunun geri bir zihniyette olduğu ve Nasyonel Sosyalist rejimin Toprak İskan Kanuna benzediğini ifade eden Menderes, kamulaştırılacak arazilerde, mal sahibine bırakılacak arazinin kendisi tarafından seçilmesini istemişti.³³ Tasarıda değişiklik yapılmadan 10 Haziran 1945 tarihinde 4753 sayılı kanun olarak kabul edilmişti.³⁴ Bunun üzerine Menderes raportörlükten istifa etmişti.³⁵

Bütçe Kanunu görüşmeleri bir hafta sürmüş ve oylamaya geçilmişti. 373 milletvekilinin katıldığı oylamada 368 kabul oyu çıkarken beş de kırmızı oy (olumsuz) çıkmıştı. Kırmızı oyları; İzmir Milletvekili Celal Bayar, Aydın Milletvekili Adnan Menderes, İçel Milletvekili Refik Koraltan, Kars Milletvekili Fuat Köprülü ve Eskişehir Milletvekili Emin Sazak kullanmıştı. Oyalamadan sonra konuşma yapan Başbakan Şükrü Saraçoğlu; Bütçe Kanununun kabul edilmesinin aynı zamanda hükümete güven anlamına geldiği, bütçeye verilen beş olumsuz oy dışında oyların olumlu olmasını hükümete güven sayacağını söylemişti. Buna karşılık olarak Yusuf Hikmet Bayur; bütçe oylamasına işlerin durmaması için zorunlu olarak oy kullandıklarını, milletvekillerinin hükümete olan güvenlerini oyları ile tekrar göstermelerini istemişti. Bunun üzerine güvenoyu için tekrar oylama yapılmış ve olumsuz oy sayısı yediye yükselmişti. Sonraki oylamada olumsuz oy kullananlardan birisi Bayur, diğeri ise hükümette önemli değişiklikler yapılmasını isteyen Recep Peker olmuştu. Bu olaylardan sonra CHP içerisindeki muhalefet iyice belirginleşmiş ve dörtler diye anılan; Bayar, Menderes, Koraltan ve Köprülü değişmeyen isimler olmuştu. Parti içi muhalefeti temsil eden bu dört isim tarafından 7 Haziran 1945'te CHP TBMM Grubu Başkanlığına "Dörtlü Takrir" (önerge) vermişti. Grup önergeyi reddetmiş ve 12 Haziran 1945 tarihinde kumuoyuna duyurmuştu.³⁶

Dörtlü Takriri veren isimlerden olan Bayar, 17 Eylül'de milletvekilliğinden istifa etmişti. Menderes ve Köprülü ise muhalefetlerine Ahmet Emin Yalman'ın Vatan gazetesinde yazdıkları yazılar ile devam etmişlerdi. CHP TBMM Grubu, bu faaliyetlerin CHP'nin politikalarına karşı bulduğu için Menderes ve Köprülü'yü partiden ihraç etmişti. 2 Ekim 1945'te Koraltan, Vatan gazetesine bu ihraçların CHP tüzüğüne aykırı olduğuna dair bir eleştiri demeci vermiş, bunun üzerine Koraltan da partiden ihraç edilmişti. Daha önce

³³ Mahmut Goloğlu, Demokrasiye Geçiş 1946-1950, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1982, s.31

³⁴ T.C. Resmi Gazete, 11 Haziran 1954, Sayı: 6032, Kanun No: 4753

³⁵ Uyar, age, s.184

³⁶ Goloğlu, age, s.33-35

milletvekilliğinden istifa eden Bayar, 2 Aralık'ta da CHP üyeliğinden istifa etmişti.³⁷ Bayar, Menderes, Köprülü ve Koraltan yeni parti kurma çalışmalarına başlanmış, parti programı hazırlanmış, hazırlanan tüzük ve program partinin kurucuları tarafından imzalanmış ve 7 Ocak 1946 Pazartesi günü Koraltan'ın resmi işleri halletmesinin ardından Demokrat Parti (DP) resmen kurulmuştu. Aynı gün akşam Bayar bir basın toplantısı düzenleyerek partinin kurulduğunu duyurmuştu.³⁸

10 Mayıs 1946 günü TBMM genel kurulu salonunda CHP Olağanüstü Kurultayı toplanmış, yapılan seçimde İsmet İnönü CHP Genel Başkanlığına, Şükrü Saraçoğlu Başkan Vekilliğine, Atuf Kansu ise Genel Sekreterliğe seçilmişti. DP 1946 yılında yapılacak belediye seçimlerine katılmayacağını açıklamış, üyeleri istedikleri şekilde davranmaları konusunda serbest bırakmış fakat seçimi kontrol etmelerini istemişti. 26 Haziran 1946'da iki dereceli olarak yapılan belediye seçimlerinde oylamanın başlaması ile birlikte yolsuzluk tartışmaları yaşanmış, CHP bu seçimde oy kaybına uğramıştı.³⁹ TBMM'de yapılan oylama neticesinde 5 Haziran 1946 tarihinde iki dereceli seçim sisteminden tek dereceli seçim sistemine geçilmişti.⁴⁰ 21 Temmuz 1946 günü tek dereceli ve çok partili olarak yapılan milletvekili seçiminin⁴¹ sonucunda 465 milletvekilinden CHP 390'ını, DP 65'ini kazanırken 7 kişi de bağımsız olarak seçilmişti.⁴²

TBMM 5 Ağustos 1946 günü toplanmış, açılış konuşması ve ant içme merasiminin ardından meclis başkanlığı seçimine geçilmişti. CHP'nin adayı Kazım Karabekir, DP'nin adayı Yusuf Kemal Tengirşenk'ti ve seçimi 379 oy alan CHP'nin adayı Karabekir kazanmıştı. Daha sonra yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimi için CHP İsmet İnönü'yü, DP ise Fevzi Çakmak'ı aday göstermiş, seçimi 388 oy alan CHP'nin adayı İnönü kazanmıştı. Başbakanlığa atanan Recep Peker'in kurduğu hükümet Cumhurbaşkanı İnönü tarafından onaylanmış ve göreve başlamıştı.⁴³ Peker'in tek parti taraftarı olması, Bayar'ın da sürekli hükümetin kendilerine baskı yaptığını söylemesi sebebi ile iki taraf arasında anlaşmazlıklar yaşanmış ve karşılıklı suçlamalar olmuştu.⁴⁴ Bunu üzerine Cumhurbaşkanı İnönü 12

³⁷ Uyar, age, s.184-185

³⁸ İsmet Bozdağ, Celal Bayar Anlatıyor Başvekilim Adnan Menderes, Tercüman Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 1986, s.47-48

³⁹ Goloğlu, age, s.46-49

⁴⁰ Goloğlu, age, s.50-51

⁴¹ Goloğlu, age, s.50

⁴² Feroz Ahmad, Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980, Hil Yayınları, İstanbul, 1992, s.32-33

⁴³ Goloğlu, age, s.70, 71

⁴⁴ Ahmad, age, s.33-37

Temmuz günü çok partili hayat lehine beyanname yayınlamıştı.⁴⁵ 12 Temmuz Beyannamesi'nin yayınlanışının ardından 9 Eylül günü Başbakan Recep Peker sağlık sorunları gerekçesiyle istifa etmiş, yeni kabineyi kurmak için Hasan Saka görevlendirilmiş,⁴⁶ Saka 10 Eylül günü yeni kabineyi kurmuştu.⁴⁷ Bu hükümet döneminde vaat edilenlerin gerçekleşmemesi sebebi ile 9 Haziran 1948 günü Saka istifa etmiş fakat yeni kabineyi kurma görevi yeniden kendisine verilmişti.⁴⁸ 10 Haziran günü yeni kabinesini ilan eden Saka Hükümeti'nde⁴⁹ daha sonra başbakan olacak Nihat Erim, Bayındırlık Bakanı olarak yer almıştı.⁵⁰ İkinci Saka hükümeti dönemde ekonomik sorunların giderilememesi sebebi ile eleştiriler yapılmış, 14 Ocak 1949 günü Hasan Saka tekrar istifa etmişti.⁵¹ 15 Ocak günü yeni Başbakan Şemsettin Günaltay olmuş⁵² ve 1950 yılındaki genel seçimlere kadar görevde kalmıştı.

14 Mayıs 1950 günü genel seçim yapılmış⁵³ ve oylamanın neticesinde 15 Mayıs günü DP'nin kazandığı anlaşılmıştı.⁵⁴ 16 Mayıs günü Cumhurbaşkanı İnönü, DP genel başkanı Bayar'ı Çankaya köşküne davet etmiş ve İnönü bu görüşmede Bayar'a; *"Seçimi kazandınız, partinizi, memlekete hayırlı olmasını dileyerek tebrik ederim. Siz de zaten milletvekilisiniz. Hükümeti hemen size tevdi etmeye hazırım."* demişti.⁵⁵

1950 seçiminin ardından yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk toplantısında DP adayı Celal Bayar üçüncü cumhurbaşkanı seçilmişti.⁵⁶ Başbakanlık için ise Menderes Köprülü'yü desteklemiş, kendisi de başbakan yardımcılığını düşünmüştü.⁵⁷ Başbakanlık meselesini görüşmek için Menderes, Bayar'ı Çankaya'da ziyarete gitmiş, bu görüşme esnasında Bayar'a Köprülü'yü önermiş fakat Bayar; *"başvekil sizsiniz Adnan Bey"* demiş,

⁴⁵ Hale, age, s.86

⁴⁶ Kabine Dün İstifa Etti, Cumhuriyet, 10 Eylül 1947, s.1

⁴⁷ Hasan Saka Kabinesi Dün Kuruldu, Cumhuriyet, 11 Eylül 1947, s.1

⁴⁸ Hale, age, s.41

⁴⁹ Akşam, 10 Haziran 1948, s.1

⁵⁰ Hale, age, s.41

⁵¹ Ahmad, age, s.42

⁵² Şemseddin Günaltay Başbakan Oldu, Cumhuriyet, 16 Ocak 1949, s.1

⁵³ Milli İradenin Tecellisi İçin Millet Bugün Oy Kullanıyor, Yeni İstanbul 14 Mayıs 1950, s.1, Bu Sabah Sekizden İtibaren Yurdun Her Tarafında Seçime Başlandı, Akşam, 14 Mayıs 1950, s.1

⁵⁴ İstanbul'da Seçimi DP Kazandı Bütün Yurtta Tasnif Hararetle Devam Ediyor, Yeni İstanbul 15 Mayıs 1950, s.1 Seçimleri DP Kazanıyor, Akşam 15 Mayıs 1950, s.1

⁵⁵ Bozdağ, age, s.104-105

⁵⁶ Bozdağ, age, s.106

⁵⁷ Bozdağ, age, s.107

bununla birlikte, “*parti genel başkanı da siz olacaksınız*” demişti.⁵⁸ Menderes hükümetinde Köprülü Dışişleri Bakanı, Koraltan da Meclis Başkanı olmuştu.

27 Mayıs 1960 yılındaki askeri müdahaleyi organize eden Cemal Madanoğlu, 1946 yılında yapılan genel seçimlerde “*generaller dışında hepimiz Demokrat Partiyi tutuyoruz*” demektedir.⁵⁹ 1950 yılında DP iktidara gelince, on yıllık iktidarı sürecinde subaylardaki bu sempati antipatiye dönüşmeye başlayacaktı.

İkinci Dünya savaşı yıllarında çoğunlukla genç subayların Türk ordusunun, Alman ordusuna göre çok zayıf olmasından hükümeti ve orduda ileri gelen komutanlarını sorumlu tutmuş ve İnönü yönetimini devirmek için orduda bazı örgütlenmelere gitmişlerdi. Bu doğrultuda orduda bazı cuntalar kurulmuş ve bu cuntalarda daha sonra; Genelkurmay Başkanı olacak olan Memduh Tağmaç, Genelkurmay Başkanı ve beşinci Cumhurbaşkanı olacak olan Cevdet Sunay, DP Bayındırlık Bakanı olacak olan Fahri Belen ve DP Milli Savunma Bakanı olacak olan Seyfi Kurtbek gibi kişilerin ismi geçmekteydi.⁶⁰ Bu cuntalar herhangi bir fiili faaliyette bulunmamış ve İnönü’nün cumhurbaşkanlığı döneminde bir girişim olmamıştı. Madanoğlu, cuntacıların DP’ye işbirliği teklif ettiğini, DP’lilerin cuntacılarla iyi ilişkiler kurduğunu fakat onlarla ortaklık yapmayı tercih etmediklerini söylemektedir.⁶¹ DP iktidara gelince cuntacılar arasında Seyfi Kurtbek’in Milli Savunma Bakanlığına getirilmesini Madanoğlu; “*Seyfi Kurtbek Milli Savunma Bakanı ama bizim gözümüzde bir Kurmay Albay. Emekliye ayrılıp sivilleşse de bir şey değişmiyor*” şeklinde değerlendirmiştir.⁶² DP hükümetinin Milli Savunma Bakanlığına yaptığı atamanın askeri hiyerarşinin dışında olması, Madanoğlu’nun bu atamadan memnun olmadığını göstermekteydi. Genç subayların DP’ye sempati duymasına rağmen DP’nin ordu ile ilk teması başarılı olmamıştı.

Türkiye 1952 yılında NATO’ya girmiş, ilk başta bu kuruluşu Türk subayları doğrudan bir savunma mekanizması olarak görmüş fakat daha sonra NATO’nun 3. Maddesi gereğince ABD ile ikili anlaşmalar yapılması gerektiğini, bu anlaşmalar neticesinde ABD’nin Türkiye’de üsler kurabileceğini, Türk subayların bu üslere müdahale

⁵⁸ Bozdağ, age, s.103-104

⁵⁹ Halim Tugay Madanoğlu, Korgeneral Cemal Madanoğlu’nun Anıları, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2019, s.261

⁶⁰ Doğan Akyaz, Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi Hiyerarşi Dışı Örgütlenmeden Emir Komuta Zincirine, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.59-60

⁶¹ Madanoğlu, age, s.267

⁶² Madanoğlu, age, s.271

edemeyeceğini hatta ABD’li askerlerin kapitüler ayrıcalıklarının olacağını öğrenmişlerdi.⁶³ Hükümetin özellikle orduya yaptığı, bağımsızlığı engelleyecek ve hiyerarşik düzeni bozacak müdahaleleri subayları rahatsız etmeye başlamıştı.

Askerleri en çok şaşırtan meselelerden birisi ise Türkiye’nin herhangi bir işgale uğraması durumunda NATO’nun uygulanmasını istediği savunma planıdır. Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu’nun açıkladığı Plana göre:

“NATO, savunma evresinde Türkiye’ye karadan, denizden ve havadan hiçbir yardım yapmayacaktır. Lojistik destek olanaklara bağlıdır. NATO orduları karşı saldırı gücüne erişinceye kadar Türk ordusu kendi başına kalacak, kendisini düşmana kaptırmayacak. Oyalama savaşları vererek, doğuda, batıda İskenderun Körfezine doğru çekilecektir. Bu körfezi çevreleyen dağlarda savunmaya geçerek NATO güçlerinin körfezden yapacakları çıkarmayı emniyete alacaktır.”⁶⁴

Başkent dahil ülkenin tamamının geride bırakılarak İskenderun Körfezine çekilme fikrini askerlerin desteklemesi olanaksızdı ve bu durum hükümet-ordu ilişkisini olumsuz yönde etkileyen faktörlerden birisiydi.

Askerleri hükümetten uzaklaştıran ve tavır almalarına sebep olan tek şey ordu ile ilgili politikalar değil, aynı zamanda iktidarın genel politikalarıydı. Enflasyonist ekonomi politikası, “Haksız İktisapların İadesi Hakkındaki Kanun” maddesi ile CHP’nin mallarının hazineye devredilmesi, radyonun sadece DP’nin seçim propaganda aleti haline dönüştürülmesi, seçim zamanları dışında yasaklanan toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanunundan DP’nin muaf tutulması önemli sebeplerdendi. Askerlerin en hassas olduğu konu ise Atatürk ilkeleriydi ve DP iktidarının ilkelere gereken önemi vermediği hatta aykırı hareket ettiği düşüncesi artmaya başlamıştı. Menderes’in özellikle laiklik ilkesini ihlal ettiği düşünülmüş, buna da; ezanın tekrar Arapça okunması, radyo programlarındaki dini yayın yasağının kaldırılması ve seçmeli olan din derslerinin zorunlu hale getirilmesi sebep olmuştu. Menderes’in 29 Mayıs 1950’de ilk hükümetinin programını okurken kullandığı “*millete mal olmuş inkılapları mahfuz tutacağız*” ifadesi inkılapların bir kısmı da değiştireceğiz anlamına gelmektedir ve bu da faaliyetlerini destekler niteliktedir. Ayrıca bu konuşmasında Menderes’in, Atatürk’ün adını anmaması da dikkat çekmiştir.⁶⁵

⁶³ Madanoğlu, age, s.273

⁶⁴ Madanoğlu, age, s.274

⁶⁵ Akyaz, age, s.78-82

Atatürk ve inkılapları aleyhinde propagandalar yapılmaya, Atatürk büstlerine saldırılar düzenlenmeye başlanınca, DP iktidarı bunu yapan Ticani tarikatı lideri Kemal Pilavoğlu'nu tutuklayıp yargılamış⁶⁶ ve 25 Temmuz 1951'de 5816 Sayılı "Atatürk Aleyhinde İşlenen Suçlar Hakkında Kanun" u çıkarmıştı.⁶⁷ 3 Mart 1952'de İslam Demokrat Partisi kapatılmış, Büyük Doğu, Sebilürreşad ve İslamiye gibi İslamcı yayınlara davalar açılmıştı. Hükümet, bu faaliyetleri ile laik bir çizgide gidildiği izlenimi vermek istese de daha sonra tekrar cemaatlerle iyi ilişkiler içerisine girilmiştir.⁶⁸

1954 Mayıs'ının 2. günü genel seçim için halk sandık başına gitmiş,⁶⁹ 3 Mayıs günü sonuçların kesin olarak belli olmaması ile birlikte DP'nin kazandığı anlaşılmıştı.⁷⁰ 610 milletvekilinin seçileceği 1957 genel seçimi 27 Ekim günü yapılmış,⁷¹ 28 Ekim günü 49 ilde; DP'nin 311, CHP'nin 165, Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin (CMP) 4, Hürriyet Partisi'nin 4 milletvekili çıkardığı öğrenilmişti.⁷²

Nadir Nadi, hükümeti muhalefette iken işçilere vadettiği grev hakkını iktidara gelince gerçekleştirmediği hatta sadece bu konuyu değil, temel hürriyetler ile ilgili hiçbir vaadini yerine getirmediği, şeklinde eleştirmiştir.⁷³

7 Nisan 1960'daki DP parti grubu toplantısında memleketin idare edilememesinin sebebinin CHP ve Basın olduğuna ve bu durumu düzeltmek için bir "Tahkikat Komisyonu" kurulmasına karar verilmişti.⁷⁴ Komisyon 17 Nisan'da kurulmuş ve 27 Nisan'da da çalışma alanları ve yetkisini belirleyen "Salahiyet Kanunu" çıkartılmıştı. Bu komisyon on beş DP'li milletvekilinden oluşmuş ve olağanüstü yetkilerle donatılmıştı. Bu on beş üyeden biri olan ve komisyonun "Basın Tali Komisyonu" başkanı Bahadır Dülger komisyonun hedefini şu şekilde anlatmıştır:

"İsmet Paşa ölür, ama leşi kalır ortada. Teseffüh etmiş leşi, zihnietiyeti kalır. Onu da bertaraf etmeye mecbursunuz. Fakat acil tedbir ne olur? Benim aklıma gelen şu: Biz Halk

⁶⁶ Akyaz, age, s.83

⁶⁷ T.C. Resmi Gazete, 25 Temmuz 1951, Sayı: 7872, Kanun No: 5816

⁶⁸ Akyaz, age, s.83

⁶⁹ 1954 Genel Seçimleri Bugün Yapılıyor, Vatan 2 Mayıs 1954, s.1

⁷⁰ DP Seçimleri Kazandı, Vatan, 3 Mayıs 1954, s.1

⁷¹ Genel Seçimler Bugün Yapılıyor, Vatan, 27 Ekim 1957, s1

⁷² Mücadele Çetin Oldu, Vatan, 28 Ekim 1957, s.1

⁷³ Nadir Nadi, 27 Mayıs'tan 12 Mart'a, Cumhuriyet Yayınları, Basım Yeri Belirtilmemiş, 2000, s.11

⁷⁴ Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam Cilt 3, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1983, s.391

Partisi'nin merkez muamelatını ve merkez faaliyetlerini bir tahkikat mevzuu yapabilir miyiz? O zaman yılanı başından kavramış oluruz."⁷⁵

Tahkikat Komisyonu'nun görüşüldüğü esnada İnönü; İnsan hakları görmezden gelinir ve baskı rejimi oluşturulursa bunun ihtilale sebebiyet vereceğini, kendilerinin böyle bir ihtilalin içinde olmayacaklarını, münasebeti olmayan kişiler tarafından yapılacağını ifade etmişti. İnönü; *"böyle devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam"* demiş ve *"şartlar olgunlaştığı zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır"* diye de eklemişti.⁷⁶

27 Mayıs hareketinin içinde bulunan askerlerden ve ihtilalden sonra Milli Birlik Komitesi İstihbarat Koordinasyon Kontrol Kurulu üyesi olan Mahmut Boğuşlu; o günlerde ihtilal söylentilerinin halk arasında da yaygın olduğunu, sadece iktidar partisi ve muhalefet partisinin ileri gelenlerinin tasfiye edilmesi halinde askeri müdahaleye soğuk bakılmadığını ifade etmektedir.⁷⁷

İhtilal için yapılan ilk örgütlenme 1955 yılının Ekim ayında İstanbul Yıldız'daki Harp Akademisi'nde oluşmuştu. Memleketin durumundan ve gidişattan memnun olmayan ve daha önce aralarında anlaşılan Yüzbaşı Dünder Seyhan ile Orhan Kabibay'ın teşkilatlanmak için konuştukları Binbaşı Faruk Güventürk teklifi kabul etmişti. Güventürk de önceden böyle konular konuştuğu Yüzbaşı Suphi Gürsoytrak'a sonra da Orhan Erkanlı'ya durumdan bahsetmişti. Kısa süre içerisinde katılımlar artmış; Binbaşı Nuri Hazer, Yüzbaşı Kemal Güner, Binbaşı Şükrü İlkin, Yüzbaşı Mükerrrem Erensü, Seyhan'ın daha önce bu konuları görüştüğü Binbaşı Necati Ünsalan ve akademide Öğretmen olan Faruk Ateşdağ ardından da Albay Naci Asutay katılmıştı. İlk olarak orduda ıslahatı, mecbur kalınırsa ihtilali hedefleyen bu grup, tam bir teşkilat olabilmek için 1956 yılında aralarında bir seçim yaparak başkanlığa Güventürk'ü genel sekreterliğe de Seyhan'ı getirmiş, cemiyetlerinin adını da "Atatürkçüler Cemiyeti" koymuşlardı.⁷⁸

Teşkilatlanma sadece İstanbul'da olmamış, Ankara'da da bazı teşkilatlanmalar kurulmuştu. Bu gruplardan birisi 1956 yılında; Kurmay Binbaşı Sezai Okan, Kurmay Binbaşı Osman Köksal, Kurmay Binbaşı Talat Aydemir ve Kurmay Binbaşı Adnan Çelikoğlu tarafından kurulmuştu. Ankara'da kurulan bir diğer teşkilat ise yine 1956 yılında

⁷⁵ Şevket Süreyya Aydemir, age, s.395-396

⁷⁶ Şevket Süreyya Aydemir, age, s.400

⁷⁷ Mahmut Boğuşlu, 1960 - 1978 Olayları Anılar Yorumlar, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1995, s.29

⁷⁸ Abdi İpekçi, Ömer Sami Coşar, İhtilalin İçyüzü, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s.20-23

Kurmay Binbaşı Sadi Koçaş, Kenan Esengil ve Baha Vefa Karatay tarafından kurulmuştu.⁷⁹ Daha sonra Aydemir-Seyhan teması neticesinde Güventürk ve Aydemir grupları birleşmiş, yönetime Harp Akademisinden Güventürk ve Seyhan, Kumanda Akademisi Grubundan Aydemir ve Refet Aksoyoğlu seçilmiş, başkan ise Güventürk olmuştu.⁸⁰ Daha sonra Koçaş grubu ile de birleşme gündeme gelecek fakat gerçekleşmeyecekti.⁸¹

İhtilal komitesi üyelerinden Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu'nun ihbarı üzerine aralarında Faruk Güventürk'ün de bulunduğu biri emekli 9 Subay 25/26/27 Aralık 1957'de tutuklanmıştı. Sorgulanan subaylar komiteler açık vermeyince bu sefer 8 subay serbest bırakılıp ihbarı yapan Kuşçu tutuklanmıştı.⁸² 9 Subay olayından sonra komiteler arası ve komite içi bağlantılar zayıflamıştı fakat Sadi Koçaş, Aydemir grubundan Osman Köksal ile görüşmeye devam ediyordu. Bir süre sonra Koçaş grubundan Sadi Koçaş ile Suphi Karahan, Köksal grubundan Osman Köksal ve Sezai Okan 1958 yılında bir toplantı düzenleyerek fiili olarak grupları birleştirmişlerdi. Koçaş, 1959 yılında Cemal Gürsel ile görüşüp hareketin başı olmasını teklif etmiş, Gürsel de bu teklifi kabul etmişti.⁸³

2.2. 27 Mayıs'ta Muhsin Batur'un Rolü

27 Mayıs 1960 tarihinde ordu yönetime el koymuş ve o dönemde Kurmay Albay olan Muhsin Batur'da görev yeri olan Eskişehir'den harekate katılmıştı. Bu olay ile birlikte Muhsin Batur ismi tanınmaya başlamıştı.

Batur, 27 Mayıs gününe kadar olan olayları değerlendirirken; aklı başında ve vatansever olan herkesin üzüldüğünü, Türk tarihinin önemli bir parçası olan Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) mensupları olarak yeminlerine aykırı olaylara karşı tepkisiz kaldıkları için kendilerinin daha büyük bir üzüntü içinde oldukları ifadesini kullanmaktadır. Eskişehir Garnizonu'nun özellikle 28 Nisan öğrenci olaylarından sonra “gergin, kederli, azimli ama kararsız” olduğunu söylemektedir. Batur, 27 Mayıs öncesinde yaşanan dört “küçük ama önemli” olay anlatmaktadır. Birinci olayda; 1960 Mayıs'ının ilk haftasında genç bir yüzbaşının evine geldiğini, ağlayarak Batur'a üç çocuğunun olduğunu ve çocuklarının büyüdüğünde kendisinin TSK'da subay olduğunu hatırlatarak öğrenciler ölürken neden müdahale etmediniz? diye soracaklarını söylemiş, Batur ise Yüzbaşı'yı teselli edip, ferdi

⁷⁹ İpekçi, Coşar, age, s.24-26

⁸⁰ İpekçi, Coşar, age, s.30-36

⁸¹ İpekçi, Coşar, age, s.39

⁸² Metin Toker, İsmet Paşa ile 10 Yıl 1957-1960 Cilt 2, Akis Yayınları, Basım Yeri Belirtilmemiş, 1966, s.31-32

⁸³ Şevket Süreyya Aydemir, Menderes'in Dramı, Remzi Kitabevi, 2000, s.320-321

olarak yapılacak hareketlerde başarı sağlanamayacağını anlatmıştır. İkinci olayda; Tahkikat Komisyonu'nun gündemde olduğu günlerden birinde mesaiden dönen subayların şehir merkezinden “dağ başını duman almış” marşını söyleyerek geçtiklerini aktarmaktadır. Üçüncü olayda; 25 Mayıs 1960'ta Menderes'in Eskişehir'e geldiğini, geçeceği güzergahta genç subayların olduğunu ve Menderes'in selam vereceği sırada subayların sırtını dönüp “dağ başını duman almış” marşını söyleyerek bölgeden uzaklaştıklarını söylemektedir. Dördüncü olayda ise; DP'nin güçlü olduğu dönemde protokole dikkat etmediği, bazı kişilerin sırf parti üyesi olduğu için davet edildiği fakat kendilerinin çağırılmadığını belirtmektedir. 25 Mayıs'ta Menderes Eskişehir'e geldiğinde, Batur'a göre; mevcut iktidarın desteklendiğini göstermek için garnizondaki General, Albay ve Yarbaylar da yemeğe davet edilmişti. Yemeğe gitmemek için makamlarında durmamışlar; fakat davet resmi evrak şeklinde gönderildiği için gitmek zorunda kalmışlardır. Yemek için şeker fabrikasına gidilmiş ve Batur davetlileri görünce; *“ayakların baş olduğu memleketin idaresinde bunlar mı söz sahibi olacak”* demiştir. Batur; subay ve üniformalılar olarak öyle bir yemekte bulunmaktan üzüldüklerini ve bir bahane bularak mekandan ayrıldıklarını söylemektedir.⁸⁴

26 Mayıs 1960 günü İstanbul ve Ankara'da radyo başında ihtilalin başlaması beklenmekteydi. İstanbul Komitesi hazırlıklarını tamamlamış fakat Ankara Komitesinin hazır olmaması gerekçesi ile hareket bir gün daha ertelenmişti. Bu esnada Eskişehir'de bulunan Menderes de Konya seyahati için hazırlanıyordu.⁸⁵ 26 Mayıs gecesi Batur; *“üzüntülü, kaygılı, bedbin fakat aynı zamanda bir hissikablelvuku ile ümitli, heyecanlı ve korkusuz”*du. Aynı akşam saat 20.30'da Batur evde tek iken resmi kıyafetli ve heyecanlı bir halde Yarbay Agasi Şen gelmiş ve evde Ankara'da gerçekleştirilecek hareketi açıklamıştı. Eskişehir'in hava birlikleri açısından önemli olması ile birlikte, Menderes, Hasan Polatkan ve 25 civarında milletvekilinin de Eskişehir'de bulunmasından dolayı hemen harekete geçmek teklif edilmişti. Gereken tedbirleri alıp, güvendikleri komutanlara haber verme kararı almışlardı ve Batur, durumu haber edecekler arasında ilk olarak General Süleyman Tulgan'ı önermişti. Tulgan, alınıp Batur'un evine getirilmiş, kısaca durum açıklanmış ve o da harekete katılmıştı. Batur daha sonra Dördüncü Hava Üs Komutanı Kurmay Albay Mustafa Azaklı'yı arayarak evde birkaç arkadaşının olduğunu söylemiş ve kendisini de sohbet etmek üzere eve davet etmişti. Azaklı, Batur'a “anladım geliyor” cevabını vermiş, kendisine toplanma ile ilgili daha önce bir şey söylenmediği halde eve geldiğinde “haydi

⁸⁴ Batur, age, s.76-79

⁸⁵ Ş. S. Aydemir, age, s.439

başlıyor muyuz” demişti. Batur göre herkes aynı fikirdeydi fakat faaliyete geçmek için küçük bir kıvılcım bekleniyordu. Önemli bir silah gücü olan uçaksavar birliklerini de harekete dahil etmek gerektiğini düşünerek Uçaksavar Tugay Komutan Yardımcısı Albay Nadir Bürgüt de evinden alınıp getirilmiş, durum izah edilmiş, kendisi de memnuniyetle katılacağını söylemişti.⁸⁶

Hareketin bölgesel olarak kalıp ortaya çıkmaması için işe radyo yayını ile başlama kararı almışlardı. Gece saat 02.00’da çeşitli yollar ve araçlarla meydana gelmişler, şehir telefonu ve radyosu bulunan Albay Azaklı’nın odasına Yarbay Nüzhet Yolaç ile birlikte girmişlerdi. Batur’un tabiri ile “zaman mefhumu ve ölçüleri sanki değişmişti”. Odada radyo yayını beklenirken, bazen şakalaşp gülünüyor, bazen ise odayı sessizlik kaplıyordu. Saat 03.00 olduğunda önce Hava Kuvvetleri Komutanlığı aranmış, cevap alınamamış daha sonra da İstanbul’da rastgele bir numara aramış, ondan da cevap alınamamıştı. Sürekli radyo yayınları takip ediliyor, saat 03.30’da İstanbul radyosu çalışıyor ve saat 04.30’da da “dikkat” sesi duyulunca sevinç ile karşılanıyor ve bildirinin devamını dinlemeden Erat Karargahına gidiliyordu. Önceden planlandığı üzere silahlı subaylar Menderes’i tutuklamak üzere şeker fabrikasına sevk edilmiş; fakat askerlerin şehre nakli esnasında kaybedilen 15 ila 20 dakikalık zaman diliminde Menderes şehirden uzaklaşmıştı. Konya’ya gitmesi tehlikeli görülmüş ve keşif için F-86 uçakları havalandırılmış, kısa süre içerisinde de Menderes’in yeri tespit edilmişti. Hemen Kütahya Er Eğitim Tugayı’na Menderes’in Tugaya getirilmesi görevi verilmiş ve ardında da gönüllü olan Kurmay Albay Şekip Saybaşı, Binbaşı Necati Gültekin, Binbaşı Cahit Üstündağ, Üsteğmen Erhan Suar, Teğmen Aytekin Bilgi ve Teğmen Vural ile birlikte Binbaşı Ali Biltan’ın kullandığı C-47 tipi uçakla Kütahya’ya hareket edilmişti. Batur ve maiyetinin üzerinde ikişer tabanca, sadece bir genç subayda makineli tüfek vardı. Batur uçakta subayların hepsine hareket tarzı ile ilgili talimat vermişti. İndiklerinde Tugay Komutanı Albay Süleyman Demet ve İl Jandarma Komutanı Albay Hamdi Alkan tarafından karşılanmışlar ve hemen Menderes’in bulunduğu Albay Demet’in odasına çıkmışlardı. Batur ve arkadaşları odada bulunan Menderes, Tahsin Yazıcı, Zihni Üner ve Hasan Polatkan’a askerce selam vermiş, Menderes de Batur’un elini sıkıp durum nedir der gibi bakınca aralarında şu konuşma geçmişti:

“-Silahlı Kuvvetler memleket idaresini ele aldı, benim vazifem sizi Eskişehir’e götürmektir.

⁸⁶ Batur, age, s.79-81

-Yani beni tevkif mi ediyorsunuz?

-Sizi emniyet altına alarak Eskişehir'e götüreceğim.

-Suçum nedir?

-Ben size suç izafe etmekle vazifeli değilim.”⁸⁷

Odaya girildiğinde telefon başında konuşmaya hazırlanan Polatkan'ı Binbaşı Necati Gültekin engellemiş, Menderes arkadaşları ile konuşmak için izin istemiş, Batur da müsaade etmişti. Askerler odadan çıkmayınca konuşmaktan vazgeçilmiş, üzerleri aranmış ve silah çıkamamıştı. Odadan çıkılıp alt kata inildiğinde sekiz civarında muhafız polis ile hususi kalem ve hariciyeden memur grubu ile karşılaşılmış, üzerleri aratılmış, Batur'un ekibinden daha fazla silah çıkmış, silahlar toplatılmış, polisleri orada gözaltında bırakılmış, memurları yanlarına alarak uçağa binmişlerdi. Uçak Eskişehir'e gelmiş, 5 dakikalık bekleyiş sırasında uçaktan sadece Batur inip yeni talimatı aldıktan sonra Ankara'ya doğru tekrar hareket edilmişti. Uçakta Tahsin Yazıcı ve Zihni Üzer, Batur'a “bu hareketin başında kim var” diye sormuş, Batur da “bilmem, herhalde birileri vardır” demiş, bunu dışında uçakta bir konuşma geçmemişti. Ankara Güvercinlik hava alanına inildiğinde General Burhanettin Uluç ve kalabalık bir subay grubu karşılamış ve Menderes teslim edilmişti. Bu olay, 8 numaralı tebliğ ile “*Başbakan Adanan Menderes ve Maliye Vekili Hasan Polatkan da Kütahya yolunda yakalanarak Ankara'ya getirilmiş ve diğer hükümet erkânı gibi muhafaza altına alınmıştır. Sayın halkımıza tebliğ olunur.*” şeklinde duyurulmuştu.⁸⁸

Batur, Ankara'ya gelirken, İzmir'den bir uçakla Cemal Gürsel'in geldiğini haber almış, yönetimin başına Gürsel'in geçeceğini de o zaman öğrenmişti. Batur, bu işe bir kişinin hareketi başlatması üzerine sonunu düşünmeden atıldıklarını, o zamanki durumun öyle olduğunu söylemektedir. Batur: “*Milli Çoğunluğun ruhen hazır olduğu ve inandığı hamle yapılmış ve başarıya ulaşmıştı. Milletimizi böyle kabus ve başarıların tekrarından Tanrı korusun*” demektedir.⁸⁹

Batur, son asrın politik durumunu, okuduğu için belli bir seviyede bildiğini, 27 Mayıs yaklaştıkça da ilgisinin daha çok arttığını söylemektedir. Batur'a göre; “*Silahlı kuvvetlerin Albay rütbesine kadar gelmiş bir kişinin yurt sorunları ile de ilgilenmemesi vurdumduymazlıktır*”. Batur; 27 Mayıs'ın planlayıcılarından olmadığını fakat bölgesindeki

⁸⁷ Batur, age, s.81-84

⁸⁸ Menderes Kütahya Yolunda Yakalandı, Milliyet, 25 Mayıs 1960, s.1

⁸⁹ Batur, age, s.86

faaliyete katıldığını, bundan dolayı da sevinçli ve gururlu olduğunu söylemektedir. Bununla birlikte bu hareketin zaruri olduğu için yapıldığı ve “tipik bir cuntacı veya ihtilalci” olmadığını ifade etmektedir.⁹⁰

28 Mayıs'ta Devlet Başkanı, Başvekil ve Başkumandan Orgeneral Cemal Gürsel tarafından yeni hükmet ilan edilmişti.⁹¹ Muhsin Batur, 28 Mayıs'ta Kütahya Valiliği ve Belediye Başkanlığı görevine getirilmişti. Batur ortaokul yıllarında valiliğe özendiğini fakat valilik hakkında bilgisi olmadığı söylemektedir. Göreve başladığı ilk gün, Vali Yardımcısı ve Hukuk İşleri Müdürü Batur'a, kendinizi tanıtmamız için İl ve Belediye Encümenlerini ne zaman toplayalım diye sormuş, Batur da biraz düşündükten sonra, Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) kapatılmış, DP'liler tutuklanmış, zaten DP'lilerden oluşan Kütahya meclisine gerek olmadığı kararına varmış ve formül bulup encümen meclisini kapatın talimatını vermişti. Bu doğrultuda yasalarda yer alan, meclisi dağıtıp yönetimi kurula verme yetkisi kullanılmıştı. Batur ilk halk mitingini Kütahya'da yapmış, bütün ilçeleri ve bucakları gezmiş, Gediz ilçesi hariç hepsinde karşılanmıştı. Gediz'de karşılanmamasının sebebi ise Bayar'ın damadının bu şehirli olmasındandı. Batur, görevi ilk aldığı anda Garnizon Komutanı Albay Süleyman Demet'ten durum hakkında bilgi almış, DP'nin Kütahya ileri gelenlerinin garnizonda tutuklu olduğunu öğrenince gidip kontrol etmiş, durumlarının iyi olmadığını görünce talimat vererek aileleri ile görüşmesini sağlamıştı. Savcıyla konuşup haklarındaki soruşturma işlemleri sormuş, savcının da “bir suçlarını bulamadım, genellikle DP'liler birbirlerini ihbar etmişler” demesi üzerine Kütahya'daki görevinden ayrılmadan önce hepsini serbest bırakmıştı. Kısa bir süre bu görevi icra eden Batur daha sonra, Eskişehir'de Birinci Ana Jet Üs Tugay Komutanlığı'nda göreve başlayarak askerlik mesleğine tekrar dönmüştü.⁹²

27 Mayıs İhtilali'nin önemli bir özelliği, dünyadaki diğer birçok benzerlerinin aksine, harekattan sonra müdahaleyi yapanların kendilerini generallik makamına getirip, silahlı kuvvetlerin yönetimine kendilerini getirmek yerine, mevcut rütbe maaş ve konumlarında kalmayı tercih etmeleridir.⁹³

⁹⁰ Batur, age, s.87-88

⁹¹ Hükümet Kuruldu, Milliyet, 29 Mayıs 1960, s.1

⁹² Batur, age, s.87-90

⁹³ Hale, age, s.113

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

22 ŞUBAT 1962 ile 21 MAYIS 1963 ASKERİ MÜDAHALE GİRİŞİMİ ve MUHSİN BATUR

3.1. 22 Şubat ile 21 Mayıs'a Giden Süreç ve Ülkenin Genel Durumu

27 Mayıs ihtilalinden sonra Türkiye'yi seçimlere kadar Orgeneral Cemal Gürsel önderliğinde Milli Birlik Komitesi (MBK) yönetmişti. Bu süre zarfında yeni anayasa yapılmış, nispi temsili esas alan yeni seçim kanunu çıkarılmış, yeni partiler kurulmuştu. Çoğunluk seçim usulüne uygun olarak bir de senato seçimi yapılacaktı. Bu şartlarda Türkiye'de 15 Ekim 1961 günü genel seçimler yapılmış, neticede en fazla oyu CHP alsa da tek başına iktidara gelecek çoğunluğu yakalayamamıştı.⁹⁴ Seçim neticeleri ve yeni hükümete ordudaki bazı subaylar olumlu bakarken bazıları ise durumdan şikayetçiydi. Vaziyetten hoşnut olmayan subaylar; siyasilere ülkenin içinde bulunduğu durumdan çıkaracak kapasitede olmadığını, bu yüzden zaman geçmeden yönetime el konulması gerektiği fikrindeydiler. Bu doğrultuda bazı general ve subaylar 21 Ekim 1961 Harp Akademisi'nde toplanarak yapılan görüşmeler neticesinde şu karara varmışlardı:

- a) *Türk Silahlı Kuvvetleri 15 Ekim 1961 günü yapılmış olan seçimlerden sonra gelecek yeni TBMM toplanmadan evvel duruma fiilen müdahale edilecektir.*
- b) *İktidarı milletin hakiki ve ehliyetli mümessillerine tevdi edecektir.*
- c) *Bütün siyasi partiler faaliyetten men edilecek, seçim neticeleri ile MBK feshedilecektir.*
- d) *Bu kararın tatbiki 25 Ekim 1961'den sonraki bir güne tehir edilmeyecektir.*⁹⁵

21 Ekim protokolü diye adlandırılan bu protokole, farklı kuvvet komutanlıklarından generaller ve subaylar imzalamıştır. Protokolü imzalayanlar arasında daha sonra 12 Mart

⁹⁴ Oğuz Akkan, 1962 Türkiye Yılı, Ercan Matbaası, İstanbul, 1962, s.169-171

⁹⁵ Talat Aydemir, Hatıralar, May Matbaası, İstanbul, 1968, s.108-109

1971 Muhtırasında adını sıkça duyacağımız Tuğgeneral Faruk Gürler, Tuğamiral Celal Eyiceoğlu da vardı. Daha sonra Genelkurmay Başkanı olacak Korgeneral Cemal Tural ise bu protokolün ikinci nüshasına imza atmıştır.

23 Ekim günü Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay; kuvvet komutanlarını, ordu komutanlarını, kolordu komutanlarını ve kuvvet kurmay başkanlarını davet ederek bir toplantı düzenleyip, 21 Ekim'deki protokole imza atılmasının doğru bir hareket olmadığını, Cumhurbaşkanı olarak Gürsel'in, Başbakan olarak da İnönü'nün seçilmesi halinde işlerin yoluna gireceği konusunda generalleri ikna etmiş, generaller de protokolden imzasını çekmişti.⁹⁶

Talat Aydemir, demokrasiye gidildiği takdirde tam anlamı ile uygulanması gerektiğini ama hem cumhurbaşkanının hem de başbakanın askeri baskı ile seçildiğini söylemekte, meclis açıldıktan sonraki faaliyetlerin genç ve orta kuşak askerlerden, generallere baskı yapılmaya başladığını ifade etmekteydi. Genelkurmay Başkanı Sunay ise İnönü iktidarda olduğu sürece her şeyin düzeleceğini ve ordunun da hükümeti desteklemesi gerektiğini söylemekteydi.⁹⁷

25 Ekim 1961 günü TBMM açılmış, 26 Ekim günü yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde Cemal Gürsel, Türkiye Cumhuriyeti'nin 4. Cumhurbaşkanı seçilmişti. Cumhurbaşkanı Gürsel hükümeti kurma yetkisini İnönü'ye vermiş, İnönü de AP ile iş birliği yaparak Türkiye'nin ilk koalisyon hükümetini (CHP-AP) kurmuştu.⁹⁸

9 Şubat 1962'de İstanbul Balmumcu Çiftliğinde, Komutanlığını Albay Celal Baykam'ın yaptığı Jandarma Tugayında üst rütbeli bazı komutanlar toplanmıştı.⁹⁹ Açılışı İstanbul Valisi Korgeneral Refik Tulga yapmış, ardından da Ankara Grubu adına konuşacak olan Kurmay Albay Dündar Seyhan'a söz vermişti. Seyhan konuşmasında; 27 Mayıs İhtilalinin amaçlarına ulaşmadığını, bu sebeple de huzursuzluk yaşandığını, Ankara grubu olarak Türkiye'nin Silahlı Kuvvetler Birliği'ne (SKB) bu dönemde daha çok ihtiyacı olduğunu düşündüklerini ve Türkiye'nin reformcu bir yolda ilerleyebilmesi için iktidarı reformist kişilere verilmesini, bu kişilerin de SKB içerisinden çıkması gerektiğini söylemişti. Seyhan; müdahalenin İnönü'ye rağmen hiyerarşik düzen içerisinde kuvvetler birliği ile yapılmasını ve en kısa zamanda olmasını savunarak sözlerini bitirmişti. 1. Zırhlı Tümen

⁹⁶ T. Aydemir, age, s.110

⁹⁷ T. Aydemir, age, s.110-111

⁹⁸ Akkan, 1962, s.180-181

⁹⁹ T. Aydemir, age, s.116

Komutanı General Behçet Özdemir; içlerinde temsilcisi bulunmayan Havva Kuvvetleri'nin dikkate alınması ve kuvvetler arası işbirliğine öncelik verilmesi gerektiğini konusunda ısrar etmişti. Kurmay Albay Selçuk Atakan da Hava Kuvvetleri'nin müdahaleye katılmak istemediğini, bu kuvvet komutanlarının ikna edilmesinin kolay olmayacağını, müdahale kararı almadan önce kuvvetler arasında kesin bir görüş birliği olması gerektiğine vurgu yapmıştı.¹⁰⁰ Toplantıya 15. Kolordu Komutanı adına katılan Kurmay Albay Nihat Arslantürk; Aydemir'i birlikler altından adam çalarak kendisine bağlamakla suçlamış, Kurmay Albay Necati Ünsalan ise Aydemir'in hareketlerinin doğru olmadığı fakat abartılacak bir şey de olmadığı şeklinde Aydemir'i savunmuştu.

54 kişinin imzalayıp, bir nüshasını Gürler'in, diğerini Ankara grubu adına Seyhan'ın aldığı 9 Şubat Protokolü'nün üç maddesi şu şekildedir:

- 1) *Türk Silahlı Kuvvetler Birliği, hiyerarşik nizama uygun olarak iktidara el koyacaktır.*
- 2) *Harekat için Hava Kuvvetleri'nin muvafakatini almak şarttır.*
- 3) *Harekat, 28 Şubat'a kadar olan müddet içinde icra edilecektir.*¹⁰¹

21 Ekim Protokolüne attığı imzayı geri çekmesi üzerine, Tural 9 Şubat Protokolü'nün toplantısına çağırılmamıştı. Seyhan; kuvvetler birliği ile müdahale planlanırken, 1. Ordu Komutanlığı gibi önemli bir makama sahip komutanın toplantıya çağırılmamasının doğru olmadığını ifade etmektedir.¹⁰²

Sunay, ordudaki tahrik hareketlerinin huzursuzluğa yol açacağını, önlem alınması gerektiğini İnönü'ye bildirmiş, İnönü de orduyu ihtilale sürükleyenlerin cezalandırılması gerektiğini söylemişti. Bu konuşmalar, 9 Şubat Protokolünü imzalayanlar tarafından duyulmuş ve telaşa kapılmalarına sebep olmuştu. 20 Şubat günü 15. Kolordu Komutanı Fikret Esen ve İstanbul grubundan Kurmay Başkanı Emin Aytekin, Aydemir'i aramış, Aydemir'e, harekete geçeceğini duyduklarını ve tasvip etmediklerini bildirmişlerdi. Aynı gece Aydemir'i 229. Piyade alayı nöbetçi subayı aramış, Kara Kuvvetleri Komutanı Muhittin Önür'ün kurmayları ile birlikte kontrole gelip herkesin uyuduğunu görünce Merkez Komutanlığı'na gittiğini, merkez komutanını da oraya çağırıldığını söylemiş ve alarm verip vermemesi gerektiğini sormuş, Aydemir de hayır cevabını vermişti. Aydemir Merkez Komutanı Selçuk Atak'ı aramış ve Atak'tan; “bu gece bir ihtilal hareketi yapılacağı ihbar

¹⁰⁰ Dündar Seyhan, Gölgedeki Adam, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul, 1966, s.173-174

¹⁰¹ Seyhan, age, s.175

¹⁰² Seyhan, age, s.176

edilmiş, bunu tahkikle meşgulüz” cevabını almıştı. Hemen ardından 229. Piyade alayından Üsteğmen Ergün Özgen, Aydemir’e telefon ederek havacıların alarma geçtiğini bildirmişti. Haber hızlıca yayılmış, tank taburundan bazı subaylar da birliklerini alarma geçirmişti. Tankçı subaylar hareketi kumanda edecek kişinin ise; eski MBK üyesi ve Tabii Senatör Mucip Ataklı olacağı söylenmiş, Haydar Tunçkanat ve Ekrem Acuner’in de olduğu iddia edilmişti. Aydemir’in olaydan habersiz olduğunu öğrenen Kurmay Binbaşı Bahtiyar Yalta, tank taburuna “bir yanlışlık var” diyerek alarmı durdurmuştu.¹⁰³ Sunay; Aydemir, Ünsalan ve Atakan’ı davet etmiş, alarm verdikleri için yerlerinin değiştirileceğini ama himayesinde olduklarını bildirmişti. Aydemir ise suçsuz olduklarını ve kimsenin himayesine girmeyeceğini söylemişti.¹⁰⁴

21 Şubat 1962 günü Merkez Kumandanlığından Aydemir’e telefon gelmiş, Hava Kuvvetleri Komutanı Tansel’in İstanbul’dan döndüğü ve ortamı yumuşatmak için kendisi ile görüşmek istediği söylenmişti. Aydemir bu durumdan şüphelenerek hasta olduğunu ve vekilen yerine birini göndereceğini söylemiş ve Yalta’yı göndermişti. Bu toplantıda bir anlaşma yapılmış ve Hava Kuvvetleri’nin aldığı tedbirlerin kaldırılması yönünde karara varılmıştı. Anlaşmanın ikinci maddesine göre ise 22 Şubat günü Genelkurmay binasında Hava, Kara ve Deniz Kuvvetleri’nin katılımı ile bir toplantı yapılacaktı. Genelkurmay Başkanlığı bu esnada adları olaylara karışan Talat Aydemir, Dündar Seyhan, Necati Ünsalan, Emin Arat, Selçuk Atakan, Şükrü İlkin, Haldun Doran’ı emekliye sevk etmiş, yerlerine gelecek kişileri atamış, geriye sadece bu isimlerin tevkif edilmesi kalmıştı.¹⁰⁵ 22 Şubat günü Merkez Kumandanı Kurmay Albay Selçuk Atakan ve Muhafız Alayı Kumandanı Şükrü İlkin enterne edilmişti. Aydemir ise Harp Okulu Alay Kumandanı Kurmay Albay Turgut Alpagut ile konuşarak Genelkurmay Başkanlığı’na Alpagut’un gitmesini istemiş, serbest bırakılmadıkları takdirde ise alarm vereceğini söylemişti. Saat 15.00 sularında yeni tayinler kesinleşince enterne haberlerinin gerçekliği de anlaşılmış, bunun üzerine Harp Okulu öğrencileri konferans salonuna toplanmış ve Aydemir, harekete geçileceğini bildirmişti. Tank okuluna haber verilmiş, orada da hazırlıklar başlamış, ardından tanklar mevzi almıştı. Jandarma Subay Okulu ve Zırhlı Muharebe Eğitim Merkezine bağlı birlikler de harekete katılmışlardı.¹⁰⁶

¹⁰³ Can Kaya İsen, Geliyorum Diyen İhtilal, Tan Gazetesi Matbaası, İstanbul, 1964, s.30-32

¹⁰⁴ Erdoğan Örtülü, 3 İhtilalin Hikayesi, Milli Ülkü Yayınevi, Konya, s.230

¹⁰⁵ Örtülü, age, s.234-235

¹⁰⁶ Oğuz Akkan, 1963 Türkiye Yıllığı, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul, 1963, s.83-85

Saat 16.00'da Çankaya köşkünde Cumhurbaşkanı Gürsel, Başbakan İnönü ve bütün devlet erkanı bir araya gelmişlerdi. Milli Savunma Bakanı İlhami Sancar, derhal köşkten ayrılmak gerektiğini söylemişti. Köşk toplantı halindeyken Süvari Binbaşı Fethi Gürcan köşkü kuşatmış ve Aydemir'i arayarak ne yapılacağını sormuş, Aydemirden; *"dışarıya çıkmak serbest, içeriye girmek yasak, bütün herkes çıkabilir"* cevabını almıştı. Gürcan, Aydemir'den aldığı talimata çok şaşırılmış fakat emri uygulamış, içerdeki bütün erkan köşkten ayrılmıştı.¹⁰⁷ Aydemir'in bu hamlesi üzerine İnönü; *"işte şimdi kaybettiler"* demiş ve köşkten ayrıldıktan sonra Hava Kuvvetleri Komutanlığına gitmişlerdi.¹⁰⁸

Yeni Türkiye Partisi (YTP) Genel Başkanı Ekrem Alican; Aydemir'in akrabası olduğu için, İnönü'ye uygun gördüğü takdirde Aydemir ile görüşebileceğini söylemiş, İnönü ise Alican'ın rehin alınıp şart koşabileceklerini düşünerek uygun görmemiş; fakat, Alican yine de Aydemir ile görüşmeye gitmişti. Aydemir bu görüşmede; meclisin dağıtılıp, yeni bir seçim kanunu hazırlayarak yeniden seçime gidilmesi, okuma yazması olamayanların oy kullanmaması, meclisin yeniden kurulmasına kadarki sürede hükümetin farklı bir şehirde çalışmalarını sürdürmesi ve ordudaki atamaların durdurulması gibi bazı tekliflerde bulunmuş fakat bu teklifler İnönü tarafından reddedilmişti.¹⁰⁹

Geçen her zaman Aydemir'in aleyhine işlemeye başlamış, birliklerin kontrolü zorlaşmaya başlamıştı. Saat 01.00'da İnönü, Aydemir'e şu taahhünameyi göndermişti:

*"Silahlı Kuvvetler Baş Komutanının emirlerine uymak ve girilen harekate son vermek şartile, şimdiye kadar kan dökülmesine meydan verilmemiş olması göz önünde tutularak harekate katılanlar hakkında hiçbir cezai takibat yapılmayacağına Hükümet Başkanı olarak söz veriyorum."*¹¹⁰

Bu belge saat 02.30'da bir Kurmay Albay tarafından Aydemir'e getirilmiş, Aydemir hukuki geçerliliği olmadığını söylemiş, belgeyi getiren Albay ise *"onun altındaki imza Lozan Sulhüne imza koyana aittir, her türlü taahhüdü yerine getirecektir"* demişti. Aydemir artık harekate başlamak ile durdurmak arasında bir karar vermesi gerektiğini düşünmüş ve durdurmaya karar vermişti.¹¹¹

¹⁰⁷ Öner Gürcan, Ben İhtilaleyim Fethi Gürcan, Süvari Yayıncılık, Ankara, 2005, s.171-172

¹⁰⁸ Akkan, 1963, s.86

¹⁰⁹ Akkan, 1963, s.86-87

¹¹⁰ Talat Aydemir, age, s.140

¹¹¹ Talat Aydemir, age, s.141

14 saat süren karışıklığın ardından Aydemir ve arkadaşları sabah saat 05.30 da teslim olmuşlardı.¹¹² 23 Şubat günü İnönü, söylemiş olduğu gibi olayın sorumlularını emekliye sevk etmiş ama hiçbirini divanıharbe vermemişti.¹¹³ Aydemir eve döndüğünde eşi Şadan Hanım’a ihtilal hareketinin peşini bırakmadığını şu şekilde söylemişti:

“Şadan, ilk önce şu elbisemi çıkarayım. Bu iş bitmedi, bir gün gelecek muvaffak olacağım, üzülme istesem en kısa zamanda bile halledebilirim.”¹¹⁴

Aydemir hatıralarında; iç çatışma çıkma, kanlı bir ihtilal olma, dış müdahaleye sebebiyet verme, bütün bunlara rağmen başarılı olup istemediği halde dikta rejimine gitme, karşı harekate katılanları infaz etme, bu durumun da genç kuşaklarda huzursuzluk yaratıp kendilerine bir hareket düzenlenme ve ardından yeniler tarafından da onlara bir hareket düzenlenme gibi durumlara sebebiyet vermemek için hareketi başlatmadığını ifade etmektedir.¹¹⁵

Aydemir, 22 Şubat’ta başarısız olmuş ama eşine de dediği gibi ihtilal düşüncesinden vazgeçmemiş ve bu doğrultuda tekrar arkadaşları ile görüşmeler yapıp yeni bir hareket yapma kararına varmıştı. Yeni ihtilalin gününü ise Aydemir 20 Mayıs 1963 saat 23.30 olarak belirlemiş, Fethi Gürcan ve Hava Binbaşı İzzet Köz ile de bu tarih için anlaşmışlardı.¹¹⁶ Bu yeni harekatta 22 Şubat’ın önemli isimlerinden Dünder Seyhan, Necati Ünsalan gibi isimler olmayacaktı.¹¹⁷

20 Mayıs 1963 gecesi Aydemir, 22 Şubatta çıkardığı resmi elbisesini giyerek kendisine katılmaya hazır olan birliklerin başına geçmişti.¹¹⁸ Darbeciler ilk olarak radyo evini ele geçirmiş ve Üsteğmen İlhan Baş tarafından, Aydemir adına ihtilal bildirisi okumuştur.¹¹⁹ Bu bildiriye duyan Ankara Garnizon Komutanlığı Kurmay Başkanı Kurmay Albay Ali Elverdi yanına aldığı birkaç kişi ile birlikte radyo evini darbecilerden alarak, radyodan hükümetin görevde olduğunu ismi ile birlikte bildirmişti.¹²⁰ Bu olayın da ardından Üsteğmen Erol Dinçer tarafından Elverdi radyo evinde tutuklanıp tekrar darbe bildirisi

¹¹² Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam, s.552

¹¹³ Metin Toker, 22 Şubat Ne İdi Nasıl Çıktı Nasıl Bastırıldı Neticeleri Ne Oldu, Akis Haftalık Aktüalite Dergisi, Sayı 663, 1967, s.25

¹¹⁴ Talat Aydemir, age, s.158

¹¹⁵ Talat Aydemir, age, s.141-142

¹¹⁶ Talat Aydemir, age, s.235

¹¹⁷ Seyhan, age, s.200

¹¹⁸ Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam, s.558

¹¹⁹ Talat Aydemir, age, s.248

¹²⁰ Metin Toker, Yurtta Olup Bitenler, Harbiye İçin, Akis Haftalık Aktüalite Dergisi, Sayı 465, 25 Mayıs 1963, s.10-12

okunmuştu ama Etimesgut verici istasyonunun yayınının kesilmesi ile birlikte darbeci subayların yapacağı bir şey kalmamıştı.¹²¹ Radyo evinin ele geçirildiği esnada Gürcan'dan aldığı emir ile Harbiyeli Önder Aydın, Sunay ve Kara Kuvvetleri Komutanı Ali Keskiner'in evini kuşatmış, karşı konulunca çatışmış, sonra da geri çekilmişti.¹²² Bütün bu olayların neticesinde 21 Mayıs sabahında isyan bastırılmış, Aydemir de öğleye doğru yakalanmıştı.¹²³ 22 Şubat'taki girişimde can kaybı ve yaralanma olmazken, 21 Mayıs'taki ihtilal denemesinde yirmi altı kişi yaralanmış, sekiz kişi de hayatını kaybetmişti.¹²⁴ Mamak Mahkemesi 3 Eylül'de 21 Mayıs sanıkları ile ilgili kararını vermiş, karara göre; yedi kişi idam, yirmi dokuz kişi müebbet hapis ve çeşitli cezalar almış fakat yedi kişi için verilen idam cezası daha sonra iki kişiye indirilmişti.¹²⁵ 27 Haziran 1964 günü saat 02.30'da Aydemir ve Gürcan infazları gerçekleştirmek için Ankara Merkez Cezaevine getirilmiş fakat Aydemir'in avukatı Seyfi Öztürk, TBMM'ye verilen "Siyasi Suçluların İdam Edilmelerine Dair Kanun Teklifi" sonuçlanıncaya kadar idamın ertelenmesine dair sıkıyönetim mahkemesine dilekçe vermiş, bu sebeple Aydemir'in infazı durdurulmuş, saat 03.20'de Gürcan'ın infazı gerçekleşmişti. Sıkıyönetim mahkemesinin avukat Öztürk'ün yaptığı müracaatı reddetmesi üzerine 5 Temmuz 1964 günü saat 02.46'da da Aydemir infaz edilmişti.¹²⁶

Talat Aydemir'in gerek 22 Şubat girişimindeki tutumu (özellikle devlet erkanını tutuklama imkanı olduğu halde tutuklamaması), gerekse 22 Şubat'ta başarısız olup emekliye sevk edildikten sonra kendisi gibi düşünen çok az kişi kalmasına rağmen ve hatta artık asker olmadığı halde yeni bir girişimde bulunmaya çalışması tamamen hissi davrandığını göstermektedir. Bu gibi faaliyetlere girişmesinin; 27 Mayıs'ta Kore'de olduğu için ihtilale katılamayıp bir ihtilal özlemi duymak veya devlet başkanı olma düşüncesi içinde olmak gibi sebepleri olabilir. Fakat sebebi her ne olursa olsun, hem hareket süresinde kendi tercihlerinin yanlışlığı, hem de ihtilal yapmaya çalıştığı İsmet İnönü'nün tecrübesini ve hala ordu üzerinde etkisi olmasını hesaba katmaması, başarısız olmasını kaçınılmaz hale getirmiştir.

3.2. 22 Şubat 1962 ile 21 Mayıs 1963'te Muhsin Batur'un Tutumu

Muhsin Batur, 30 Ağustos 1961'de Tuğgeneralliğe terfi etmişti ve görev yeri ise, Eskişehir 1. Taktik Hava Kuvvetleri Komutanlığı'ydı. Batur, Genelkurmay Başkanlığı'nda

¹²¹ Gürcan, age, s.241

¹²² Gürcan, age, s.240

¹²³ Ahmad, age, s.185

¹²⁴ Oğuz Akkan, 1964 Türkiye Yıllığı, Gün Matbaası, İstanbul, 1964, s.71

¹²⁵ Ş. S. Aydemir, İkinci Adam, s.560

¹²⁶ Örtülü, age, s.545-548

yapılacak olan toplantıya katılması için emir almış ve Ankara'ya gitmişti. Toplantıya Kuvvet Komutanları, Ordu Komutanları, Kolordu Komutanları katılmıştı. Daha sonra adından sıkça söz ettirecek olan; Memduh Tağmaç, Cemal Tural ve İrfan Tansel gibi generaller de toplantıda yer almıştı. Toplantıyı açan Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay; Meclisin açılıp demokrasiye geçişin sağlanıp sağlanmaması gerektiğini sormuş, herkesin fikrini aldıktan sonra da varılan karar kaleme alınmıştı. Kararda; *“Silahlı Kuvvetlere sataşılmasa, siyasi af çıkarılmaması, 147’lerin üniversiteye, şeyh ve ağaların yerlerine dönmesine izin verilmemesi ve Orgeneral Cemal Gürsel’in Cumhurbaşkanı seçilmesi”* önerilmişti. Toplantı bittikten sonra hep birlikte Çankaya Köşküne gitmişler ve Köşte kendilerini Devlet Başkanı Cemal Gürsel, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala, YTP Genel Başkanı Ekrem Alican ve Millet Partisi (MP) Genel Başkanı Osman Bölükbaşı karşılamıştı. Toplantıyı Gürsel açmış ve ilk sözü Sunay’a vermişti. Sunay konuşmasında Silahlı Kuvvetlerin istek ve görüşlerini söylemiş, AP lideri Gümüşpala itiraz etmişti. Daha sonra söz alan İnönü generallere dönerek; *“Bu anayasa Silahlı Kuvvetlerin eseri mi? Eğer böyle ise bu işlere ne karışyorsunuz? Bunlar meclislere ait işlerdir”* demiş, ortak noktada buluşulunca da toplantı bitmişti.¹²⁷

Batur; ilk demokrasi dersini Çankaya Köşkü’ndeki toplantıda İnönü’den aldıklarını, yine aynı toplantıdan sonra önemli olan demokrasiye tekrar geçiş sürecinde ihtiyaç duyulan kişiyi bulduklarını belirtmektedir. Batur’a göre 1962 yılındaki olaylar yüzünden askerin bir türlü kışlaya dönememesinde siyasilerin özellikle 27 Mayıs’a karşı tavır almalarının etkili olduğunu, Başbakan İnönü’nün ise tecrübe, soğukkanlılık ve yol gösterici olmasına rağmen sorunları gideremediğini de ifade etmektedir. Ayrıca Talat Aydemir’in dokunulmazlığı varmışçasına hareket etmesine ve general rütbesi taşıyan kişilerin bir Albay olan Aydemir’i lider olarak görmelerine de şaşırdığını belirtmektedir.¹²⁸

21 Ekim Protokolü için Batur’a da davet gelmiş; fakat Batur toplantıya katılmamıştı. Yine aynı şekilde 9 Şubat Protokolü için toplanıldığında da Batur ve ona bağlı birliklerden kimse katılmamıştı. Havacıların büyük bir çoğunluğu mevcut düzenden yana olmuşlardı.¹²⁹ 22 Şubat’ta Aydemir harekete geçmiş, Batur olayların sadece Eskişehir kısmını yaşamıştı. Olaylar başladıktan sonra Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel Etimesgut’tan Eskişehir’e

¹²⁷ Batur, age, s.98-101

¹²⁸ Batur, age, s.101-103

¹²⁹ Batur, age, s.101-103

uçmuş ve geceyi orada geçirmişti.¹³⁰ Tansel'in Eskişehir'de bulunduğu süre içerisinde çok uyumlu çalışmadıklarını söyleyen Batur, girişim bastırılıp, Tansel Ankara'ya döndükten sonra, 25 Şubat günü görüşlerini içeren bir yazı hazırlayıp gereğinin yapılması için Tansel'e, bilgilendirmek için de astlara göndermişti. Metnin içeriği:

- Meşruluğu tartışma kabul etmeyen 27 Mayıs'ın getirdiği 9 Temmuz anayasasına, meclis ve hükümete inandığım.

- 22-23 Şubat olaylarının;

Son bir aylık dönemde, bazı partilerin ihtilal öncesi hareketin hasretini çeken, 27 Mayıs'ı dejenere etmek isteyen müfrit kanatlarının faaliyetleri ve malum bazı gazetelerin zedeleyici ve yıkıcı tahrirleri ile hükümetin ve yüksek komuta katının lüzumlu önlemleri almakta gecikmiş olması.

Bu gecikmenin yarattığı huzursuzluktan faydalanmak isteyen silahlı kuvvetler içerisindeki sağduyu yoksunu ve kısa görüşlü bir zümrenin faaliyetleri bilindiği halde gerekli ve kuvvetli tedbirlerin zamanında alınmamış olmasından patlak verdiği.

- Bu hareketlere sebebiyet verenlere karşı yasal işlem yapılmasını.

- Son olaylarda olumlu rol oynamış bazı kişilerin deklaresi ile işin şahsiyata ve kuvvetler arası sürtüşmeye dökmenin yanlış olduğu.

- Kendilerinden her zaman olağanüstü ağır görevler istenen alt kademelerin olaylar hakkında zamanında bilgilendirilmeleri ve yönlendirilmelerinin doğru olacağı.¹³¹

Batur, girişimin bastırılmasından sonra Tansel ve karagahının isyanı bastıran kişiler havasına girmelerinin yanlış olduğunu anlatmak için Tansel'e bir yazı daha yazmıştı. Batur yazısında; isyanı Silahlı Kuvvetlerin bastırdığını, kuvvetler arasında sürtüşme yaratılmaması gerektiğini, Hava Kuvvetleri'nde de bazı kişilerin zaferi kendilerine mal etmelerinin önlenmesi ve Silahlı Kuvvetlerin politikadan çekilmesi gerektiğini, yönetim düzeline kadar Silahlı Kuvvetler'in görüşleri, Kuvvet Komutanları ve Genelkurmay Başkanı ile ortak hareket edilerek Milli Güvenlik Kurulu'nda gündeme getirilmesi gerektiğini, bunlar yerine getirilirse, Silahlı Kuvvetler mensuplarının memnun olacağını ifade etmişti.¹³²

¹³⁰ Metin Toker, 22 Şubat Ne İdi Nasıl Çıktı Nasıl Bastırıldı Neticeleri Ne Oldu, Akis Haftalık Aktüalite Dergisi, Sayı 663, 4 Mart 1967, s.23

¹³¹ Batur, age, s.107-108

¹³² Batur, age, s.108

1963 yılında 1. Hava Kuvvetleri mensupları siyasi havadan uzak, işleri ile uğraşıyorlardı; fakat yine de huzursuzluk ile birlikte AP ve YTP'ye karşı hoşnutsuzluk vardı. 1963 Mayıs'ının 21'inde tekrar bir ihtilal hareketi başladığında, Batur karargahında bu hareketin değerlendirmesini yapmış, karşı koyma kararı vermiş ve ardından da girişimi bastırmak için müdahale planları yapmıştı. Batur'a göre ilk olarak isyancılara havadan uyarı niteliğinde bildiriler atarak, ardından da jet uçakları ile ses duvarını aşarak ilk müdahalenin fiili olarak yapılması gerekiyordu. Faaliyetlerden Hava Kuvvetleri Ordu Komutanları haberdar edilmeliydi. Bütün birlik komutanları ile görüşen Batur, görüşlerini bildirip, şu emri vererek birlikleri alarma geçirmişti:

1. Türk Milletince kabul edilmiş olan anayasamızın meclis veya hükümet tarafından ihlal edildiği hususunda millet çoğunluğu vicdanında bir kanaat belirmediği müddetçe ufak veya büyük olsun hiçbir zümre veya kuvvetin meşru düzeni bozmaya hakkı olmadığına inanmış biz havacılar, bu gibi hareketlere tevessül edenlere karşı aynı kan ve aynı üniformayı taşıdığımız halde silahla karşı koymaya azimliyiz.

2. Bu emrin alınışı ile bütün üsler alarma geçecekler, faal bütün uçaklar bomba roket ve mermi ile yüklenecek, kalkış ve hedef için emir bekleyeceklerdir.

Garnizon Komutanları mahalli en büyük mülki amirle iş birliği ederek sükun ve huzurun teminini sağlayacaklar ve halka gerekli yayınlarda bulunacaklardır.¹³³

Batur, bildiri haline getirdiği bu emrin birinci maddesine “*Türk Milletinin geleceğini şahıs ve isteklerinizin üstünde tutarak arzularınızdan sarfı nazar etmenizi ve kardeş kanı dökülmesini önlemenizi son defa hatırlatırız*” diye ekleme yaparak askeri hava matbaasında bastırmış ve gün doğumu ile birlikte Ankara'dan dağıtılması için silahsız uçakları hazırlatmıştı. Batur sabah uçaklara havalanma emrini verdikten sonra Tansel telefonla Batur'u arayarak Harp Okulu üzerine uçak göndermesini istemiş, Batur da uçakları zaten havalandırmış olduğunu bildirmişti. Uçaklar bildirileri atmış, Batur da hazırladığı emir metnini bölgesinde bulunan 1. ve 2. Ordu Komutanlıklarına bilgileri olması için sunmuştu. Tansel yetkisini kullanarak Batur'a bağlı 4. üsse doğrudan emir vererek isyancıların üzerine ateş açtırmış fakat yanlışlıkla isyana karşı koyan tarafa zarar verilmişti. Bu olayların ardından isyan bastırılmış, Aydemir tutuklanmış ve 21 Mayıs olayı da kapanmıştı.¹³⁴

¹³³ Batur, age, s.114-117

¹³⁴ Batur, age, s.118-119

Batur, Aydemir'den için; *“Tanıyabildiğim kadarı ile bu Albayımız yurdun bunalıma girdiği dönemde artık hiçbir önemi olmayan Kore birliğine gittiği için, Milli Birlik Komitesine girememiş, bu sebeple kompleks içine düşmüş, yerinde duramayan fakat ne istediği de pek belli olmayan bir ihtilalci ruha sahipti. Daha doğrusu bir ihtilal hastası idi.”* diyor.¹³⁵

27 Mayıs 1960 ihtilalinden sonra Batur'un kendisi için “tipik bir cuntacı değilim” dediğinden bahsetmiştik. 27 Mayıs'a katılıp, 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 girişimlerine karşı tavır alması Batur'un bu sözünü doğrular niteliktedir.

¹³⁵ Batur, age, s.115

BEŞİNCİ BÖLÜM

12 MART 1971 MUHTIRASI VE MUHSİN BATUR

5.1. 12 Mart Muhtırasına Giden Süreç ve Ülkenin Genel Durumu

İsmet İnönü'nün kurduğu birinci koalisyon hükümeti, yine İnönü tarafından 30 Mayıs 1962 günü; AP'nin siyasi af konusunda net olmamaları gerekçesi ile dağıtılmış; İnönü 31 Mayıs günü Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e istifa dilekçesini vermişti.¹³⁶ 25 Haziran 1962'de İnönü bu sefer YTP, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ve bağımsız milletvekilleri ile ikinci bir koalisyon hükümeti kurmuştu.¹³⁷ 11 Haziran 1963 günü, Ulaştırma Bakanı Rıfat Öçten (YTP) ve Milli Eğitim Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu'nun (CHP) istifasını CKMP'li Bakanların kabineden topluca istifası takip etmişti. 25 Kasım'da CKMP, 27 Kasım'da da YTP hükümetten ayrıldığını duyurmuş ve 30 Kasım'da Başbakan İnönü'nün istifası ile de ikinci koalisyon hükümeti son bulmuştu. CKMP ve YTP'nin, AP ile koalisyon kurmak istememesi nedeni ile Cumhurbaşkanı Gürsel hükümet kurma yetkisini 16 Aralık'ta yeniden İnönü'ye vermişti.¹³⁸ Bağımsız milletvekillerinin sayısının 25'e ulaşması üzerine İnönü, 4 bağımsız milletvekiline bakanlık vererek azınlık hükümeti kurmuş ve 25 Aralık 1963 günü Cumhurbaşkanı tarafından onaylanarak göreve başlamıştı.¹³⁹

AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'nın 4 Haziran 1964'te vefatı üzerine yeni lider seçilene kadar başkanlığa Genel Başkan Yardımcısı Saadettin Bilgiç vekalet etmişti.¹⁴⁰ Başkanlık için aday olan 4 isim; Saadettin Bilgiç, Süleyman Demirel, Tekin Arıburun ve Ali

¹³⁶ Akkan, 1963, s.35

¹³⁷ Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam, s.553

¹³⁸ Akkan, 1964, s.117

¹³⁹ Suavi Aydın, Yüksel Taşkın, 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s.124

¹⁴⁰ Saadettin Bilgiç, Hatıralarım, Akasya Kitap, Ankara, 2007, s.133-134

Fuat Başgil'di. Bu adaylar içinden öne çıkan iki isim ise Demirel ve Bilgiç'ti.¹⁴¹ 30 Kasım 1964 günü AP'nin 2. Büyük Kongresi toplanmıştı.¹⁴² Yapılan genel başkanlık seçiminde oyların 1072'sini alarak Demirel, AP'nin yeni Genel Başkanı seçilmişti.¹⁴³

Demirel, AP genel başkanı olduktan sonra iktidara gelme planları yapmaya başlamıştı. Bunu da 226 güvensizlik oyu verip, mevcut hükümeti düşürerek yapmayı düşünmüştü.¹⁴⁴ 13 Şubat 1965 günü bütçe, muhalefet partilerinin işbirliği yapması sonucu 197'ye 225 oy ile reddedilmişti. Aynı gün akşam İnönü kabinesini toplamış, kararını arkadaşlarına açıklamış, onların da onayını aldıktan sonra istifa dilekçesini Cumhurbaşkanı Gürsel'e göndermişti.¹⁴⁵

Yeni hükümet kuruma görevini Cumhurbaşkanı Gürsel, 16 Şubat 1965'te Cumhuriyet Senatosu Kayseri Bağımsız Üyesi Suat Hayri Ürgüplü'ye vermişti.¹⁴⁶ Ürgüplü de 20 Şubat'ta; AP, CKMP, MP ve YTP ile 4. Koalisyon Hükümeti'ni kurmuş ve AP lideri Süleyman Demirel'de bu hükümette başbakan yardımcısı olarak görev almıştı.¹⁴⁷ Bu da Demirel'in siyasi hayatındaki ilk görevi olmuştu.

1965 yılı genel seçimleri için 25 Eylül'de seçim kampanyası başlamış, 10 Ekim'de de seçimler yapılmıştı. Seçim sonuçları açıklandığında AP tek başına iktidar olmuştu. Seçimlerde Isparta milletvekili olarak seçilen Demirel'e Cumhurbaşkanı Gürsel hükümeti kurma yetkisini vermiş, bakanlar listesinin onaylanması ile birlikte 41 yaşındaki Demirel, 22 Ekim 1965 günü açılan mecliste başbakan olmuştu.¹⁴⁸

1966 yılında Cumhurbaşkanı Gürsel'in rahatsızlığı konuşulmaya başlanmış, hükümet de Gürsel'in hastalığının ağırlaştığını, tedavi için ABD'ye gönderileceğini 29 Ocak günü resmen açıklamış ve 2 Şubat'ta özel bir uçakla yola çıkmıştı. Gürsel, Walter Reed hastanesinde tedavi görmekteyken 9 Şubat günü komaya girmiş ve tekrar çıkamamıştı. Gürsel'in ABD'de de tedavi imkanı kalmayınca 25 Mart'ta Türkiye'ye getirilip Gülhane Tıp Akademisi'ne yatırılmıştı. Gürsel artık cumhurbaşkanlığı görevini yerine getiremeyecek

¹⁴¹ Özdemir Kalpakçıoğlu, İkinci Cumhuriyetin 3 Başbakanı ve Olaylar, Cilt 1, Nüve Matbaası, Ankara, 1968, s.84-85

¹⁴² Bilgiç, age, s.136

¹⁴³ Bilgiç, age, s.144

¹⁴⁴ Kalpakçıoğlu, Cilt 1, s.114

¹⁴⁵ Kalpakçıoğlu, Cilt 1, s.129

¹⁴⁶ Özdemir Kalpakçıoğlu, İkinci Cumhuriyetin 3 Başbakanı ve Olaylar Cilt 2, Nüve Matbaası, Ankara, 1968, s.162

¹⁴⁷ Kalpakçıoğlu, Cilt 2, s.171

¹⁴⁸ Metin Toker, Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973 İsmet Paşa'nın Son Yılları 1965-1973, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993, s.57-58

durumda olduğu için yeni bir cumhurbaşkanı seçmek gündeme gelmiş ve bütün partiler Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay'ın seçilmesi konusunda anlaşmışlardı. 15 Mart'ta ordudaki görevinden ayrılan Sunay, Gürsel'in rahatsızlığı sebebi ile cumhurbaşkanlığı makamına vekalet eden Senato Başkanı İbrahim Şevki Atasagun tarafından, aynı gün içerisinde kontenjan senatörü seçilmişti. 17 Mart'ta Senatörlük yemini eden Sunay, 28 Mart'ta yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde 5. Cumhurbaşkanı seçilmişti. Sunay'dan boşalan Genelkurmay Başkanlığı'na Orgeneral Cemal Tural, Tural'dan boşalan Kara Kuvvetleri Komutanlığına Orgeneral Refik Yılmaz, Refik Yılmaz'dan boşalan Birinci Ordu Komutanlığına ise Orgeneral Faruk Gürler getirilmişti. Gürsel, 14 Eylül günü de hayatını kaybetmişti.¹⁴⁹

1967 ve 1968 yıllarında üniversitelerde Avrupa merkezli yeni eylemler başlamıştı. Bu eylemler “Üniversite Reformu” adı altında, öğrenci istekleri olarak başlamış fakat daha sonra siyasi bir boyut kazanmıştı. Oluşturulan bu yeni eylem Avrupa'da “Yeni Sol” ismi verilmişti. Bu eylemlerde alışılmışın dışında Lenin ve Stalin'in dışında Marcuse, Mao, Che Guevara, Castro, Ho Şi Minh gibi kişilerin de sloganı atılmaya başlanmıştı. Bu kişileri önder olarak gören gruplar kendi aralarında da ihtilafa düşmüşler; fakat bütün gruplar mevcut düzenin zorla değiştirilmesi gerektiğine inanmışlar ve bu yönde hareket etmişlerdi. Türkiye'de ise bu doğrultuda 20 Nisan 1968'de 150 kadar öğrenci Beşiktaş'ta toplanıp Barbaros heykeli önünden Taksime yürümüş, yürüyüşte de solculuk ve sosyalizm lehine slogan atılmıştı.¹⁵⁰

1962 sonrası sol; TİP, Sosyalist Aydınlik çevresi, Proleter Devrimci Aydınlik Grubu (Doğu Perinçek) (Maocu), Dev-Genç, Sosyalist Çevresi (Dr. Hikmet Kıvılcımlı), Ant Grubu (Doğan Özgüden) ve Devrim Çevresi (Doğan Avcıoğlu) gibi gruplara ayrılmıştı. Bu gruplardan TİP de kendi içinde; Behice Boran Grubu, Sosyalist Kürtçüler, Sendikacılar Grubu ve Bağımsız Türkiye Sosyalizm Grubu (Mehmet Ali Aybar Grubu) şeklinde gruplara ayrılmıştı. Dev-Genç kendi içinde; Mahir Çayan Grubu, Mihri Belli Grubu, Gerillacılar ve Doğu Perinçek Grubu şeklinde gruplara ayrılmıştı.¹⁵¹

Sağda, şeriat düzenin isteyen, Said Nursi'nin kurduğu Nurculuk ve Süleyman Hilmi Tunahan'ın kurduğu Süleymancılık başta olmak üzere birçok tarikat vardı. Bu gruplar din

¹⁴⁹ Özdemir Kalpakçıoğlu, İkinci Cumhuriyetin 3 Başbakanı ve Olaylar, Nüve Matbaası, Ankara, 1969, s.76-78

¹⁵⁰ Ufuk Ajansı, 12 Mart'a Nasıl Getirildik, Kardeş Matbaası, Ankara, 1971, s.21-23

¹⁵¹ Metin Toker, Solda ve Sağda Vuruşanlar, Akis Yayınları, Ankara, 1971, s.90-93

üzerinden propaganda yaparak Cumhuriyeti ve inkılapları hedef almıştı. Dönemin Diyanet İşleri tarafından Nurculuğun bir tarikat veya mezhep olmadığı açıklaması yapılmıştı. Süleymancılardan, Kemal Ağa diye bilinen ve Süleyman Hilmi'nin damadı olan Kemal Kaçar AP Kütahya Milletvekiliydi. Sağda milliyetçi grubu temsil eden başka bir grup ise Ülkü Ocakları'ydı. Ülkücüler, şariat düzenini savunmamış, milliyetçilik üzerinden propaganda yaparak Komünizm ile mücadeleyi amaç edinmişti.¹⁵²

1960'lı yılların sonlarında öğrenciler; CHP ve AP gibi büyük partilerden ayrılmaya başlamış, bir kısmı Türkiye İşçi Partisi (TİP) ve Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) gibi sol görüşlü kuruluşlara katılırken, bir kısmı ise CKMP ve "Komandolar" gibi sağ görüşlü kuruluşlara katılmıştı.¹⁵³ Özellikle 1968 yılından sonra öğrencilerin yaptığı toplantı, boykot ve sessiz yürüyüşler yavaş yavaş yerini daha yüksek sesli hatta şiddet içerikli eylemlere bırakmaya başlamıştı.¹⁵⁴

1969 yılında ABD Ankara Büyükelçiliğine CIA gibi gizli örgütlerle ilişkisi olan Kommer atanmıştı. Kommer'in gelişi olaylı başlamış, İstanbul ve Ankara hava alanlarında protesto edilmişti. 6 Ocak günü Kommer, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ne (ODTÜ) ziyarete gitmiş; bu ziyaret esnasında Sinan Cemgil, Taylan Özgür, Ulaş Bardakçı İbrahim Seven tarafından büyükelçinin arabası taşlanmış ve yakılmıştı.¹⁵⁵

1969 yılında Genelkurmay Başkanı Tural'ın yaş sınırı dolayısıyla görevinden ayrılması durumu ortaya çıkmıştı. Bunun üzerine Tural'ın görevinin bir yıl daha uzatılması gündeme gelmişti. Bu esnada Tural'ın askeriye dışında bazı müesseselere ziyarette bulunması üzerine Başbakan Demirel, Tural'ın Genelkurmay Başkanlığı görevinden alınıp, Askeri Şuraya verildiğine ve Genelkurmay Başkanlığı'na Orgeneral Memduh Tağmaç'ın getirildiğine dair kararnameyi Cumhurbaşkanlığına göndermiş, Cumhurbaşkanı Sunay da onaylamıştı.¹⁵⁶ 16 Mart 1969 tarihi itibarı ile yeni Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç olmuştu.¹⁵⁷

1969'da, Genel Başkanlığını Fakir Baykurt'un yaptığı Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) genel kuruluna "bindirilmiş kıtalar" tarafından saldırıda bulunulmuş ve

¹⁵² Toker, Sağda ve Solda Vuruşanlar, s.146-160

¹⁵³ Jacop M. Landau, Türkiye'de Aşırı Akımlar 1960 Sonrası Sosyal ve Siyasi Çekişmeler, Turhan Kitabevi, Ankara, 1978, s.52

¹⁵⁴ Landau, age, s.48

¹⁵⁵ Tevfik Çavdar, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze, İmge Kitabevi, Ankara, 2019, s.186

¹⁵⁶ Kalpakçıoğlu, Cilt 3, s.140-141

¹⁵⁷ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=GenelkurmayBaskanlari> , 8 Mart 2021

yaralananlar olmuştu. Olay yerine asker çağırılmış, vali kongreyi iptal etmişti. Bu sefer şehirdeki olaylar durdurulamamış, kitleler tarafından otel, bar gibi yerlere zarar verilmiş, kısa etek giydiği gerekçesi ile bir kadına saldırılmış ve elbisesi parçalanmıştı. Kadına verilen zararlar ilgili açıklama yapan İçişleri Bakanı Faruk Sükan; “düğünlerde çengilik yapan bir kadın” diyerek saldırıyı normal karşılatmak istemişti.¹⁵⁸

Yargıtay’ın kuruluşunun yüzüncü yılı olan 11 Haziran 1968 tarihi için yapılan hazırlıklar vesile ile Yargıtay Başkanı İmran Öktem bir basın toplantısı düzenlemişti. Toplantıda; kişilerin geçici kurumların kalıcı olduğunu, Yargıtay kurumunu yaşatmaya çalıştıklarını belirttikten sonra “ *İnsanlar olmasaydı Allah dahi olmazdı. Allah’ı da insanlar yarattı. Bir kurumu dışarıda olanlar diri tutar.*” demişti. Öktem’in bu sözleri, bazı kitleler tarafından dinsizlik ile suçlanmasına sebep olmuştu. 1969 yılının Mayıs ayında Öktem vefat etmiş, cenazesi 3 Mayıs’ta cenaze namazının kılınması için Maltepe Camiine götürülmüş, fakat camiye gelen bir grup tarafından “dinsizin namazı kılınmaz” diye slogan atınca ortalık karışmıştı. O sırada cenaze namazında bulunun İnönü de kalabalığın ortasında kalmış, Kara Kuvvetleri Kumandanlığı Topçu Dairesi Başkan Vekili Tuğgeneral Nabi Alpartun tabancasını çekerek kalabalığın arasından İnönü’yü çıkarmıştı. İmam namazı kıldırılmayınca, MBK Hükümeti Bakanlarından Abdullah Polat Gözübüyük’ün ağabeyi İzzet Gözübüyük kıldırılmıştı.¹⁵⁹ Olaylarla ilgili 10 kişi tutuklanmıştı.¹⁶⁰ Hükümet namazı kıldırılmayan imamı görevinden almıştı ama TBMM’ye verilen gensoru önergesi AP oyları ile reddedilmişti.¹⁶¹

ABD’ye tepki göstermek için, 1967-1969 yılları arasında görev izinleri için Türkiye’nin çeşitli limanlarına demirleyen ABD’nin 6. Filoya bağlı savaş gemilerine gösteriler düzenlenmişti.¹⁶² Gemiler İstanbul’a geldiğinde karaya inen bazı denizciler, polis müdahale etmesine rağmen Kabataş’ta eylem yapan öğrenciler tarafından dövülmüş ve denize atılmıştı.¹⁶³ Temmuz 1968’de Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının önderlik ettiği ve TİP ile FKF üyesi gençlerin katılımı ile en geniş kapsamlı gösterilerden birisi yapılmış, bu gösteri esnasında öğrencilerden; Vedat Demircioğlu ve Atalay Savaş ölmüştü.¹⁶⁴ 16 Şubat 1969’da Taksim’de yapılan protesto mitingi esnasında sol görüşlü öğrenci ve işçiler ile sağ görüşlü

¹⁵⁸ Toker, İsmet Paşa’nın Son Yılları, s.173

¹⁵⁹ Kalpakçıoğlu, Cilt 3, s.143-145

¹⁶⁰ Kalpakçıoğlu, Cilt 3, s.152

¹⁶¹ Toker, İsmet Paşa’nın Son Yılları, s.174

¹⁶² Suavi Aydın, Yüksel Taşkın, 1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s.163

¹⁶³ Çavdar, age, s.185-186

¹⁶⁴ Aydın, Taşkın, age, s.163

kesim arasında kavga çıkmış, olayda iki işçi ölmüş, birçok kişide yaralanmıştı. Bu olay tarihe Kanlı Pazar olarak geçmişti.¹⁶⁵

FKF başkanlığına 1968 yılının Mart ayında yapılan seçimde Doğu Perinçek getirilmişti. 9-10 Ekim 1969'da yapılan 4. Kurultayında örgütün ismi; Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (Dev-Genç) olarak değiştirilmişti. Bu kurultayda Mahir Çayan, Münir Aktolga ve Mustafa Gürkan'ın bulunduğu grup ile Doğu Perinçek, Şahin Alpay Erdoğan Güçbilmez ve Cengiz Çandar'ın bulunduğu grup tartışmıştı. Bu gruplaşmada, Bursa Cezaevinde bulunan İstanbul öğrenci lideri Deniz Gezmiş ve Ankara Cezaevinde bulunan FKF'nin eski başkanı Yusuf Küpeli, Perinçek'e karşı tavır almıştı.¹⁶⁶

1969 yılının Ekim ayında Demirel'in 4 yıllık görev süresi dolmuş ve vatandaşlar 12 Ekim günü yeniden sandık başına gitmişti. 13 Ekim günü ilan edilen kesin sonuçlar neticesinde 256 milletvekili çıkaran AP yeniden tek başına iktidara gelmişti. Ülkede yaşanan olumsuz gelişmeler seçmenlerin oy kullanmasını da etkilemiş, 1969 seçimlerine katılım %65 civarında kalmıştı.¹⁶⁷

Kökeni Dev-Genç'e dayanan gruplardan birisi, "Çayanistler" olarak da bilinen Türk Halk Kurtuluş Cephesi'ydi. Grup, isminden de anlaşıldığı üzere Mahir Çayan tarafından yönetiliyordu. Söylentilere göre bu grubun üyeleri Suriye'de yasa dışı olarak eğitiliyor ve kaçak olarak Türkiye'ye geçiş yapıları. Grubun amacı Marksist düşünce etrafında işçiler ve köylüleri birleştirmek, toprak sahiplerine karşı direnmeyi sağlamaktı. Emperyalizme, ABD'ye, Proleter Devrimci Aydınlik çevresine ve rakip olarak gördükleri gençlik topluluklarına saldırıda bulunuyorlardı.¹⁶⁸

Kökeni Dev-Genç'e dayanan bir diğer grup ise "Gerillacılar" olarak da tanınan Türk Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) idi. Örgüt ilk olarak Ankara'da, ODTÜ'de sol görüşlü öğrenciler tarafından üniversiteyi ve daha sonra ülkeyi ABD etkisinden kurtarmak maksadı ile kurulmuştu. Düşüncelerine göre amaçlarını gerçekleştirmek için şiddet ve silah kullanmakta sakınca yoktu. Bazı üyelerinin Filistin Halk Kurtuluş Cephesi kamplarında veya Fath kamplarında eğitim alan bu örgütün lideri, 1969 yılında gruba katılan 22 yaşındaki İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencisi Deniz Gezmiş'ti.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Çavdar, age, s.186-187

¹⁶⁶ Çavdar, age, s.184-185

¹⁶⁷ Toker, İsmet Paşa'nın Son Yılları, s.178-181

¹⁶⁸ Landau, age, s.62-63

¹⁶⁹ Landau, age, s.61-62

Bu dönemde Muhsin Batur, ülkede çeşitli sorunlar yaşanmasına rağmen kendi işi ile birlikte havacılık ile ilgili faaliyetlerde bulunmuştu. Türkiye’de bakım onarım dışında uçak ve silah sisteminin dışa bağıllığı, alınan yardımların kısıtlılığı, Hava Kuvvetlerine ayrılan bütçenin diğer kuvvetlere kıyasla daha az ve milli bütçe imkanlarının sınırlı olması gibi sebeplerden dolayı konuyla ilgilenen Batur, Türkiye’de ilk safhada dışa bağlı da olsa bir uçak fabrikası kurulabileceğini düşünmüştü. Halkın dikkatini çekmek ve bir yardım kampanyası başlatmak için Hava Kuvvetleri’nin kuruluş yıl dönümü olan 1 Haziran 1970 günü televizyon ve basın yayın aracılığı ile çağrıda bulunmuş ve çağrı, Batur’un beklentisinden fazla ilgi görmüş, halktan ve kuruluşlardan yardımlar gelmeye başlamıştı. Resmi işlemlerin tamamlanması ile yasal olarak kurulan Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı’nın başkanı Batur olmuştu. “*Kendi Uçağını Kendin Yap*” sloganını benimseyen vakfın ardından önce Deniz Kuvvetleri sonra Kara Kuvvetleri vakıf kurmuşlardı. Diğer kuvvetlerin de vakıf kurmasını “çaba bölündü” şeklinde yorumlayan Batur, buna rağmen girişimleri neticesinde TBMM’de Milli Piyango gelirlerinin vakfa aktarılmasını sağlayan yasanın kabul edilmesi ile maddi olanak sağlandığını belirtmişti. Batur emekli olduktan sonra vakıftan ayrılmıştı.¹⁷⁰

Siyaset dışı faaliyetler de yapılırken siyaset gündemi hareketli geçmeye devam etmiş, 12 Haziran 1970 günü hükümet Sendika Kanununda bir değişiklik yapmıştı. Yeni kanuna göre; ülke genelinde faaliyet gösterilebilmesi için, sendikaların örgütlü olduğu ve faaliyet göstereceği iş alanındaki işçilerin en az üçte birini temsil etmesi kararlaştırılmıştı.¹⁷¹ 14 Haziran’da İstanbul’da bulunan Demirel, oradan ayrılırken, kendisini yolcu etmeye gelen Vali Vefa Poyraz ve Merkez Komutanını Tuğgeneral Şahap Yardımcı’nın telsiz konuşmaları üzerine ne olduğunu sormuş, “önemsiz, önlemlerini alıyoruz” cevabını almıştı. Ankara’ya dönen Demirel, gece Başbakanlığa gidip İçişleri Bakanı Haldun Menteşoğlu ile Emniyet Genel Müdürü Naci Bozkurt’u çağırıp olayla ilgili konuştuktan sonra ikisinin Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Semih Sancar ile birlikte İstanbul’a gitmesini istemişti.¹⁷² 15 Haziran 1970 günü Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu’nun (DİSK) organizasyonu ve Türk-İş’e bağlı bazı sendikaların da katılımıyla Sendika Kanunundaki değişikliği protesto etmek için İstanbul’daki sanayi işçilerinin çoğunluğunun katılımı ile bir yürüyüş düzenlemişti. Adapazarı’ndaki işçilerin İzmit’e, oradan da İstanbul’a geçişi ile

¹⁷⁰ Batur, age, s.170-171

¹⁷¹ Aydın, Taşkın, age, s.192

¹⁷² Cüneyt Arcayürek, Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi 1965-1971, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992, 329-330

birlikte Kartal ve Pendik'te polis ile çatışmalar başlamış, Kartal'daki çatışmalarda bir polis, üç işçi ölmüştü.¹⁷³ Olayların giderek büyümesi, önüne geçilememesi ve alınan önlemlerin yetersiz kalması sonucu Demirel, Çankaya'ya giderek sıkıyönetim isteğinde bulunmuş, gerekli yazı hazırlanmış ve Genelkurmay Başkanı Tağmaç'a bildirilmişti. Sıkıyönetim kararı TBMM'ye gitmiş, CHP karşı çıksa da sıkıyönetim kabul edilmişti.¹⁷⁴ Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından İstanbul'da Disk Genel Başkanı Kemal Türkler, Genel Sekreteri Kemal Sülker'in ve Maden-İş yönetim kurulu üyelerinin de bulunduğu 130 civarında işçi, Kocaeli ve Sakarya'da ise elli işçiyi gözaltına alınmış, İstanbul'da kırk dört Kocaeli'nde yirmi üç işçi tutuklanmıştı.¹⁷⁵ Yaşananların ardından işçilerin hareketine sebep olan maddeyi Anayasa Mahkemesi iptal etmişti.¹⁷⁶

11 Ocak 1971'de; Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan Sinan Cemgil ve Hüseyin İnan kendilerini gizlemeden İş Bankası'nın Emek Şubesini, 12 Şubat'ta da Ziraat Bankası Küçükkesat şubesini soymuşlardı. 4 Mart'ta Gölbaşı'ndaki ABD üssünde görevli dört er kaçırılmış ve THKO adıyla bildiri yayımlayarak silahlı kurtuluş hareketi başlatıldığını duyurulmuştu.¹⁷⁷

Batur, Sağ görüş hakkındaki düşüncelerini; *“Ben, sağ terimini kullanırken... ekonomik görüşleri kastetmiyorum, yobazlık ve irticayı dikkate alıyorum.”* şeklinde açıklamıştı. Sol görüş hakkındaki düşüncelerini ise; *“Ben, sol terimini kullanırken, kendi devletçilik anlayışım ve sosyalizmi değil, komünizmi kastediyorum. Örneğin Dev-Genç'in; Marksizm, Leninizm, Maoizm düşüncelerinin bayrağı altında birleşerek, silahlanmış eylemci güç haline gelme hedefinin gerçekleşmesi ve hele bölücü eylemlerle birleşmesi halinde, Türkiye'nin ne gibi durum ve tehlikelerle karşılaşabileceğini her Türk Subayı gibi ben de biliyorum.”* şeklinde açıklamıştı.¹⁷⁸

Türkiye 12 Mart'a doğru bu şekilde gitmiş, hükümet birincil görevi olan güvenlik ve huzurun sağlanmasında aciz kalmış, bu durumu gören bazı subaylar TSK'nın “Türk Milletini koruma” görevinin yerine getirmek için harekete geçmeye karar vermişti.

¹⁷³ Aydın, Taşkın, age, 192-193

¹⁷⁴ Arcayürek, age, s.331

¹⁷⁵ Çavdar, age, s.

¹⁷⁶ Aydın, Taşkın, age, s.192-193

¹⁷⁷ Çavdar, age, s.188

¹⁷⁸ Batur, age, s.185-186

5.2. 9 Mart İhtilal Hazırlıkları

Türkiye 12 Mart sürecine giderken ordu içinde ve dışında çeşitli ihtilal grupları oluşmuştu. Bu gruplardan biri Yön ve Devrim dergilerinin etrafında toplanmış ve liderleri arasında Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Cemal Reşit Eyüboğlu gibi isimler yer almıştı.¹⁷⁹ Doğan Avcıoğlu, yazdığı “Türkiye’nin Düzeni” adlı kitapla bazı askerler üzerinde etki bırakmış ve bu vesile ile askerler ile iletişime geçmeye başlamışlardı.¹⁸⁰ Bu doğrultuda kara, deniz ve hava harp okulları öğrenci ve subayların bir kısmıyla ilişki kurmuş, Hava ve Kara Kuvvetleri Komutanlarıyla Tümgeneral Celil Gürkan aracılığıyla bağlantı kurmaya çalışmışlardı.¹⁸¹ Avcıoğlu Grubu aynı zamanda Dev-Genç ile de bağlantı kurmuştu.¹⁸² Başka bir grup 27 Mayısçılardan Cemal Madanoğlu’nun liderliğini yaptığı “Madanoğlu Cuntası” idi. Madanoğlu Kontenjan Senatörüydü ve bu grupta Osman Köksal, Necdet Güvenlioğlu, Hıfzı Kaçar ve Zeki Ergun gibi bazı emekli askerler de bulunuyordu. Başka bir cunta ise yine eski 27 Mayısçılardan Orhan Kabibay’ın liderliğini yaptığı, Talat Turhan ve Numan Esin’in de bulunduğu gruptu. CHP içinde faaliyette bulunan Kabibay bir yandan da CHP’yi olası bir girişime yakın tutmaya çalışmıştı. Bir diğer cunta Harp Akademisi çevresinde kurulan, içinde Kurmay Albay Adnan Arabacıoğlu, Albay İbrahim Artunç, Kurmay Albay Orhan Seyfi Güven, Kurmay Albay Fahrettin Tezel, Kurmay Albay Adnan Kaptan ve Kurmay Albay Cemalettin Korkut gibi isimlerin bulunduğu gruptu. Bir başka cunta 14’lerden İrfan Solmaz’ın çevresinde toplanan grup olmuştu. Solmaz’ın grubu muvazzaf subaylar dışında bazı hukukçuları ve emniyetçileri de etrafında toplamıştı. Bu grupta Ankara Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Mukbil Özyörük, eski emniyetçilerden Muzaffer Yılmaz ve Refet Kaplangı, bunlardan başka Albay Nihat Değer, Dev-Genç’in eski başkanı Atilla Sarp, Deniz Harp Okulu öğrencilerinin bir bölümü ve teğmen ile üsteğmen rütbesindeki çoğunluğu denizci subaylar vardı. Bu gruplarının hepsinin amacı 27 Mayıs’ta yapılan hızlı bir şekilde demokratik hayata geri dönüşü sağlamak yerine, uzun vadeli bir devrim idaresi kurmak olmuştu. ¹⁸³ Bu şekilde bir harekete girişme sebepleri ise Türkiye’nin 27 Mayıs ihtilalinden sonra DP’nin “karşı devrimci “ düşünce ile

¹⁷⁹ Aydın, Yüksel, age, s.193

¹⁸⁰ Gökhan Atılğan, Yön-Devrim Hareketi Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar, Yordam Kitap, İstanbul, 2008, s.221

¹⁸¹ Aydın, Taşkın, s.193

¹⁸² Aydın, Taşkın, s.193

¹⁸³ Aydın, Taşkın, age, s.193-194

yönetildiğini düşünmeleri, Türkiye üzerinde ABD ve Avrupa emperyalizminin etkinliğinin olduğunu düşünmeleri ve Türkiye'yi bu etkiden çıkarmak istemeleriydi.¹⁸⁴

Yön dergisi ve yazarları, İnönü'nün 1946'dan itibaren demokrasi için elinden gelen her şeyi yaptığını fakat aradan geçen 20 yıllık süre zarfında halk için yapılması planlanan reformlara karşı çıktığı halde halkın tekrar Menderes politikasını iktidara getirdiği düşüncesindelerdi.¹⁸⁵ Bununla birlikte mevcut iktidarın emperyalist ülkelerle işbirliği içinde olduğunu benimsemişlerdi.¹⁸⁶ Yön dergisinin açılış bildirilisinde; Atatürk devrimleri ile hedeflenen çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmanın milli üretimi artırmak ile sağlanacağını, topluma düzen verebilecek aydınların bir kalkınma düşüncesi üzerinde anlaşmaları, bu düşünceye bütün insanların dahil edilmesi, insanların sosyal adalet kavuşturulması ve demokrasinin halka mal edilmesi gerektiğine değinilmişti.¹⁸⁷ Fakat Yöncüler 6 yıllık süreçte öngördükleri düzen değişikliğinin TBMM yoluyla ve emekçilerin uzun vadeli çalışmaları ile sağlanamayacağına inanmış, bir ihtilal ile sosyal yapıyı baştan aşağı değiştirerek ülkenin sosyalizme yönelmesi düşüncesini benimsemiş, bu sebeple de askerler ile ilişki kurmuşlardı.¹⁸⁸

Kabibay grubu önce Madanoğlu grubu ile iletişim kurmuş fakat liderlik konusunda anlaşma sağlanamayınca iş birliği yapılamamış, Madanoğlu cuntası ordudaki “Albaylar Grubu” ile temasa geçmiş, Kabibay cuntası ise Kara Kuvvetleri Komutanı Gürler ile Hava Kuvvetleri Komutanı Batur'a yaklaşmıştı.¹⁸⁹ İddialara göre Avcıoğlu grubu ordudaki cuntalarla iletişim kurmak istemiş ve bu doğrultuda ilk olarak Kabibay Grubu ile temas kurmuşlar fakat daha sonra fikir uyuşmazlığı sebebi ile yollarını ayırmışlar ve Madanoğlu Grubu ile temasa geçmişlerdi. Madanoğlu'nun 1965'ten kalan bir oy pusulasının arkasına yazdığı tüzüğe göre örgütün başkanı kendisi, genel sekreteri ise Avcıoğlu'ydu. Yöncüler; askerlerin kurduğu ihtilal cuntalarına dahil olarak önemli pozisyonlar elde etmek istemekle beraber, siyasetçilerden, ilerici örgütlenmelerden, gençlik kesimlerinden, sendika liderlerinden ve emekçi kesimlerden destek sağlayarak ihtilal fikrine genel bir geçerlilik sağlamayı hedeflemişlerdi.¹⁹⁰

¹⁸⁴ Aydın, Taşkın, age, s.193

¹⁸⁵ Hikmet Özdemir, Doğan Avcıoğlu Bir Yön Türk'ün Ardından, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000, s.123-124

¹⁸⁶ Özdemir, age, s.133-134

¹⁸⁷ Hikmet Özdemir, Tüm Eserleri: 1 Sol Kemalizm, İz Yayıncılık, İstanbul, 1993, s.49-51

¹⁸⁸ Atılğan, age, s.221-223

¹⁸⁹ Aydın, Taşkın, age, s.194

¹⁹⁰ Atılğan, age, s.225

Avcıoğlu bu dönemde; “*Durum şudur: İktidar koltuğu boştur. Bu koltuğu yakın gelecekte hangi güçlerin dolduracağı bellidir.*” ifadelerini kullanmıştı.¹⁹¹ Yöncüler, ihtilal örgütü, Devrim Partisi, ulusal kurtuluş devrimi programı ile ihtilale ve iktidara hazırlanırken, MİT Madanoğlu Cuntasının faaliyetlerini ortaya çıkarmış, bir yandan da örgüt içerisinde Doğan Avcıoğlu ile İlhan Selçuk’un fikir ayrılıkları sebebi ile arası açılmıştı. Selçuk; 9 Martçıların orduya tam hakim olmadığını, zarara uğrama ihtimalinin yüksek olduğunu, bu sebeple de girişimden vazgeçilmesi gerektiğini savunmuş, Avcıoğlu ise; “ok yaydan çıkmıştır” düşüncesini benimsemişti. İddia edildiğine göre bu süreçten sonra Avcıoğlu tek başına hareket etmiş ve Kara Kuvvetleri Plan Proje Daire Başkanı Tümgeneral Celil Gürkan’ın yürüttüğü, başında Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler ile Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur’un düşünüldüğü cunta içerisinde yer almıştı.¹⁹²

9 Mart 1971 günü Hava Kuvvetleri karargahında Gürler ve Batur’un katılımı ile ihtilal toplantısı yapılmış, toplantıda ihtilalin organizatörü olarak görülen ve ihtilalden sonra başbakan yardımcısı olması planlanan Gürkan da yer almıştı.¹⁹³ Bu generallerin dışında toplantıya Kara Kuvvetlerinden; Korgeneral Atıf Erçikan, Korgeneral İhsan Över, Tümgeneral Şükrü Köseoğlu, Hava Kuvvetlerinden; Korgeneral Ahmet Dural, Tümgeneral Hulusi Kaymaklı ve Tuğgeneral Ömer Çokgör gibi isimler de katılmıştı.¹⁹⁴ Gürler ve Batur, Tevfik Çavdar’a göre ihtilalin gerçekleşmesi durumunda genç ekip tarafından kendilerinin tasfiye edileceğini düşündüklerinden dolayı,¹⁹⁵ Suavi Aydın ve Yüksel Taşkın’a göre sola yakın bir ihtilal olacağından dolayı toplantıdan ihtilal kararı çıkarmamışlardı.¹⁹⁶ Batur toplantı bittikten sonra sekreterler bölümünde silahlı teğmenler görmüş, Çokgör’e bu kişilerin kim olduğunu sormuş, Çokgör; müdahale kararı çıkarsa diye Kütahya’dan getirttiğini, bir bölümünün ise Etimesgut’ta beklediğini söylemişti. Batur’un Çokgör’e cevabı ise; “*kimden emir alıp da bu harekete giriştiniz? Derhal birliklerine geri gönderiniz.*” olmuştu.¹⁹⁷ Batur anılarında belirttiğine göre, kendisine getirilen dosyayı inceleyip kararının olumsuz olduğunu bildirdikten bir süre sonra Çokgör’ü odasına çağırarak “*sizden kıdemli ve rütbece büyük çok adette hava generali varken, sizin dosyada belirtilen*

¹⁹¹ Atılğan, age, s.231

¹⁹² Atılğan, age, s.231-235

¹⁹³ Ersal Yavi, İhtilalci Subaylar, 3. Kitap, Yazıcı Yayınevi, İzmir, 2005, s.210

¹⁹⁴ Batur, age, s.275

¹⁹⁵ Çavdar, age, s.193

¹⁹⁶ Aydın, Taşkın, age, s.204

¹⁹⁷ Batur, age, s.276

komutanlığınız nasıl gerçekleşecek?” şeklinde soru yöneltilmiş, “arkadaşlar öyle istiyor” şeklinde cevap almış, “hangi arkadaşlar” diye tekrar bir soru yönetmiş fakat cevap alamamıştı.¹⁹⁸ Müdahale sonrası uygulanacak anayasayı ve bakanlar listesini Gürler adına Gürkan hazırlamış ve Erçikan’ı Genelkurmay Başkanı olarak planlamıştı.¹⁹⁹ Erçikan ihtilal toplantılarında konuşulanları Genelkurmay Başkanı Tağmaç’a iletmişti.²⁰⁰ İhtilalin gerçekleşmesi durumun Cumhurbaşkanının Gürler, Başbakanın ise Batur olması planlanmıştı. ²⁰¹ 9 Mart olayı bu şekilde kapanmış ve 3 gün sonra emir komuta zinciri içerisinde 12 Mart Muhtırası verilmişti.

5.3. 12 Mart 1971 Muhtırası

1960’lı yılların sonlarında ve 1970’li yılların başlarında ülke içi huzursuzluğun artması, ekonomik ve sosyal problemlerin çoğalması, soygun ve cinayet olayların yaşanması ve buna karşın hükümetin çözüm bulamaması tedirginlik yaratmıştı. Emekli asker Orhan Erkanlı’nın deyişi ile; *“hükümet tamamen acze düşmüş, vatandaş yine ordudan bir şeyler bekler hale gelmişti”*.²⁰² Bu doğrultuda TSK içerisinde askeri bir müdahale için hazırlıklar yapılmaya başlanmıştı. TSK dışında da eski asker ve sivillerden oluşan gruplar vardı ve bu kişiler askeri bir ihtilal sonucu kendilerinin de içinde bulunacağı bir düzen kurulması için girişimlere başlamış; fakat askerler sivil gruba pek güvenmemiş, müdahale sonrası başarıyı onlarla paylaşmak istememişti.²⁰³ Bu grupta eski askerlerden; Orhan Kabibay, Numan Esin, İrfan Solmazer, Talat Turhan, sivillerden; Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk, Memduh Eren önde gelen isimlerinden olmuştu.²⁰⁴

Ağustos 1969’da yapılan ve Askeri Şurada Korgenerallikten Orgeneralliğe yükselecek olanların görüşüleceği esnada Genelkurmay Başkanı Tağmaç, Batur’un odadan çıkmasını istemiş, odadan çıkan ve görüşme bittikten sonra dönen o anda bir tahminde bulunamayan Batur, Hava Kuvvetleri Komutanlığı’na atandığını birgün öğle arası ajansı anonsundan öğrenmişti. Devir teslim için 30 Ağustos’u bekleyen Batur’a Tağmaç hemen devralmasını emretmişti. Bunun üzerine Batur, Hava Kuvvetlerini telefonla aramış ve Orgeneral Reşat Mater’in kendisini Genelkurmay’daki odasında görevi devredeceğini

¹⁹⁸ Batur, age, s.276

¹⁹⁹ Aydın, Taşkın, age, s.196

²⁰⁰ Aydın, Taşkın, age, s.195

²⁰¹ Aydın, Taşkın, age, s.204

²⁰² Orhan Erkanlı, Askeri Demokrasi 1960-1980, Güneş Yayınları, İstanbul, 1987, s.183

²⁰³ Celil Gürkan, 12 Mart’a Beş Kala, Tekin Yayınevi, Ankara, 1986, s.122-123

²⁰⁴ Erkanlı, age, s.182

öğrenmişti. Mater, 25 Ağustos'ta devir teslim için Batur'u ziyaret etmiş, Batur da Hava Kuvvetlerine giderek görevine başlamıştı.²⁰⁵

1969 yılında gazeteci Cüneyt Arcayürek, Harp Okulu töreninde Batur ile kısa bir konuşmalarının olduğunu ve Ege adalarının Yunanlar tarafından Lozan'a aykırı bir şekilde silahlandırıldığını Batur'dan öğrendiğini ve Batur'un hükümetin bu konuya önem vermemesinden şikayetçi olduğu aktarmıştı. Batur'un haklı olduğunu ve Hürriyet gazetesinde bu konu ile ilgili bir haber yaptığını söyleyen Arcayürek, İçişleri Bakanı Çağlayangil'in haberi yanladığını, sordukları sorulara ise Yunanların adalardaki hava alanlarının turistik amaçlı inşa ettikleri şeklinde açıklama yaptığını söylemişti. Arcayürek, konuya Çağlayangil'den yalanlama gelse de Hava Kuvvetlerinin elinde haberin gerçek olduğuna dair videolar olduğunu belirtmişti.²⁰⁶

25 Ocak 1970'de Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) Başkanlığının isteği ile Atatürk Orman Çiftliğinde; Cumhurbaşkanı Sunay, Başbakan Demirel, Milli Savunma Bakanı Ahmet Topaloğlu, İçişleri Bakanı Haldun Menteşoğlu, Kara Kuvvetleri Komutanı Nazmi Karakoç, Deniz Kuvvetleri Komutanı Celal Eyiceoğlu, Hava Kuvvetleri Komutanı Batur ve MİT Başkanı Fuat Doğu'nun katılımı ile bir toplantı düzenlenmişti. MİT Başkanı Doğu, durum ilgili uzun bir bilgilendirme konuşması yapmış, Sunay başka söz isteyen var mı diye sorunca Batur söz almıştı. Batur bu konuşmasında; 23 Ocak 1970 günü Hava Kuvvetlerine bağlı 22 general ile toplantı yaptığını, memleketin durumunu değerlendirdiklerini ve çözüm olarak ise; “vergi reformu, toprak reformu, eğitimde reform, devlet yaptırımlarının oy endişesinden kurtularak ekonomik kalkınmaya hız verecek istikamete çevrilmesi, devlet otoritesini temsil eden kuvvetlere milletin saygı ve güvenini sağlayacak bir veche verilmesi, Atatürk ilkelerine bağlılık, dış ticaretin devletleştirilmesi, seçim kanunun ıslahı” konularını hükümetin gerçekleştirmesi gerektiği düşüncesinde olduklarını ifade etmişti. Ayrıca Batur; general olmuş kişilerden bile sadece sol akımlı yayın organlardan bilgi edinenlerin olduğunu, bunun da yanlış gözlem yapmalarına sebep olduğundan bahsetmişti. Bunun dışında sola fikri bir kayma olduğunu, sol yayınların sağa karşı fiili olmasa da fikri birleşme sağladığını, fikirlerin topluluklara aktarılıp, örgütlenmelerin olması durumunda kontrolün zorlaşacağını, bir hareket durumunda ise farklı grupların da katılımı ile işlerin kontrolden

²⁰⁵ Batur, age, s.140-141

²⁰⁶ Arcayürek, age, s.194

çıkacağını belirtmişti. Daha sonra Demir'in isteği üzerine Batur bu konuşmanın bir kopyasını da Demirel'e vermişti.²⁰⁷

Batur'un bu konuşması basına yansımış ve Orhan Tokatlı, 21 Haziran 1970 tarihli Milliyet gazetesinde Batur'un Demirel'e mektup yazdığı kelimelerini kullanarak konuyla ilgili bir yazı yazmıştı. Tokatlı, Batur'un 22 generalle yaptığı toplantıda, Türkiye'nin genel politikası, huzurun ve sosyal adaletin sağlanması için toprak reformu ve dış ticaretin devletleştirilmesi gerektiği ve aşırı sağ ile solun durumundan bahsedildiğini anlatmıştı. Ayrıca yazıda; ülkedeki fikir sahiplerinin ve aydınların genelde solda olduğu, Batur'un; hükümetin aşırı sağa karşı ceza uygulamadığı iddialarından bahsettiği, TSK'nın her türlü ihtilal teşebbüsüne karşı hazır olduğu gibi ifadeler olduğunu belirtmişti.²⁰⁸

Batur ülkedeki huzursuzluğa karşı bir şeyler yapılması gerektiği düşüncesi ile 28 Mart 1970'deki MGK toplantısında, Cumhurbaşkanı Sunay'a hitaben bir konuşma yapmıştı. Konuşmasında özetle; MGK'ye dair ümit beslendiğini, bu sebeple Türk milletine, gençliğe, üniversiteye ve basına hitap ederek bir bildiri hazırlanmasını istemişti. Batur'un bu konuşması basında "Muhtıra" şeklinde yer almış, hükümet üyeleri tarafından ise "*Önemli değil... zaten MGK istişari bir organdır*" diyerek umursanmamıştı.²⁰⁹

Nisan 1970'de yapılan MGK toplantısından önce dört komutan aralarında toplanıp, kendi düşüncelerine göre durum değerlendirmesi yapmışlardı. Bu görüşmede Batur; olayların ana kaynağının ekonomik ve sosyal sebepler olduğu, dini tutuculuk, teokratik devlet kurma düşüncesi, sayıları belli olmayacak kadar çok Kuran kursu, Nurculuk ve benzeri akımların Türkiye'yi geriye götüreceği, milletvekillerinin çoğunun unvan ve mevkiden yararlanmak isteyen, çıkar sağlayan, yöresel fikir anlaşmazlıkları sebebi ile particilik yapan, memleket meselelerini anlayabilecek ve çözebilecek kültür seviyesinden uzak olduğu gibi konulara değinmişti. Batur; olayların sebebini ise Anayasa, aşırı hürriyet, yetersiz yasalara bağlayarak önlem almanın yanlış olduğunu, meseleleri temelden halletmek, sosyal ve ekonomik açıdan değerlendirip milli ve müşterek çözüm bulmak gerektiğini, mevcut şartlarda parlamentodaki partilerden bir icraat beklememek, durumun konsey görüşü olarak Cumhurbaşkanına açıklamak ve Cumhurbaşkanlığında üç büyük parti yöneticilerini toplayıp asgari ortak noktada toplayarak gerekli reformları yaptırmak, bu olmazsa son çare olarak komuta düzeninde meseleye el koymak, bunun için de ciddi, ilmi ve mantıklı bir plan

²⁰⁷ Batur, age, 154-169

²⁰⁸ Orhan Tokatlı, General Batur Otorite Buhranı Var Diyor, Milliyet, 21 Haziran 1970, s.1-11

²⁰⁹ Batur, age, s.173-174

hazırlamak gerektiğini belirtmiş, bütün bunların yapılmasının zor ve demokrasiye aykırı olmasına rağmen izlenecek en doğru yol olduğunu ifade etmişti.²¹⁰

24 Nisan 1970 günü olağanüstü toplanan MGK'de Genelkurmay Başkanı Tağmaç vaziyetle ilgili fikirlerini belirttikten sonra Batur söz almıştı. Batur; komutanlar olarak birlikleri ile yeterli temaslarının olduğunu, astlarına fikirlerini ve tehlikeleri anlattıklarını fakat partilerin ve parlamenterlerin gerekli yasaları çıkarmakta tembel olmaları kendilerini zor durumda bıraktığını, emrindeki askerlerle konuşarak fikir birliğini ve kontrolünü sağladığını belirtmişti. Tağmaç; Batur'a katılmadığını, astlar ile tartışma yaratacak konular konuşulmaması gerektiğini, sadece vazifelerini hatırlatıp tehlikeleri anlatmanın yeterli olacağını söylemişti. Batur ise Tağmaç'a cevaben; komutanların memleket meselelerine ilgili olması astlarda memnuniyet yaratacağını ve bunun komuta katı ile subayların arasındaki ilişkinin koparılma çabasını önleyeceğini söylemişti. Sunay da bu konuda Batur ile aynı fikirde olduğu belirtmişti²¹¹

24 Nisan tarihli MGK toplantısında Başbakan Demirel de uzun bir konuşma yapmıştı. Demirel konuşmasında; ordudaki ve ülkedeki sıkıntıların alarma basmakla düzelmeyeceğini, demokrasi ile uyuşmayan tedbirler alınmasının ihtilale hak verdireceğini, rejimin yaşayabilmesi için silahlı kuvvetlerin desteklemesi gerektiğini, bu aşamada Türkiye'nin Kıbrıs'ı kaybedeceğini ve Kürt sorunu gibi sorunların çıkacağını, Türkiye'de yapılacak yeni bir ihtilalin iç savaş çıkaracağını, Silahlı Kuvvetler mensuplarının Atatürk ilkelerine bağlı olması gerektiğini, Lenin'ci ve Mao'cu olamayacağını, Türkiye'de hastaneler, okullar, yollar gibi faaliyetlerin devlet tarafından yapılması ve ücretsiz olması dolayısıyla sosyalist tatbikatın yapıldığını, parlamentonun gürültücü olduğu fakat kanunları çıkarmakta kararlı olduğunu, yargının işlemediğini fakat yargıdan da vazgeçilemeyeceğini anlatmıştı.²¹²

Batur; Türkiye'nin seçimden yeni çıkmış ve meclis çoğunluğuna sahip bir başbakanı olduğu fakat Başbakan Demirel'in duruma hakim olduğunu söylediği halde hiçbir şey yapmadığı gibi eleştirilere *“sokaklar yürümekle aşınmaz”*, *“bulsunlar 226'yı devirsinler”* şeklinde sözler sarf ettiğini belirtmektedir. Cumhurbaşkanı Sunay'ın fikir sunmadığı, “bekle gör” politikası izlediğini, Genelkurmay Başkanı Tağmaç'ın anayasa değişikliği ile soruna

²¹⁰ Batur, age, s.174-176

²¹¹ Batur, age, s.176-180

²¹² Batur, age, s.180-181

çare bulunabileceğine inandığı, kuvvet komutanları olarak da aralarında tam bir uyum olmadığını söylemektedir.²¹³

Bütün bu sebepler nedeniyle ve durumun daha vahim hallere gitmemesi için acilen fikir birliğine gidilmesi gerektiğini düşünen Batur, MGK üyesi olmasına dayanarak durumla ilgili bir yazı hazırlamış, 11 Kasım 1970 günü Cumhurbaşkanı Sunay'a sunmuştu.²¹⁴ Tümgeneral Celil Gürkan'ın söylediğine göre; bu yazıyı aldıktan sonra Sunay, Batur ile görüşmek istemiş, Batur da görüşmeye gitmeden önce fikir alışverişinde bulunmak için Gürler ile buluşmak istemiş; fakat Gürler Ankara dışında olduğu için Gürkan ile görüşme ayarlamıştı. Gürkan, Batur'un yazıyı kendileri ile istişare etmeden Sunay'a göndermesine sitem etmiş, “uyuyan yılanın uyandığını” belirterek, Sunay'ın artık faaliyetleri ile ilgili önlem alma yoluna gideceğini söylemişti. Gürkan, Sunay'ın yanına gittiğinde Batur'un durumun yazıdaki gibi olduğu ve Silahlı Kuvvetlerin kesin kararı olduğu, pazarlık yapmanın ve ödün vermenin söz konusu olmadığını söyleyebilecek misiniz diye sormuş, Batur'da böyle bir şeyin mümkün olmadığı, ayrıca gerek de olmadığını söylemişti. Gürkan, Batur'a; o zaman söylenenlerde geri adım atması gerektiğini, bunun da Silahlı Kuvvetler üzerinde zedeleyici etki yaratacağını fakat mecburen sineye çekeceklerini söylemişti. Batur; hem geri adım atmamak hem de Sunay'ı karşısına almamak için, görüşmede konunun seyrini kendisi belirlemek ve yönetmek fikrini sormuş, Gürkan bunun mümkün olmadığını ve duruma göre gerekeni yapması gerektiğini söylemişti.²¹⁵

Cumhurbaşkanı Sunay, 24 Kasım 1970 günü Batur'u köşke çağırarak görüşmüş, kendisine verdiği yazıyı iki defa dikkatlice okuduğunu ve vaziyetin belgede anlatıldığı gibi olduğunu söylemiş, bununla birlikte metnin gizli kalmasını istemişti. Aynı görüşmede Sunay, hükümetin iyi niyetle ülkeyi idare etmeye çalıştığından, muhalefetin hükümete karşı çok sert ve yıpratıcı olduğundan bahsetmiş ve en kötü hükümetin hükümete karşı iyi olduğunu söylemiş, düşünüp, gerekli temasları yapacağını da eklemiştir.²¹⁶

10 Aralık 1970 günü, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarının katılımı ile yapılan ve o günlerde Komuta Konseyi adını alan toplantı gerçekleştirilmiş ve Genelkurmay Başkanı Tağmaç ülkenin düzelme ihtimalinin kalmadığını söyleyerek komutanlardan konu ile ilgili fikrini istemişti. Batur; ortak karar ile ikaz veya yönetime el koymak gerektiği,

²¹³ Batur, age, s.187

²¹⁴ Batur, age, s.187-188

²¹⁵ Gürkan, age, s.105-108

²¹⁶ Batur, age, s.198

Eyiceoğlu; ikaz ile halledilmesi gerektiği, Gürler; önce ikaz olmazsa müdahale edilmesi gerektiği şeklinde düşüncelerini belirtmişti. Eyiceoğlu ikazı önerdiğinde Batur ikazın kabul edilmesine ihtimal vermediğini, müdahale üzerine plan yapılması gerektiğini söylemişti. Tağmaç'ın sistem nasıl olmalı sorusuna Batur; devlet başkanı, yetkili güvenlik kurulu, atanmış hükümet, yarısı atama yarısı seçimle gelmiş kurucu meclis ile devleti bir süre kararnameler ile yönetilmesini, bu esnada da askerlerin yönetime karıştırılmaması gerektiğini söylemiş, Gürler de Batur'a katıldığını söylemişti.²¹⁷

Batur'un Cumhurbaşkanı Sunay'a verdiği rapor duyulunca, Sunay 16 Aralıkta Milliyet gazetesine bu yazı ile bir demeç vermişti. Mete Akyol'un yaptığı haberde Sunay, raporla ilgili şunları söylemişti:

“Bu muhtırada, memleketi rahatsız eden bugünkü genel durumun üzüntüleri belirtilmekte ve milli güvenlik ile ilgili kararların alınmasında yardımcılık etmek üzere gerekli temel görüşlerini Bakanlar Kurulunda ileri sürülen mütalaa ve görüşlerin incelenmesi ve varılacak sonuçların hükümetçe geliştirilmesi istenmektedir.”²¹⁸

28 Aralık 1970 günü yapılan MGK toplantısını açan Cumhurbaşkanı Sunay'ın ilk sözü verdiği Batur, kimilerinin “muhtıra, rapor, mektup, ultimat” diye adlandırdığı yazısında kişi ve partileri değil, olayları ve düzeni eleştirdiğini söylemişti. Sadece seçim ve seçim sonuçlarının meseleyi halletmediği; 1960 öncesinde de şunda da görüldüğünü, sosyal ve ekonomik bozukluğun üzüntü ve memnuniyetsizliğe yol açtığını ve geleceğe dair şüphe duyulduğunu, bu yüzden olağan üstü çare arama zamanının geldiğini belirtmiştir. Partilerin ve liderlerin bir şeyler yapabileceğine ümitlerinin kalmadığını, bu yüzden partiler üstü çözüm aradıklarını söyleyen Batur, TSK'nın içinde de huzursuzluk başladığını, asker oldukları için, görmezden gelip, alt kademelere siz karışmayın diye baskı yaptıkları takdirde 27 Mayıs öncesi komutanların yaşadıkları duruma düşeceklerini ifade etmişti. Eyiceoğlu, Gürler ve Tağmaç muhtıraya katıldığını bildirmişlerdi. Sunay; üniversite, işçi, Kürtçülük ve Komünizm hareketlerinin tüm ülkeye yayıldığını ve bu önlemenin de sıkıyönetim ile olabileceğini söyleyerek, sıkıyönetim ile ilgili fikirlerini sormuştu. Gürler sıkıyönetim için, orduyu ve komutanları “bugünkü iktidarın” emrinde görüntüsü vereceğini, bundan dolayı da komutanlar ile astlar arsına mesafe sokacağı nedeni ile uygun görmediğini söylemişti. Demirel söz aldığı anda önce Gürler'in sözlerine cevap olarak “Silahlı Kuvvetler iktidarın

²¹⁷ Batur, age, s.199-200

²¹⁸ Mete Akyol, Anayasa Dışında Bir Çare Yoktur, Milliyet, 16 Aralık 1970, s.1-9

emrinde değil midir?” demiş, sonra da Batur’a sosyal ve ekonomik sorunlar diye bahsettiği şeylerin ne olduğunu sormuş ve “Marks’a mı dönelim?” şeklinde karşılık vermişti. Demirel’e cevap olarak Gürlü; “Silahlı Kuvvetler hükümetin elinde değildir” demediğini, sadece sıkıyönetim ilan edilip de sosyal ve ekonomik sorunlar halledilmezse problem çözülemez demek istediğini söylemişti. Batur söz aldığı anda Demirel’e cevap olarak; bölücülük güden bir alevi partisinin kolaylıkla kurulabilmesi, devlette dini yönetimi savunan ve din üzerinden insanların iyi niyetini kötüye kullanan Necmettin Erbakan’ın parti kurması ve siyaset yapabilmesi, Kürtçü bölücülük yapanların Bakan olabilmemesinin sosyal problem olduğunu söylemişti. Batur ekonomi konusunda ise “*Ben ne Karl Marks’çıyım ne de katı Sosyalistim*” diyerek, devletin yatırım politikasının yanlışlığı, bazı kişilerin vergiden muaf tutularak devlet tarafından zengin edildiği, alt ile üst sınıf arasındaki sosyal adaletin bozulduğu gibi konulara değindikten sonra toplantı bitmişti²¹⁹

Genelkurmay Başkanı Tağmaç, 29 Ocak 1971 günü saat 16.00’da Çankaya köşkünde Cumhurbaşkanı Sunay ile 2 saat süren bir görüşme yapmış, görüşmenin ardından bir açıklama yapılmamıştı.²²⁰ 30 Ocak günü saat 11.00’de de Başbakan Demirel köşe çıkarak Sunay ile 2 saat 20 dakika süren bir görüşme yapmıştı. Köşkten ayrılırken gazetecilere açıklama yapan Demirel; MGK kararlarından sonra alınacak yeni tedbirlerin gelecek hafta içinde TBMM’ye gönderileceğini belirterek kendisinin de kararları açıklamak için bir basın toplantısı düzenleyeceğini söylemişti.²²¹

Batur’a göre 1971 yılıyla birlikte ordu içerisinde ihtilal yapma fikri giderek olgunlaşmaya başlamıştı. Bunun için dört yöntem üzerinde durulmuştu:

- 1) *Altan bir müdahale ile yönetime bütünü ile el koyma.*
- 2) *Altan yapılan bir örgütlenmeye dayanarak bir veya iki komutanın başta bulunacağı bir müdahale ile yönetime bütünü ile el koyma.*
- 3) *Silahlı Kuvvetlerin komuta düzeni içinde yönetime el koyması.*
- 4) *Komuta düzeni içinde müdahale ile durumun düzeltilmesi.*²²²

Müdahale isteyen askerler 27 Mayıs’taki gibi müdahaleyi hazırlıksız yapmamak için bir dosya hazırlayıp Batur’a sunmuşlardı. Batur’un genellikle Doğan Avcıoğlu’nun

²¹⁹ Batur, age, s.206-213

²²⁰ Tağmaç Cumhurbaşkanı ile İki Saat Görüştü, Milliyet, 30 Ocak 1971, s.1

²²¹ Demirel Dün Sunayla Görüştü, Milliyet, 31 Ocak 1971, s.1-9

²²² Batur, age, s.214

görüşlerinin yer aldığını belirttiği rapor; devrim yolu ile yeni devlet düzeni, yeni anayasa, devlet düzeni ile ilgili bir şema, Bakanlar Kurulu listesi ve alternatifleri, Bakanlar Kurulu direktifleri, basın yayın ve TRT'den bahsetmekteydi. Batur raporla ilgili; ilkeler hakkındaki görüşlerin bazıları ile ayrı, uygulama şeklinin tamamı ile farklı düşündüğünü belirtmişti. Batur dosyayı inceledikten sonra 30 Ocak 1971 günü görüşlerini yazılı olarak kendilerine vermiş ve netice olarak da *“inanmadığım bir şekil ve sistem içinde bulunamam”* demişti.²²³

1 Şubat 1971 günü metni hazırlayan havacılar bir araya gelmiş, liderleri olarak gördükleri Batur'un görüşlerini incelemiş, verdiği cevabın son satırını tedirginlik ile karşılamışlar, kesin olarak inandıkları liderleri ile bu derece kesin bir şekilde ters düşmemeleri gerektiğini belirtmişler ve *“aramızda yeteri kadar itibar yok”* demişlerdi. Batur'un kendilerine komünist imasında bulunduğunu söyleyen subaylar, dosyayı hazırlayan arkadaşlarının Türkiye ve ABD'de 41 defa komünizm aleyhinde konferans vermiş birisi olduğunu belirtmişler ve *“en ufak tabiri ile hayal kırıklığına uğradık”* demişlerdi. Yaptıkları toplantıda Batur'un metnindeki ithamları hafife ve teville çalıştıklarını söyleyen subaylar, Batur'un liderliğini belirtmeye çalıştıklarını söylemişlerdi. Batur'un değindiği yemin metnini eklediklerini, Bakanlar Kurulu listesini de çıkarıp 203 kişilik aday listesi koyduklarını söyleyerek, Batur'un kendilerinden daha ilerici olduğunu düşündükleri için yemin teklif etmediklerini, metin üzerinde de aynı fikirde ise liderliğini kabul ettiklerini ifade etmişlerdi. Netice olarak da *“yalnız Türk Vatanı için”* diyen Atatürk subayları olduklarını belirtmişlerdi.²²⁴

Havacı subayların Batur'a verdiği raporda ihtilalden sonra önemli mevkiler için düşünülen isimler ile ilgili kod adlarıyla bir liste oluşturulmuştu. Listenin içeriği şu şekildeydi:

- Devlet Başkanı: Salim Bey (Faruk Gürler)
- Başbakan: Yavuz Bey (Muhsin Batur)
- Genel Kurmay Başkanı: Erci Bey (Atıf Erçikan)
- Devrim Konseyi Genel Sekreteri: Aydın Kirişoğlu
- Devrim Partisi Genel Sekreteri: -

²²³ Batur, age, s.215-225

²²⁴ Batur, age, s.226-229

- Kara Kuvvetleri Komutanı: Şükrü Köseoğlu
- Deniz Kuvvetleri Komutanı: -
- Hava Kuvvetleri Komutanı: Ömer Çokgör
- Jandarma Genel Komutanı: Necati İnoğlu”²²⁵

9 Mart 1971 günü Hava Kuvvetleri karargahında Gürler ve Batur’un katılımı ile ihtilal toplantısı yapılmış, toplantıda ihtilalin organizatörü olarak görülen ve ihtilalden sonra başbakan yardımcısı olması planlanan Gürkan da yer almıştı.²²⁶ Bu generallerin dışında toplantıya Kara Kuvvetlerinden; Korgeneral Atıf Erçikan, Korgeneral İhsan Över, Tümgeneral Şükrü Köseoğlu, Hava Kuvvetlerinden; Korgeneral Ahmet Dural, Tümgeneral Hulusi Kaymaklı ve Tuğgeneral Ömer Çokgör gibi isimler de katılmıştı.²²⁷ Gürler ve Batur, Tevfik Çavdar’a göre ihtilalin gerçekleşmesi durumunda genç ekip tarafından kendilerinin tasfiye edileceğini düşündüklerinden dolayı,²²⁸ Suavi Aydın ve Yüksel Taşkın’a göre sola yakın bir ihtilal olacağından dolayı toplantıdan ihtilal kararı çıkarmamışlardı.²²⁹ Batur toplantı bittikten sonra sekreterler bölümünde silahlı teğmenler görmüş, Çokgör’e bu kişilerin kim olduğunu sormuş, Çokgör; müdahale kararı çıkarsa diye Kütahya’dan getirttiğini, bir bölümünün ise Etimesgut’ta beklediğini söylemişti. Batur’un Çokgör’e cevabı ise; “kimden emir alıp da bu harekete giriştiniz? Derhal birliklerine geri gönderiniz.” olmuştu.²³⁰ Batur anılarında belirttiğine göre, kendisine getirilen dosyayı inceleyip kararının olumsuz olduğunu bildirdikten bir süre sonra Çokgör’ü odasına çağırarak “sizden kıdemli ve rütbece büyük çok adette hava generali varken, sizin dosyada belirtilen komutanlığınız nasıl gerçekleşecek?” şeklinde soru yöneltilmiş, “arkadaşlar öyle istiyor” şeklinde cevap almış, “hangi arkadaşlar” diye tekrar bir soru yöneltilmiş fakat cevap alamamıştı.²³¹ Müdahale sonrası uygulanacak anayasayı ve bakanlar listesini Gürler adına Gürkan hazırlamış ve Erçikan’ı Genelkurmay Başkanı olarak planlamıştı.²³² Erçikan ihtilal toplantılarında konuşulanları Genelkurmay Başkanı Tağmaç’a iletmişti.²³³ İhtilalin

²²⁵ Batur, age, 230-233

²²⁶ Yavi, age, s.210

²²⁷ Batur, age, s.275

²²⁸ Çavdar, age, s.193

²²⁹ Aydın, Taşkın, age, s.204

²³⁰ Batur, age, s.276

²³¹ Batur, age, s.276

²³² Aydın, Taşkın, age, s.196

²³³ Aydın, Taşkın, age, s.195

gerçekleşmesi durumun Cumhurbaşkanının Gürler, Başbakanın ise Batur olması planlanmıştı.²³⁴

9 Mart günü yapılan bu toplantıdan bir sonuç çıkmayınca Gürkan; Gürler ve Batur'un dışında kalan kendilerinin yol ayırımına girdiklerini, lider olarak gördükleri bu iki komutanın beklentilerine karşılık veremeyeceklerine inandıklarını ve her şeyin o gün orda bittiğini belirtmiştir. Gürkan, toplantı salonundan çıktıklarında koridordaki subayların bir karar çıkmamasına öfkeli olduklarını ve hatta eve gittiğinde kendisini arayarak kendisine harekatı başlatmasını isteyen subayların olduğunu; fakat kendisinin bu teklifi sunanlara işin bittiğini, herkesin ertesi gün işine devam etmesi gerektiğini söylediğini belirtmektedir. Gürkan; Gürler ve Batur'suz harekete geçilmesi halinde, bunun sonucunu kestirmenin zor olduğunu eklemekle birlikte, o gün şartların olgun olduğunu, kuvvetlerinin yeterli olduğunu; fakat kan dökülmesi ihtimalinin yüksek olduğunu, bu sebepten bunu göze alamayacağını, *"kanlı darbeci serüven aşığı"* olmadıklarını, o yüzden de böyle bir işe kalkışmadıklarını ifade etmektedir.²³⁵

10 Mart 1971 günü saat 10.00'da Genel Kurmay Başkanlığı'nda Tağmaç, Gürler, Eyiceoğlu, Batur, Birinci Ordu Komutanı Faik Türün, İkinci Ordu Komutanı Semih Sancar, Üçüncü Ordu Komutanı Eşref Akıncı, donanma ve birlik komutanlarının katılımı ile 6 saat süren Genişletilmiş Komuta Konseyi yapılmıştı. Konseyde konuşma yapan Tağmaç; *"Durum tehlikelidir. Ancak yarın çöküyormuşuz gibi bir durum yoktur. Eser bizimdir. Ümitsizliğe kapılmayalım ve bir şans daha tanıyalım"* demişti. Tağmaç; anayasaya sadık kalıp, yapmaları gerektiği uyarı görevini yerine getirdiklerini ve getireceklerini belirttikten sonra TSK'yı temsil eden kişilerin Türkiye'yi tehlikeye atmayacaklarını ifade etmişti. TSK mensuplarının da hem birbirlerine hem de komutanlarına güvenerek anayasal düzen içinde çözüm bulunması gerektiğine inanmalarını istemişti. Ordunun müdahaleye zorlandığına dikkat çeken Tağmaç, toplantıya katılan komutanlardan, yaptığı konuşmayı en alt birliklere kadar iletmelerini ve ükenin içinde bulunduğu kötü durumunun sabırla karşılanmasını istemişti.²³⁶

11 Mart günü Tamaç'ın daveti üzerine 3 kuvvet komutanı Genelkurmay Başkanlığına gitmiş ve Tağmaç'ın son 3 günde ihtilal hazırlığı ortamı olduğunu dile getirmesi üzerine Gürler ve Batur bazı hazırlıklar olduğunu sezdiklerini ve durdurduklarını

²³⁴ Aydın, Taşkın, age, s.204

²³⁵ Gürkan, age, s.252-254

²³⁶ Komutanlar 6 Saat Süren Toplantıda Son Durumu Görüştü, Milliyet, 11 Mart 1971, s.1-9

söylemişlerdi. Batur ayrıca; durumun bu hale gelmesinde siyasetçiler kadar kendilerinin de hatası olduğunu, bu duruma gelene kadar kendilerinin bir planının olmadığını belirtmişti. Başbakanın hükümetten ayrılmasının sağlanması üzerine tartışmalar yapılmış; fakat Batur buna karşı çıkarak, meclisin tamamını karşılarına almaları gerektiğini savunmuştu. TBMM’ye gönderecekleri mektubun içeriğini tartıştıktan sonra taslak hazırlaması için Genelkurmay Harekat Başkanı Korgeneral Kemal Taran görevlendirilmiş ve toplantı bitmişti.²³⁷

11 Mart akşamı saat 21.30’da Gürler, Garnizon Komutanı Korgeneral Zeki Erbay ile birlikte Batur’un evine giderek Ankara’daki kara birliklerinde tansiyonun yüksek olduğunu, başbakanı çağırarak istifa ettirilmesini teklif etmişlerdi. Batur bu fikre tekrar karşı çıkmış ve *“bana göre başbakan, bütün liderler ve parlamento aynı, bir tarafı karşıya almaya lüzum yok”* şeklinde cevap vermişti. Tağmaç ile Eyiceoğlu’nu da eve çağırmışlar, Tağmaç, Sunay’ın yanına gittiği için dönüşünde Gürler’i de alıp Batur’un evine getirmişti. O gece Tağmaç Sunay ile ne konuştuğunu açıklamamış, farklı ihtimaller tartışıldıktan sonra ertesi gün hazırlanacak bildiriye imza atacağını söylemişti.²³⁸

12 Mart günü saat 09.30’da Tağmaç, Gürler, Eyiceoğlu ve Batur Genelkurmay’da toplanmışlardı. Taran hazırladığı metni okumuş; metin çok uzun ve isteklerini tam anlamıyla karşılamayınca Batur yeni bir metin yazmaya başlamış, Gürler ve Eyiceoğlu da yardım etmişti. Metin imzaya hazır hale getirildikten sonra Batur’un dediğine göre Tağmaç hala imzalamak istememiş; fakat onun bu tavrını da işin sonucunun nereye gideceği bilinmediği için haklı bulmuştu. 12.05’te imzalar atılmış, okunması için Tuğgeneral Musa Ögüt’ün başkanlık ettiği bir heyet TRT’ye gönderilmiş ve saat 13.00 haberleri ile Türkiye ve dünya 12 Mart Muhtırasını öğrenmişti.²³⁹

Verilen muhtıranın içeriği şu şekildeydi:

1. *“Parlamento ve hükümet süre gelen tutum, görüş ve icraatı ile yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk’ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve Anayasa’nın*

²³⁷ Batur, age, s.294-295

²³⁸ Batur, age, s.295-296

²³⁹ Batur, age, s.296

öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.

2. Türk milletinin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetleri'nin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin partiler üstü bir anlayışla meclislerimizle değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek ve Anayasa'nın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.
3. Bu husus süratle tahakkuk ettirilemediği takdirde Türk Silahlı Kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya üzerine almağa kararlıdır.”²⁴⁰

Bakanlar Kurulu gün içerisinde toplanarak 4 saatlik bir durum değerlendirmesi yapmış, sonuç olarak da hükümetin istifa etmesine karar vermiş ve Demirel, saat 17.00'da Cumhurbaşkanı Sunay'a şu mektubu yazarak istifa etmişti:

“Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları tarafından zatı devletlerinize, Cumhuriyet Senatosu Başkanlığına ve Millet Meclisi Başkanlığına tevdi edilip, bugün saat 13.00'daki radyo haber bültenlerinde Türk kamuoyuna da duyurulan muhtıra ile anayasa ve hukuk devleti anlayışını bağdaştırmak mümkün değildir. Bu durum muvacehesinde hükümetin istifasını saygı ile arz ederim.”²⁴¹

5.4. 12 Mart Muhtırasından Sonra Yaşananlar

Muhtıranın verilisinden iki saat sonra Gürler, Özel Daire Başkanlarına brifing salonunda bir konuşma yapmış, konuşmasında; an itibarı ile hiç kimsenin komutanlığın haberi olmadan bir faaliyette bulunmamasını, öyle bir niyeti olanların da vazgeçmesini, komutanların her şeyi çözeceğini, baştaki komutanlara güvenmelerini istemişti.²⁴²

16 Mart günü Genelkurmay Başkanlığınca gönderilen ve 15 Mart gününden itibaren geçerli olacak emeklilik kararı 5 general ve 8 albaya iletilmişti. Karara göre emekli edilen generaller:

1. “Genelkurmay Merkez Dairesi Başkanı Tümgeneral Şükrü Köseoğlu
2. Kara Kuvvetleri Komutanlığı Plan Prensip Daire Başkanı Tümgeneral Celil Gürkan
3. Milli Savunma Bakanlığı Teftiş Daire Başkanı Tuğgeneral Ali Akar
4. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Tek. Başkanı Tuğamiral Vedii Bilget

²⁴⁰ Batur, age, 297-298

²⁴¹ Süleyman Demirel, 1971 Buhranı ve Aydınlığa Doğru, Doğu Matbaası, Ankara, 1973, s.3

²⁴² Gürkan, age, s.284-285

5. *Hava Kuvvetleri Komutanlığı Harekat Daire Başkanı Tuğgeneral Ömer Çokgör*”²⁴³

Bu emeklilik kararlarının dışında; “Hava Kuvvetlerinden Genel Sekreter Kurmay Albay Kemal Tunusluoğlu İzmir NATO Karargahına, Hava Kuvvetleri Hareket Şubesiinden Kurmay Albay Sermet Yüzer Malatya Hava İkmal Merkezine, Hava Kuvvetleri Plan Şubesiinden Kurmay Albay Rıza Abras Eskişehir Hava İkmal Merkezine, Hava Kuvvetleri Eğitim Şubesiinden Kurmay Albay İlyas Albayrak Lüleburgaz Radarına, Protokol Şubesiinden Albay Mesut Günaşan Kayseri Hava İkmal Merkezine atanmıştır.” Emeklilik kararları ve atamaları görevinden ayrılan fakat yeni hükümet kuruluncaya kadar görevine devam eden Başbakan Demirel ve Milli Savunma Bakanı Ahmet Topaloğlu imzalamıştır.²⁴⁴ Emekli edilen veya yerleri değiştirilen Komutanlar arasında, 9 Şubat’ta ihtilal yapılması için en istekli görünen ve sert davranılması gerektiğini savunan Atıf Erçikan’ın olmaması dikkat çekmektedir.

Batur, 4-10 Ekim 1971 tarihli Yankı Dergisi’ne verdiği demeçte muhabirin “12 Mart Muhtırası neyin karşısındadır. Reformlarla ilgili görüşlerinizi bize açıklar mısınız?” sorusuna şu cevabı vermişti:

*“Muhtıradaki imza sahipleri olarak biz komünizm, bilimsel sosyalizm, teokratik idare tarzları ile bu idare tarzlarına Türkiye’yi götürecek fikir ve eylemlerin karşısındayız. Atatürk’ün bize emanet ettiği yolda dondurulmuş kalıplara bağlı kalmadan Türkiye’nin sosyal ve ekonomik sorunlarının akıl ve bilim yoluyla çözüleceğine inanıyoruz”.*²⁴⁵

5.5. Birinci Nihat Erim Hükümeti

Muhtıradan sonra hükümet istifa etmiş, yeni hükümeti kurma görevi için Profesör Dr. Nihat Erim ve Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Cihat Alpan’ın adı geçmeye başlamıştı. Erim, adının geçtiğini 16 Mart günü öğrenmiş ama Alpan’ın Cumhurbaşkanına daha yakın olmasından dolayı kendisine pek ihtimal vermemişti. 18 Mart günü Alpan, Erim’i evine davet etmiş, başbakanlık adayları içerisinde Erim’in de olduğu söyleyerek, tarafsız bir başbakan arandığını, teklif gelirse CHP’den istifa etmesinin isteneceğini, bunu kabul edip etmeyeceğini sormuştu. Ne teklif gelirse önce İnönü ile görüşeceğini, memleket için de en uygun aday kendisi olacaksa ve partisinden ayrılması şartsa, CHP’den ayrılabilceğini söylemişti. Erim istifasını Cumhurbaşkanı tarafından yazılı olarak istemiş, 19 Mart günü de

²⁴³ Gürkan, age, s.280-281

²⁴⁴ Milli Savunma Bakanlığının General ve Albaylarla İlgili Kararı, Milliyet, 17 Mart 1971, s.1-7

²⁴⁵ Batur’un Yankıya Demeci (4-10 Ekim 1971 Tarihli Yankı), Yankı Haftalık Haber Dergisi, Sayı 129, 3-5 Eylül 1973, s.5

Alpan, Erim'in evine gelerek istediği yazılı mektubu getirmişti. Aynı gün mektubu alarak İnönü'nün yanına giden Erim, İnönü'den izin istemiş fakat İnönü olumlu karşılamamış, yeni kurulacak hükümete dışişleri bakanı olarak önereceğini, kendisinin başbakan olursa partinin yıpranacağını söylemiş, Erim de istifa edince sorun olmayacağını belirtmişti. Erim'in anlattığına göre; o zamanlar askerlerin İnönü önderliğinde bir hükümet kurma düşüncelerinin de olduğu söylentiler arasındaydı ve İnönü ailesinin yakın dostu olan bir kadın, 15 Mart'ta Erim'i arayarak Pembe Köşkte olduğunu ve dışişleri bakanlığı için de Erim'in düşünüldüğünü söylemişti. İnönü Erim'e; partiye otuz yıl emek verdiğini hatırlatıp, emeklerin ziyan olmaz mı diye sormuş, *"bunlara güven olmaz, sonra ortada kalırsın"* demişti. Erim de İnönü'ye; 1970 CHP Kurultayı'nın baskı altında geçtiğini, partide artık demokrasinin ve dürüst seçimlerin olmadığını, böyle giderse kendisinin de partiden ayrılacağını belirttikten sonra, gidişatı beğenmediğini, ayrılmakta zorlanacak olmasına rağmen partiden ayrılmak için başbakanlık teklifinin bir fırsat olduğunu belirtmişti. İnönü kararını ertesi gün vereceğini söylemişti.²⁴⁶

Batur, Erim'in başbakan olacağını, 17 Mart günü Tümgeneral İzzet Atalay'ın Maltepe Camiindeki cenaze töreninde Erim'in söylemesi üzerine öğrenmişti. Batur anılarında konu ile ilgili *"neyse biz haberi halktan önce duymuştuk"* şeklinde bir yorumda bulunmuş, atamanın nasıl yapıldığını ne o zaman, ne de ondan sonra kimseye sormadığını belirtmişti.²⁴⁷

19 Mart günü Cumhurbaşkanı Sunay, Anayasanın 102. maddesine göre Erim'e hükümeti kurma yetkisini vermiş,²⁴⁸ parti liderlerine de mektup yazarak Erim Hükümetine şartsız olarak güvenoyu verilmesini ve yürütme görevlerinin de desteklenmesini istemişti.²⁴⁹ Hükümet kurma görevini alan Erim için ikinci yapılacak iş İnönü'nün iznini almaktı ve arkadaşı olan CHP Milletvekili Sadi Koçaş'ın İnönü ile görüşmesini istemiş; Koçaş, İnönü ile konuşmuş fakat İnönü yine reddetmişti. Erim bu defa da CHP'den Kemal Satır'ın İnönü ile görüşmesini istemiş, İnönü Satır'a olumlu veya olumsuz bir cevap vermeyip, Erim ile görüşmek istemişti. İnönü, Erim ile görüşmesinde izin vermiş ve Erim de aynı gün içerisinde Cumhurbaşkanı Sunay'a görevi kabul ettiğine dair yazılı metni göndermişti.²⁵⁰

²⁴⁶ Nihat Erim, 12 Mart Anıları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, s.173-176

²⁴⁷ Batur, age, s.303-304

²⁴⁸ Erim, age, s.176-177

²⁴⁹ Demirel, age, s.10

²⁵⁰ Sadi Koçaş, 12 Mart Anıları, Tomurcuk Matbaası, İstanbul, 1978, s.58-62

Hükümeti kurma teklifini kabul eden Erim, kurulacak hükümetin çalışmalarına başlamış, muhtıra dönemin hükümetine ve parlamentonun işleyiş şekline verildiğinden dolayı kabineyi çoğunlukla dışardan alacağı teknisyenlerden, Devlet Planlama Teşkilatında çalışmış kişilerden, bürokratlardan ve reformları yapabilecek kişiler ile kurmayı düşünmüştü. Sunay ile yaptığı bir konuşmada Erim, kurulacak hükümette 5 AP'li, 3 CHP'li, 1 Güven Partili (GP) ve bir de tabii üyelerden eski Milli Birlik Komitesi üyesi Mehmet Özgüneş'i almak konusunda anlaşmışlardı. Erim CHP'lileri tanıdığı için onlardan alacağı kişileri seçmekte zorlanmamış fakat AP'lileri tanımadığı için seçeceği 5 kişi için Demirel'den 15 kişilik liste istemiş ve o listeden seçmişti fakat listeden almayı düşündüğü birkaç kişiye askerlerden itiraz geldiği için alamamıştı. Aynı şekilde CHP ve partisizlerden almayı düşündüğü kişilerden de itiraz edilenler oluştu.²⁵¹

Kabineye alınacak bakanlar ile ilgili çalışmalar yapılırken Sadi Koçaş, Erim'e kabineye bir kadın bakan almayı teklif etmiş, Erim bu fikre olumlu bakınca yine Koçaş Türkan Akyol'u önerilmiş, Hekim olduğu için de Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı yapılmasına karar vermişlerdi.²⁵² Erim'in kabinesinde yer alan bazı isimler şunlardı:

“-Başbakan: İsmail Nihat Erim, Bağımsız Milletvekili, (Kocaeli)

-Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı: Sadi Koçaş,(Konya)

-Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı: Atilla Karaosmanoğlu (TBMM dışından)

-Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı: Ali Mesut Erez (Kütahya)

Devlet Bakanı: Mehmet Özgüneş (Cumhuriyet Senatosu Üyesi)

-Devlet Bakanı: Doğan Kitaplı (Samsun)

-Milli Savuma Bakanı: Ferit Melen (Cumhuriyet Senatosu Van Üyesi)

-İçişleri Bakanı: Hamdi Ömeroğlu (TBMM dışından) ”²⁵³

Erim çalışmalarını bitirdikten sonra Demirel'e devir-teslimin nasıl yapılacağını sormuş, Demirel devir-teslime gerek olmadığını söyleyince, Erim 26 Mart Günü saat

²⁵¹ Erim, age, s.189

²⁵² Erim, age, s.191

²⁵³ İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 5, TBMM Basımevi, 2013, s.3266

16.30'da makamına çıkararak görevine başlamıştı.²⁵⁴ Erim'in atanmasının ardından komutanlar Erim'i ziyarete gitmiş, Batur da ziyarette bulunarak kendisine başarılar dilemişti.²⁵⁵

Erim, 2 Nisan günü hükümet programını hem TBMM'de hem de Cumhuriyet Senatosu'nda okumuştur. Hükümet programının ana hatları kısaca şöyleydi:

1. *"Atatürk ilke devrimlerinin tüm olarak uygulanması,*
2. *İdari ve ekonomik yapının modernleştirilmesi,*
3. *Sosyal adaletin gerçekleştirilmesi konusunda kararlı adımlar atılması,*
4. *Bugünkü huzursuzluk ve asayişsizliğin hızla giderilmesi."*²⁵⁶

Hükümet programı okunduktan sonra mecliste gazeteciler CHP Genel Başkanı İnönü'ye hükümeti nasıl bulduğunu sormuşlar, İnönü'nü "mükemmel program" şeklinde karşılık vermişti.²⁵⁷

5 Nisan günü hükümet programı TBMM'de görüşülürken Erim; hükümetten düşürülmüş AP Genel Başkanı Demirel için "*o bana bir adım gelsin, ben ona yirmi kere giderim*" demişti. Ertesi gün; Erim'in ülkeyi bu kötü hale getirenlere karşı taviz veren konuşmalar yapması, 12 Mart'a sebep olan Demirel ve arkadaşlarının kamuoyunda yüceltilmesi sebebi ile beraber çalışmayacaklarını belirten bir mektup ile Sadi Koçaş, Atilla Karaosmanoğlu, Mehmet Özgüneş, Hamdi Ömeroğlu, Şinasi Orel, Ayhan Çilingiroğlu, Atila Sav, Özer Derbil, İhsan Topaloğlu ve Selahattin Babüroğlu'dan oluşan 10 bakan istifasını vermişti.²⁵⁸ Bakanlara o cümleyi kurmaktaki maksadının parlamentoya verdiği önemi göstermek olduğunu söyleyen Erim; Senatoda bakanların rahatsız oldukları ifadeleri düzeltecek bir konuşma yapacağını, bunun için de Karaosmanoğlu'ndan²⁵⁹ bu şekilde bir konuşma metni hazırlamasını istemiş ve Senato'da da hazırlanan konuşmayı yaparak bakanların istifasını önlemişti.²⁶⁰

1961 yılında seksen yedi ülke uyuşturucu maddeler sözleşmesini imzalamış ve bu antlaşmada haşhaş ekiminin hükümetin özel izni ile yapılması kararlaştırılmıştı. Karar

²⁵⁴ Erim, age, s.197

²⁵⁵ Batur, age, s.310

²⁵⁶ Erim, age, s.199

²⁵⁷ Erim Programını Açıkladı, Milliyet, 3 Nisan 1971, s.1

²⁵⁸ Koçaş, age, s.140-144

²⁵⁹ Erim'in anıların göre metnin hazırlanması görevini Karaosmanoğlu'na verdiğini, Koçaş'ın anılarına göre ise Erim bu görevi Koçaş'a verdiğini fakat metni Koçaş, Karaosmanoğlu ve Sav birlikte hazırladıklarını ifade etmiştir. Erim, age, s.206, Koçaş, age, s.145

²⁶⁰ Erim, age, s.206

Türkiye’de uygulanmayınca 1970 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri bu sebebe dayanarak Türkiye’nin kaçakçılık yaptığını söylemişti.²⁶¹ Türkiye’de haşhaş ekimi başlarda 42 ilde yapılırken 1971 yılına gelindiğinde 7 ile kadar düşürülmüş ve o yıl da Demirel hükümeti bu sayının, Erim’in dediğine göre 4’e düşürülmesi ABD’ye garanti edilmişti.²⁶² Erim; insanların uyuşturucu dolayısıyla zehirlenmesi, kaçakçılığın önlenememesi ve ABD’den alınabilecek yardımların hesaba katılması gerekçesi ile haşhaş ekimini tamamen yasaklama kararı almıştı. Erim yasak kararının öncelikli sebebinin uyuşturucu madde olarak kullanılması, ikinci sebebin ise haşhaş ekiminin karsızlığı olarak göstermişti. Haşhaş yerine daha karlı mahsuller ekilmesi gerektiğini söylemiş ve haşhaş ekiminin Türkiye’de yasaklanması durumunda, ABD’nin ekim yapılan bölgenin tarımsal modernizasyonunu üstleneceğini de belirtmişti.²⁶³ Bu doğrultuda Erim hükümeti, 30 Haziran günü 1971 7/2654 Karar Sayılı “1972 Sonbahar Devresinden İtibaren Haşhaş Ekimi ve Afyon Üretiminin Yasaklanacağı Hakkında Kararname”yi yayımlamıştı.²⁶⁴ Çiftçinin gelir yetiştireceği ürünlerin üretimine geçinceye kadar gelir kaybı yaşamaması için, 1971 yılındaki Toprak Mahsulleri Ofisine getirdiği ürün kadar ertesi yıllar tazminat alması kararlaştırılmış, ayrıca Temmuz ayında gittiği Afyon’da, haşhaş dışında ne ekilebileceğini ve hangi ürünlerden verim alınacağını tespit etmek için Eylül ayında ABD’li uzmanların geleceğini de söylemişti. Ayrıca Erim; Afyon ekimi yapıldığı süre zarfında 42 ilden 4 ile düşene kadar çiftçiye tazminat ödenmediğini, tazminatın ilk olarak Erim Hükümeti döneminde ABD’den temin edilen 35 milyon dolardan ödenmeye başlandığı belirtmişti.²⁶⁵

Erim televizyonun artık bir lüks olmadığını söyleyerek, köylere kadar yayacaklarını belirtmiş, Koçuş ise hem maddi hem de teknik durumun yetersizliği sebebi ile bu konuda büyük vaatler verilmemesi gerektiğini savunmuştu. Koçuş’ın; AP’nin de böyle bir vaadinin bulunduğunu, yapılabilecek olsa onlar yapmaz mıydı sorusuna Erim; televizyon AP’nin aleyhine bir iletişim olduğu için gerekli parayı vermediler şeklinde cevap vermişti. Genelkurmay’ın tavsiyesi ile TRT Genel Müdürlüğüne General Muhsin Öğün’ü getiren Erim, gerekli mali kaynağı da sağlamıştı. Öğün’ün de başarılı şekilde çalışması ile Erim bu vaadinde başarıya ulaşmıştı.²⁶⁶

²⁶¹ Erim, age, s.234

²⁶² Erim, age, s.232

²⁶³ Erim, age, s.131-134

²⁶⁴ T.C. Resmi Gazete, 30 Haziran 1972, Sayı: 13881, Kanun Numarası: 7/2654

²⁶⁵ Erim, age, s.235-239

²⁶⁶ Koçuş, age, s.149-150

Erim hükümeti döneminin en önemli konulardan biri anayasa değişikliği olmuştu. 1961 Anayasası için eski Başbakan Demirel; Sosyalizme kapalı değildir, Çünkü Ana Muhalefet Partisi (CHP) ortanın sağdadır ifadelerini kullanmış,²⁶⁷ yeni Başbakan Erim ise Anayasa'nın liberal olduğunu, hatta Alman ve İtalyan Anayasalarından da liberal olduğunu söylemiş, İngiltere düzeninden de daha ileri olduğunu belirtmişti.²⁶⁸

Anayasa değişikliği tartışmaları 1965 yılından beri gündeme gelmiş, ufak tefek değişiklikler yapılmış fakat geniş çaplı bir restorasyon istenmişti. Koçaş'a göre 1961 Anayasası da kusursuz değildi ve değiştirilmesi gereken yerleri vardı. Mesela; Anayasa'nın Parlamente'ya bazı Anayasal kuruluşlardan üye seçebilme hakkının, yaşadıkları tecrübelerden sonra yanlış olduğu ortaya çıkmıştı ve değiştirilmesi gerekiyordu. Aynı şekilde siyasi partiler ve bağımsız üyeler bir başbakan veya bakan ile ilgili yüce divana gönderilmeleri için gensoru verdiğinde, bir partinin oy çoğunluğu ile bunu engellemesi Koçaş'a göre yanlıştı. Bunlar gibi farklı örnekler olduğu halde AP aksaklık çıkaran bu maddeler yerine parlamento üyelerinin ödenek alma hakkındaki kısıtlamanın kaldırılması, orman ve din konularında üzerinden politik sömürüyü engelleyen maddelerin kaldırılmasını istemekteydi. Bununla birlikte Koçaş'a göre Tabii Senatörlüğün kaldırılmak istenmesinin sebebi 27 Mayıs'ı hatırlatmasıydı.²⁶⁹

12 Mart'tan sonra ilk Anayasa değişikli teklifi MİT tarafından gelmiş; Koçaş, Erim'e giderek anayasanın değiştirilmemesi gerektiğini savunmuş, Erim de aynı fikirde olduğunu söyleyerek Koçaş'tan dosyayı incelemesini istemişti. Dosyayı inceleyen Koçaş; MİT'in teklifinin Tabii Senatörlüğün kaldırılması dışında AP'nin değiştirilmesini istediği her konuyu kapsadığını belirtmişti. Koçaş, Anayasa'nın değiştirilmemesi konusunda İstanbul'da İnönü ile görüşmüş ve onun da desteğini almıştı. Buna karşın AP ve Güven Partisi (GP) değişiklik konusunda ısrarcı bir tutum sergilemişlerdi. İstanbul'dan dönüşte Erim ile görüşen Koçaş, İnönü'nün destek vereceğini, kendilerinin de hükümet olarak karşı çıkması durumunda değişikliğin gerçekleşmeyeceğini ifade etmiş ama Erim askerlerin değişiklik istediğini söylemişti. Koçaş ise askerlerin değişiklik isteği gazetelerde çıkınca birçok asker ve askeri hakim ile görüştüğünü, değişikliğe hepsinin çok tepkili olduğunu; yani ordunun değil sadece birkaç kişinin değişikliği istediğini, askerlerin istemedikleri halde Genelkurmay'a karşı çıkamayacaklarını fakat kendilerinin çıkabileceklerini söylemişti.

²⁶⁷ Demirel, age, s.14

²⁶⁸ Erim, age, s.219

²⁶⁹ Koçaş, age, s.151-153

Erim ise Koçaş’a Tağmaç’ın bu değişiklik için çok ısrarcı olduğunu, aynı gün içerisinde Genelkurmay’da konuyu tekrar görüşeceklerini ve konuşacaklarını hazırlayarak katılmasını söylemişti. Toplantıda söz hakkı verince Koçaş; Anayasa değişikliğinin anarşiyi önlemede kolaylık sağlayacağını fakat kötü niyetli hükümetler tarafından iyiye kullanılmayacağını, kendilerinin anarşiyi farklı yollarla önleyebileceklerini söylemiş ayrıca İnönü ile görüştüğünü ve onun da karşı olduğunu söylemişti. Tağmaç ise Koçaş’a onun da kendilerinin de hukukçu olmadığını, bu meseleyi hukukçulara hazırlattığını söylemişti. Toplantı çıkışında Erim, Koçaş’a ortamı kendisinin de gördüğünü, önemli bir sakınca da olmadığını, bununla birlikte partilerin kendisine söz verdiğini, 1-2 ay içerisinde çıkarılacağını söylemişti. Koçaş anılarına; İnönü’nün çok uğraştığını, onun çabaları olmasa daha kötü bir anayasa çıkacaktı diye de eklemişti.²⁷⁰

Batur, anayasa değişikliği tasarısının taslağı hazırlanırken çeşitli fikirlerin etkisi altında kalındığını belirtmiş, kendisine göre AP’nin hayal dahi edemeyeceği birçok konuya ulaşacağına ve AP’nin iktidara geleceği günü beklediğini söylemişti. Batur; özgürlük ve özerklik konularında yapılacak hataların normal hayata dönüldüğünde anarşinin devamına ya da asıl konu olan sosyal ve ekonomik reformlar ile ilgilenmek yerine tekrar özgürlük mücadelesi verilmesine, bu mücadelenin arkasında farklı yıkıcı gayelerin saklanma imkanı bulacağına ve gereksiz rejim tartışmalarının süreceğine inandığını belirtmişti. Devletlerin ömründe kısa süreli önlemlerin bir anlam ifade etmediğini söyleyen Batur; anayasanın özgürlük, özerklik, yargı ve icra kısmında yapılacak değişikliklerin devletin geleceği için yeterli olmayacağını, bugünkü hali ile bırakılacak yasama organının genel seçimler sonrası ülkeyi yeniden bir çıkmaza sürükleyebileceğini ifade etmişti. Batur, TBMM ve Senato’nun teşkil tarzı ve işlevinde anayasa değişikliği yapılması gerektiğini vurgulamıştı.²⁷¹

8 Temmuz 1971 günü Florya Köşkü’nde Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Başbakan Nihat Erim, Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, Adalet Bakanı İsmail Hakkı Arar, Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler, Deniz Kuvvetleri Komutanı Celal Eyiceoğlu ve Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur’un katılımı ile bir toplantı düzenlenmişti. Batur toplantıda; *“Ben, Anayasa’nın Türk Silahlı Kuvvetlerince getirildiğini, peşin inançsızlık ve bundan doğan tatbik hataları, tutucu ve çıkarıcı zümrelerce istenmediği, bu sebeple değiştirme fikrinin askeri kanattan gelmemesi fikrini savunmuşumdur.”* şeklinde

²⁷⁰ Koçaş, age, s.154-170

²⁷¹ Batur, age, s.319-320

konusmuştu.²⁷² 11 Ağustos günü Florya Köşkünde tekrar görüşülmüş, herkes kendi fikrini tekrar dile getirmişti. Batur bu toplantıda; Başbakan Erim'in partiler arası ortak bir komisyon kurmasını veya parti başkanları ile görüşerek çözüm bulmasını, CHP'den İnönü başta olmak üzere yeterli sayıda milletvekilinden Anayasayı düzenleme tasarısına imza bulması gerektiğini aksi takdirde komutanların TSK ve kamuoyunda zor duruma düşeceğini söylemişti. Erim, 12 Ağustos günü İnönü ile telefonda görüşmüş ve İnönü'nün 11. madde hariç anlaşılabilirliğini söylediğini belirtmişti.²⁷³

Erim, hükümeti kurarken Koçaş'a sıkıyönetime başvurmayacağını söylemiş, Koçaş da basına sıkıyönetim uygulamayacaklarına dair beyanat vermişti fakat anarşik olaylar çok fazla büyüyünce alınan önlemler yetersiz kalmaya başlamıştı.²⁷⁴ Genelkurmay Başkanı ve MİT de sıkıyönetim için Erim'e öneride bulunmuş, Nisan ayının sonunda yapılan MGK toplantısında da görüşülmüş ve sıkıyönetim hükümete önerilmişti. Bunun üzerine aynı gün içerisinde Bakanlar Kurulunda görüşülmüş ve sıkıyönetim kararı onay için TBMM'ye getirilmişti.²⁷⁵ 26 Nisan 1971 günü; İstanbul, Ankara, Zonguldak, Adana, İzmir, Kocaeli, Sakarya, Eskişehir, Diyarbakır, Hatay ve Siirt olmak üzere on 11 ilde sıkıyönetim ilan edilmiş,²⁷⁶ Dev-Genç, Ülkü Ocakları, Devrimci Kültür Ocakları ve Akşam Gazetesi ile Cumhuriyet Gazetesi kapatılmıştı. Ertesi gün ise Çetin Altan ve İlhan Selçuk tutuklanmıştı.²⁷⁷ Sıkıyönetimin ilanından sonra 968 kişiden 785'i yakalanmış, önemli yerli ve yabancı kişilerin kaçırılması için yapılmış gizli örgüt ortaya çıkarılmış, bu olayla ilgili 15 kişi tutuklanmış, çeşitli silah ve cephane de ele geçirilmişti. İzmir'den Denizli'ye nakledilirken 4 milyon lira için yapılan operasyonda, büyük şehirlerde önceden bilinmeyen bazı gizli hücreler ortaya çıkarılmıştı. Soygun parasının bir kısmı ile temin edilen 985 tüfek, 35 makineli tabanca 1.245 tabanca, 1.321 dinamit lokumu, 137 molotof kokteyli, 524.328 mermi, 56 telsiz, 5 elektronik cihaz ve 19 tane çeşitli savaş malzemesi yapılan baskın sırasında ele geçirilmişti. Bu esnada yakalanan 994 anarşistten 458'i tutuklanmış, 556'sının yargısı serbest olarak devam etmiş, 353'ü mahkum olmuş, 406'sı da serbest bırakılmıştı. Yurt içinde yapılması planlanan anarşik eylemler için bazı noktalarda gerilla eğitimi gören vatandaşların olduğu da anlaşılmıştı. Aşırı sol yurt dışında da faaliyetlerini sürdürmüş, farklı yerlerden yardım ve destek almıştı. Yurt dışındaki bazı Marksist kişi ve kuruluşlar

²⁷² Batur, age, s.314-317

²⁷³ Batur, age, s.324-325

²⁷⁴ Koçaş, age, s.174-175

²⁷⁵ Erim, age, s.218-219

²⁷⁶ Toker, İsmet Paşa'nın Son Yılları, s.232

²⁷⁷ Koçaş, age, s.182

tutukluların aldığı cezalar için protestolarda bulunmuş, yürüyüşler düzenlemiş, bildiri, broşür ve pankart dağıtmıştı. Teokratik devlet düzeni kurmak isteyen aşırı sağın da faaliyetleri durmuş gibi görünse de durmamış, son zamanlarda faaliyetten dolayı men edilmiş bazı kuruluşların üyeleri gizli örgütlenme içine girmeye çalışmış ve şeri kaidelerin çıkar yol olduğuna dair propaganda yapmaya çalıştıkları anlaşılmıştı. Bu doğrultuda çeşitli yer ve tarihlerde yapılan operasyonlarda 24 kişi yakalanmış, birçok silah, mermi ile bölücülük için hazırlanmış bildiri, broşür ve kitap ele geçirilmişti.²⁷⁸

Erim anılarında; bu dönem ile ilgili işkence iddiaları olduğunu, özellikle de aşırı solculardan tepki geldiğini fakat kendisine bu süreçte net bir şekilde şu yerde şu kişiye işkence yapılıyor diye bir müracaat yapılmadığı, işkence emrinin verilmesinin söz konusu olmadığı gibi, öyle bir müracaat olsaydı tepkisiz kalmayacağını belirtmiştir.²⁷⁹ Koçaş ise anılarında; yabancı basında çıkan işkence iddiaları üzerine inceleme yaptırttığı ve işkencenin kesin olarak yapılmadığı cevabını aldığını ifade etmiştir.²⁸⁰

Batur, Yankı dergisi başyazarı Mehmet Ali Kışlalı'ya bir röportaj vermişti. Röportajda Kışlalı'nın "Reformlar mutlaka yapılacak mı?" sorusuna Batur; 12 Mart Muhtırasının üzerinden 6 ay geçtiğini, menfaatçi grupların reformlara karşı çıktığını, reformlara inanmamış olanların reform yapamayacağını fakat nereden gelirse gelsin bu gibi direnişlere rağmen reformların mutlaka yapılacağını söylemişti. Batur, reformların daha iyi hale getirilmesi için her türlü tartışmanın yapılacağını fakat tartışma adı altında itibarına zarar verilemeyeceğini belirtmişti.²⁸¹ Erim'in basın müşaviri Kurtul Altuğ'un, Batur'un demecini Erim'e okuması üzerine Erim; "*Sana daha önce de söylemiştim. Günah bizden gitti. Biz üstümüze düşeni yaptık. Gerisini Demirel düşünsün.*" şeklinde tepki vermişti.²⁸²

5 Ekim 1971'de AP'li Bakanlar hükümetten çekilme kararı almış, Erim de Cumhurbaşkanı istifasını vermişti. MGK toplantısında istifaanın "ordunun Demirel'e mağlubiyeti" şeklinde yorumlanacağını ve bunu da hazmedemeyeceklerini söylenmesi üzerine Erim istifasını geri almıştı. 27 Ekim günü Erim yeniden istifa etmiş, MGK toplantısında Cumhurbaşkanı'nın ve Komutanların; AP'li Bakanların hükümette tekrar görev alabilmelerinin sağlanması konusunda teminat vermesiyle Erim tekrar istifasını geri almıştı.

²⁷⁸ Erim, age, s.450-451

²⁷⁹ Erim, age, s.225-226

²⁸⁰ Koçaş, age, s.187

²⁸¹ Batur, age, s.327

²⁸² Batur, age, s.331-332

Doğan Kitaplı hariç diğer bakanlar görevlerine dönmüş, Kitaplı'lı yerine ise AP'den Mesut Erez hükümete alınarak Başbakan Yardımcısı yapılmıştı. Erez'in Başbakan Yardımcılığına getirilmesi ve kendilerine sorulmadan hükümete yeni kişilerin alınmasına karşı hükümet üyelerinde tepki olmuştu. 3 Aralık günü Tağmaç telefonla Erim'i aramış ve Batur'un; dört bakan istifa etmiş, doğru mu sor dedikinden bahsetmiş, o sırada Erim'in odasına Koçaş, Orel, Sav ve Karaosmanoğlu girmiş, Erim de Tağmaç'a haberim yok sorayım şeklinde cevap vermişti. Sav, istifa mektubunu Erim'e vermiş, Erim kaç kişi diye sorunca da, 11 cevabını vermişlerdi. O gün Melen, Erim'e hükümetin istifa etmeyerek boşalan bakanlıklara yenilerinin atanması ve ardından güvenoyu istemesini teklif etmiş, Arar, Aykan ve Erez de bu yönde görüş bildirmiş, bunun üzerine istifayı düşünen Erim önerilen fikre katılmıştı. Erim, aynı gün saat 17.00'da Sunay ve Tağmaç ile görüşmüş, onlar da yeni tayini önermiş fakat Karakaş ve Ergun'un da istifa haberi gelince, Erim istifa etme kararı almış, Sunay ve Tağmaç'ın da kabul etmesi üzerine çıkışta gazetecilere açıklamıştı.²⁸³

11 Bakan'ın istifasını verdiği gün dört komutan Genelkurmay'da toplanmış, bu toplantıda Batur, Tağmaç'ın istifa eden bakanlara çok kızdığını ve komutanlar olarak kendilerine sormadan bakanlarla ilgili suçlama içeren beyanat verdiğini söylemişti. Batur, 12 Mart'ın tekrar anlamını yitirdiğini ve bunun asıl sebebinin de kendilerinin yanlış ve tutarsız davranışları olduğunu söylemişti. Batur ertesi gün karargahta generalleri toplayarak ne düşündüklerini öğreneceğini söylemiş, diğer komutanlar da aynı şeyi yapacaklarını ifade etmişlerdi. 4 Aralık günü Batur, 30 generali karargahta toplamış, Eskişehir'deki 1. Hava Kuvvetleri Komutanı'na da telefonla durumu anlatarak kendisinin ve emrindeki generallerin görüşünü istemişti. Batur'un yaptığı oylama neticesinde ağırlıklı görüş, muhtıranın 3. maddesinin işletilmesi olmuştu. Aynı gün komutanlar Genelkurmay'da toplantı düzenlemiş, kuvvet komutanları yaptıkları anketleri açıklamış, Hava Kuvvetlerindeki çoğunluklu eğilim 3. maddenin işletilmesi iken, Deniz ve Kara kuvvetlerinde çoğunluğun eğilimi; komuta katının hükümetin çalışmalarını özellikle hazırlanmış ve hazırlanacak olan reform tasarılarıyla ilgilenmesi ve meclise sevk edilmesi yönünde olmuştu. Anket sonuçları paylaşıldıktan sonra Tağmaç konuşma yapmış, Batur'un siyasetçilerle temasta olduğunu, istifa haberlerini önce öğrendiğini söylemiş ve bu durumda nasıl birlik ve beraberlik içerisinde çalışabileceklerini sormuştu. Tağmaç'a cevap olarak Batur; gizli saklısının olmadığını, her düşündüğünü açıkça söylediğini belirttikten sonra, 12 Mart Muhtırasından

²⁸³ Erim, age, s.480-481

sonra çok yanlış bir yol izlediklerini, yurt içinde ve yurt dışında herkesin komutanların her şeyden haberlerinin olduğunu, en küçük atamalar dahil her şeyin bilgileri ve onayları alınarak yapıldığının sanıldığını fakat nezaket gösterdiklerini, bakan seçimlerinden bile haberlerinin olmadığını söylemişti. Batur; Tağmaç'a, muhtırayı dört komutan olarak imzaladık fakat bütün görüşmeleri siz yapıyorsunuz, bize de hiçbir şey söylemiyorsunuz demişti. Karşılarındaki gücün tahmin ettiklerinden büyük olduğunu, basın ve TBMM'nin hükümetin aleyhinde olduğunu, memleketteki sıkıntıların arttığını, kendilerinin de hiçbir şeye karışmamalarını, hükümetin ve bakanların kime dayanarak çalışacağını soran Batur, kendilerinin görevden ayrılmaları ve yerlerine gelecek kişilere rahat bir ortam hazırlamaları gerektiğini ifade etmişti.²⁸⁴

4 Aralık 1971 günü akşam Çankaya Köşkünde Sunay, Erim, Tağmaç, Gürler, Eyiceoğlu ve Batur toplanmıştı. Cumhurbaşkanı Sunay'ın söz vermesi üzerine yaptığı anketin sonucunu açıkladıktan sonra Batur; Silahlı Kuvvetlerin kamuoyunda ve basında dayanağının kalmadığını, siyasi oyunlarla reformların çıkarılamayacak duruma getirildiğini, 12 Mart sonrası tutum açısından Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları ile arasında büyük görüş farklılıkları olduğunu, ülke yönetimi ile ilgili konular açıldığında biz anlamayız denildiğini fakat İsmet İnönü, Recep Peker, Saffet Arıkan gibi isimlerin ülkeyi uzun süre batırmadan yönettiğini belirtmişti. Batur; 12 Mart'ın ardından hiçbir şeye müdahale etmediklerini fakat kamuoyunda bunun aksi bilindiğini, hükümetin çalışmalarına ve reformlara açık destek vermediklerini dile getirmişti. Komutanlara, başbakana ve en son Cumhurbaşkanı müracaat etmeden istifa ettikleri için bakanların istifa tarzını onaylamadığını söyleyen Batur, Mesut Erez'in iyi bir insan olduğunu fakat düşük Demirel kabinesinde olduğunu, başbakanın kabinde bu atamayı daha önce konuşması ve kendilerine de haber edilmesi gerektiğini ama kendisinin atamayı radyodan öğrendiğini, Genelkurmay Başkanının bilgisi ve onayı olduğunu ifade etmişti. Batur; 12 Mart müdahalesinin artık anarşiyi önlemek dışında bir şey yapamayacağı düşüncesinde olduğunu, ülkeyi rahat bırakmak için 4 komutanın istifasını Silahlı Kuvvetlerin kabul etmediğini, kendisinin Genelkurmay Başkanı ile anlaşamadığını, diğer kuvvet komutanlarının ne istediklerini dahi bilmediğini, inanmadığı ve anlaşamadığı bir konumda kalmayı gerekli görmediğini ve görevinden ayrılmak istediğini söylemişti.²⁸⁵

²⁸⁴ Batur, age, s.338-345

²⁸⁵ Batur, age, s.345-347

5 Aralık 1971 günü Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, Milli Savunma Bakanı Ferit Melen ve Muhsin Batur farklı görevler için aynı uçakla Belçika'ya gideceklerdi. Gitmeden önce Batur, Türkiye'ye döndüğünde Kurmay Başkanı Korgeneral Ahmet Dural'dan Ankara dışındaki generallerin da katılımı ile bir toplantı düzenlemesini istemiş ve ardından istifa edeceğini söylemişti. Batur ayrıca o esnada Gürler ve Eyiceoğlu'nun da bulunduğu komutanlarla sohbet ederken; *"Beni hep yalnız bırakıyorsunuz, belirli bir fikre sahip değil misiniz? Bir büyükten gelen her türlü düşünceye hemen tabi oluyorsunuz, benimle yalnız konuşurken başka türlü, toplanınca başka türlü konuşuyorsunuz, artık sabrım tükendi, dönünce ayrılacağım."* sözlerini kullandığını belirtmişti. Uçakta Batur ile baş başa konuşan Tağmaç, kendisinden yaşça büyük olduğunu ve hocası olduğunu söyleyerek istifadan vazgeçmesini istemişti. Batur, Tağmaç'a cevap olarak; aralarında büyük fikir ayrılıkları olduğunu fakat birbirlerinin ne düşündüğünü bildiklerini, diğer iki komutanın böyle olmadıklarını, gidişatı iyi görmediğini, yanlış gidişatın düzeltilmesinde etkili olamadığını ve bu yüzden de sorumluluğun üzerinde kalarak itibarının zedelenmesini istemediğini dile getirmişti. Batur ayrıca önceki gün yapılan toplantıda Tağmaç'a istifaları yalnız sen biliyorsun dediğini hatırlatarak istifalardan Eyiceoğlunun da haberi olduğunu hatta Cahit Karakaş'ın kendine danıştığını ve istifa etmesi gerektiğini söylediği halde toplantıda benim de haberim vardı demediğini söylemişti. Tağmaç; *"Neyi kime bırakıp gidiyorsun? Söz veriyorum dediklerini yapar, reform tasarılarını inceler sahip çıkarız, ben zaten Mart 1972'de ayrılıyorum, siz birlik beraberli içinde kalın."* demiş, bunun üzerine Batur; *"Siz ayrılmayın ben de kalayım"* cevabını vermiş ve Tağmaç bu görüşü kabul etmişti. Yaşanan gelişmenin ardından Batur, Dural'ı arayarak durumu bildirmiş ve düzenleyeceği toplantıyı iptal etmesini istemişti.²⁸⁶

5.6. İkinci Erim Hükümeti

Birinci Erim Hükümeti'nin istifası üzerine Cumhurbaşkanı Sunay, hükümeti kurma yetkisini yine Erim'e vermişti. Görevi alan Erim 11 Aralık'ta hükümeti kurmaya başlamış, yeni hükümetine AP'den 7, CHP'den 4 MGP'den 1 Kontenjan Senatörlüğünden 2 üye olmak üzere 14 parlamento üyesi, 11 teknisyen almıştı.²⁸⁷ İkinci Erim hükümetinde yer alan bazı isimler şunlardı:

"-Başbakan: İsmail Nihat Erim (Cumhuriyet Senatosu Kontenjan Üyesi)

²⁸⁶ Batur, age, s.348-350

²⁸⁷ Erim, age, s.488

- Devlet Bakanı: Ali İhsan Göğüş (Gaziantep)
- Devlet Bakanı: Doğan Kitaplı (Samsun)
- Devlet Bakanı: İlhan Öztrak (TBMM dışından)
- Devlet Bakanı: İlyas Karagöz (Cumhuriyet Senatosu Üyesi, Muğla)
- Milli Savunma Bakanı: Ferit Melen (Cumhuriyet Senatosu Üyesi, Van)
- İçişleri Bakanı: Ferit Kubat (TBMM dışından) ²⁸⁸

18 Ocak 1972’de sıkıyönetim toplantısı için ilgili bakanların katılımı ile Genelkurmayda biraraya gelinmişti. Erim, sıkıyönetimin uzatılması hakkında TBMM’de nasıl bir tepki ile karşılaşacağını bilmediğini, o yüzden parti liderlerine ülkede meydana gelen olaylarla ilgili bilgi verilmesi gerektiğini söylemiş, Batur da o halde hükümet gizli celsede Genelkurmay’da yapılan toplantılardaki bilgileri TBMM’ye açıklasın demiş ve sonraki dönemde bu toplantılardaki bilgiler, ülkede yaşananlar ve örgütlenmeler hakkında parti liderlerine bilgi verilmeye başlanmıştı.²⁸⁹ Batur; Birinci Erim Hükümetini aylarca savunduğunu, çevresine sabırlı olmalarını ve istenilenlerin yapacağını söylediğini belirtmiş, fakat on aydan fazla bir zaman geçmesine rağmen Anayasa düzenlemesi ile üç idam dışında bir şey yapılmadığını, yavaş çalışıldığını ve özel komisyon teşkili ile reform çalışmalarının hızının artırılması gerektiğini ifade etmişti. Erim ise Batur’a zaten o şekilde çalıştıklarını, tasarıların kısa zamanda TBMM’ye sevk edileceğini belirtmiş ve kendilerini desteklemeye devam etmesini istemişti.²⁹⁰

25 Ocak 1972 günü Tağmaç; Orgeneral Faruk Gürler, Oramiral Celal Eyiceoğlu, Orgeneral Muhsin Batur, Orgeneral Zeki İlter, Orgeneral Semih Sancar, Orgeneral Nihat Tolunay, Orgeneral Kemalettin Eken, Hava Orgeneral Emin Alpkaya, Orgeneral Orhan Yiğit, Orgeneral Doğan Özgöçmen ve Hava Orgeneral Nahit Özgür’ün katılımı ile odasında toplantı düzenlemişti. Batur, Tağmaç’ın toplantıyı açtıktan sonra ülkenin bu şekilde yürütülemeyeceğini söylediğini belirtmiş, kendisi söz aldığı anda ise imzacı komutanlar olarak ayrı bir sorumluluklarının olduğunu ifade etmişti. Batur tepki göstermemeleri durumunda; TSK’da ve kamuoyunda itibarlarının tükeneceğini, başbakanın TBMM’deki konuşmaları kendilerinin görüşlerine göre cevaplamasının bir ihtimal olduğunu; fakat siyasi

²⁸⁸ Neziroğlu, Yılmaz, age, s.3468

²⁸⁹ Batur, age, s.351

²⁹⁰ Batur, age, s.351-352

görüşünün ve karakterinin buna uygun olmadığını, kendisine göre en uygun tutumun ise muhtıradan imzası bulunan komutanların istifa ederek yeni gelecek komutanlara serbest hareket etme fırsatı vermek olacağını söylemişti. Batur başka bir seçenek olarak ise; komutanlar olarak yeni bir bildiri yayınlanabileceğini ya da bildiriye hazırlayıp yayınlamadan önce ortak bir noktada anlaşabilmek için hükümet, komutanlar, parti liderleri ve ileri gelenlerinin bir araya gelmesini; anlaşılır ise sorun kalmayacağını, anlaşılmazsa da bildirinin yayınlanabileceğini belirtmişti. Batur bir orta yol bulunması için 12 Mart Muhtırasına benzeyen ve sonu; *“Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yegane arzusu güçlü bir Türkiye’nin temellerinin atılması ve normal düzene geçilmesidir. Türkiye’nin hal ve geleceğini tehlikeye düşürecek beyan, tutum ve eylemlere kimden ve nereden gelirse gelsin asla müsamaha ve müsaade edilmeyeceğini Türk Silahlı Kuvvetler adına son defa beyan ederiz.”* şeklinde biten bir metnin hazırlamıştı. Tağmaç Batur’un metnini yumuşak bulmuş, doğrudan partileri ve kişileri hedef alan bir bildiri düşündüğünü belirtmiş, öyle bir metni de diğer komutanlar kabul etmeyince konu kapanmıştı.²⁹¹

Batur, bu süreçten sonra olaylara hakim olmalarının söz konusu olmadığını, amaçlarının TSK’yı içinde bulunduğu dönemden fazla zarar görmeden çıkarmak olduğunu ifade etmişti. Kendilerinin siyaset bilmediklerini; fakat siyasilerin de en az kendileri kadar siyasetten anlamadığını söyleyen Batur, “havanda su dövmekten bıkmıştım” diyerek bir süre siyasi konularla ilgilenmemeyi ve toplantılarda konuşmamayı tercih ettiğini belirtmişti.²⁹²

10 Şubat 1972’de hükümet, Genelkurmay Başkanı Tağmaç’ın görev süresini bir yıl uzatmıştı. Bu dönemde, *“Türkiye Cumhuriyeti anayasasını kısmen veya tamamen tebdil ve tağyir etmek ve bu anayasa ile kurulmuş olan TBMM’yi istikata cebren teşebbüs etmek suçlarından sanık olup”* daha sonra suçları kesinleşen Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan’ın suçları Askeri Yargıtay kesinleştirmişti. Askeri Başsavcılığı; tashih kararlarını reddedip Türk Ceza Kanunu’nun (TCK) 146/1 maddesi gereğince adı geçen kişiler ölüm cezasına çarptırılmışlar, 5 Mayıs 1972 günkü Resmi Gazete’de yayımlanmış ve 6 Mayıs günü de Ankara Cezaevinde infazları gerçekleştirilmişti.²⁹³

Erim; 27 Mart 1972’de Cumhurbaşkanı Sunay’a mektup yazarak istifa etmiş, 14 Nisan’da bir mektup daha yazarak istifasının kabul edilmesini rica etmiş, yeni hükümet kurulana kadar kendisinden boşalan koltuğa vekaleten bakması için de Melen’i önermişti.

²⁹¹ Batur, age, s.352-355

²⁹² Batur, age, s.355

²⁹³ Ali Elverdi, Ali Elverdi Paşa Anlatıyor Bu Vatana Kastedenler, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1976

17 Nisan tarihinde Sunay istifayı kabul etmiş, yeni hükümet kuruluncaya kadar da Melen'in başbakanlığa vekalet edeceğini bildirmişti.²⁹⁴

5.7. Ferit Melen Hükümeti

Cumhurbaşkanı Sunay, Erim hükümetinden sonra yeni hükümeti kurma görevini 29 Nisan 1972'de Suat Hayri Ürgüplü'ye vermiş, Ürgüplü de AP, CHP, MGP ve Demokratik Parti'nin desteğini alarak bir hükümet kurmuş; fakat Sunay tarafından 12 Mart şartlarına uygun olmadığı gerekçesi ile onaylamamış, Ürgüplü de 12 Mayıs'ta istifa etmişti. Sunay bu sefer hükümeti kurma görevini 15 Mayıs'ta MGP Van Senatörü Ferit Melen'e vermişti. Melen, AP'den 8, CHP'den 5, MGP'den 1 üye ve 9 üye de parlamento dışından alarak 22 Mayıs'ta hükümetini kurmuş, hükümet 5 Haziran'da da 4 red, 24 çekimsere karşın 262 oyla güvenoyu almıştı. Melen hükümetinde yer alan bazı isimler şunlardı:

“-Başbakan: Ferit Melen (Cumhuriyet Senatosu Van Üyesi, MGP)

-Devlet Bakanı: Doğan Kitaplı (Samsun AP)

-Devlet Bakanı: İsmail Hakkı Arar (İstanbul CHP)

-Devlet Bakanı: Zeyyat Baykara (TBMM dışından)

-Devlet Bakanı: İlhan Öztrak (TBMM dışından)

-Milli Savunma Bakanı: Mehmet İzmen (Cumhuriyet Senatosu Kontenjan Üyesi)

-İçişleri Bakanı: Ferit Kubat (TBMM dışından)”²⁹⁵

Bu dönemin önemli olaylarından birisi de CHP'de yaşanmıştı. 1972 yılının Temmuz ayında partinin olağan kongresi vardı; fakat Nisan ayında Kemal Satır ve arkadaşları olağanüstü kurultay yapılması için girişimde bulunmuşlardı. İnönü olağan kurultayın yapılmasını istiyordu ama 16 Nisan'da Kemal Satır ve arkadaşları 374 imza ile İnönü'ye gitmiş, İnönü de parti meclisini toplantıya çağırarak ve kararın orada alınmasını istemişti. Ecevit taraftarı olan Turan Güneş de 28 Nisan tarihinde olağanüstü kurultay istediklerini bildirmişlerdi. İnönü de Genel Başkan olarak Satırcıların istediği 12 Mayıs tarihi ile Ecevitçilerin istediği 28 Nisan tarihinin ortasında olan 5 Mayıs tarihini olağanüstü kongre tarihi olarak belirlemişti. Partinin Ecevitçi kanadı İnönü'yü göndererek, partinin 3. genel başkanı olarak Ecevit'i getirmeyi planlamışlardı. İnönü'nün rahatsızlığı sebebi ile ertelenen ve 6 Mayıs'ta yapılan olağanüstü kongrede Ecevitçilerin kurultay başkanı adayı Sırrı Atalay

²⁹⁴ Erim, age, s.625-626

²⁹⁵ Neziroğlu, Yılmaz, age, s.3630

733 oy almış, Satırcıların adayı ise 575 oy almıştı. İnönü bu olayın kurultayda karara bağlanacağını söylemiş, “*kurultay, fikrime aykırı bir parti yönetimine karar verirse bunun tatbikine memur olmam, çekilirim*” demişti. Kurultayda da 503’e karşın 703 oyla genel merkeze güvenoyu verilince İnönü; CHP Merkez Yönetim Kuruluna verdiği şu dilekçe ile istifa etmişti: “*CHP 5. Olağanüstü Kurultayının 7 Mayıs 1972 toplantısında verdiği karar sonucu olarak CHP Genel Başkanlığından çekildim. Tüzüğün 28. maddesinin gerektirdiği işlemin kurulunuzca yapılması için saygılarımla arz ederim.*” Bir hafta sonra kurultay yeniden toplanmış, 913 delegenin 826’sı ile Ecevit, CHP’nin 3. Genel Başkanı seçilmişti.²⁹⁶ İnönü ise eski Cumhurbaşkanılarına tanınan Tabii Senatör olma hakkı ile Cumhuriyet Senatosunda yer almıştı.²⁹⁷

Genelkurmay Başkanı Tağmaç’ın 1 Eylül’de, Kara Kuvvetleri Komutanı Gürler ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Eyiceoğlu’nun ise 30 Ağustos’ta görev süreleri dolacaktı. Temmuz ayı sonlarında Gürler ve Batur’a; büyük bir siyasi partiden görev süresi dolana kadar Tağmaç’ın görevde kalması, Gürler ve Eyiceoğlu’nun emekli olması, Batur’un da Askeri Şura’ya alınacağı, Genelkurmay Başkanlığına Orgeneral Semih Sancar’ın, Kara Kuvvetleri Komutanlığına ise Orgeneral Faik Türün’ün getirileceği yönünde haber gelmişti. Haberin doğru olma ihtimaline karşı Batur, Cumhurbaşkanı Sunay’ın yanına çıkmış, Sunay Gürler’i de çağırmış, ardından Batur meseleyi Sunay’a anlatmış ve konuyu kendisinin çözmesini istemişti. Sunay da Batur’a; Ankara’ya giderek Başbakan Melen ile görüşmesini, Gürler’in Genelkurmay Başkanlığı için kararnameyi hazırlamasını istediğini söylemişti. Batur, Ankara’ya giderek Başbakan Melen’e Sunay’ın isteğini iletmış ve Melen’den gereğinin yapılacağı şeklinde olumlu cevap almıştı. O sırada Batur’un emri ile Ankara’da jetler uçmaya başlamıştı ve Batur; “*kimileri el altından maksatlarına ulaşmak isteyince bu yollara sapmak gerekli oluyordu*” ifadesini kullanmıştı.²⁹⁸

Ağustos ayı ortalarında Genelkurmay Başkanı ve üç Kuvvet Komutanı tekrar toplanmış, bu toplantıda Tağmaç, son güne kadar görevinde kalacağını söylemişti. Tağmaç son güne kadar görevinde kalırsa görev süresi 1 Eylül’de biteceği için, 30 Ağustos’ta Gürler emekli olacaktı. Batur, aldıkları haberi ve Sunay ile konuşmalarını anlatsa da Tağmaç kararında ısrarcı davranmıştı. Batur bu sefer görevde kalabilmesi için görevinin uzatılması gerektiğini fakat meclisin tatilde olduğunu, 12 Mart döneminin bitmemesi gerekçesi

²⁹⁶ Toker, İsmet Paşa’nın Son Yılları, s.292-302

²⁹⁷ Aydın, Taşkın, age, s.238-239

²⁹⁸ Batur, age, s.356-359

yayınlayacağı deklarasyon ile görevde kalabileceğini fakat onu kimsenin isteyerek onaylamayacağını, başkalarının oyununa gelmemeleri gerektiğini söylemişti. Bunun üzerine Tağmaç; bir hafta izin alıp İstanbul'a gideceğini, dönüşte de görevi Gürler'e devredeceğini söylemişti. Tağmaçtan boşalan Genelkurmay Başkanlığı makamına Gürler, Gürler'in yerine Kara Kuvvetleri Komutanı olarak Semih Sancar, Eyiceoğlu'nun yerine Deniz Kuvvetleri Komutanı olarak Oramiral Kemal Kayacan, Genelkurmay ikinci başkanı olarak Orgeneral Turgut Sunalp getirilmişti. Ahmet Dural Yüksek Askeri Şura üyeliğine atanmış, 1. Taktik Hava Kuvveti Komutanı İrfan Özaydınlı'yı da Batur yanına Kurmay Başkanı olarak almıştı.²⁹⁹

Bu dönemde İngiltere'nin Financial Times gazetesi yaptığı bir haberde; 12 Mart'tan sonra anarşinin durdurulduğu fakat Genelkurmay Başkanı Gürler ve komutanların istediği reformların gerçekleşmediği, siyasi partilerin ise seçimlerin zamanında yapılması ile ilgilendiği şeklinde haber yapmıştı. Gürler reformların gerçekleşmesi için uğraşırken, siyasi parti liderleri ise seçimler için sürekli beyanat veriyordu.³⁰⁰ Reform ve seçim konuları konuşulurken bir de 13 Mart 1973 günü yapılacak Cumhurbaşkanı meselesi vardı. Şubat 1973'te bir iş adamı; askerlerin, özellikle de genç generallerin görmek istediği Gürler'i Demirel'e önermiş, Demirel ise kendileri için seçimi parlamentonun yapmasının önemli olduğunu ifade etmiş, bunu yapacak kişinin mevcut cumhurbaşkanı olduğunu belirttikten sonra zorluk çıkarmayacaklarını söylemişti.³⁰¹ Cumhurbaşkanlığı meselesi için bir diğer çözüm yolu ise Sunay'ın görev süresinin uzatılmasıydı fakat Sunay'ın öyle bir niyeti yoktu ve görevi bitince ayrılmayı düşünüyordu.³⁰²

28 Şubat 1973 günü Sunay, Demirel ile görüşmüş, görüşmede Demirel; mevcut Genelkurmay Başkanı ile şahsi bir sorunu olmadığını fakat Genelkurmay Başkanı Cumhurbaşkanlığı seçilirse, bundan sonraki süreçte Cumhurbaşkanlarının hep Genelkurmay Başkanlarından seçileceğini, kim olduğunun önceden bilineceğini (Cumhurbaşkanının süresi dolduğunda görevde olan Genelkurmay Başkanı), böyle bir hareket tarzının da orduya siyaseti sokacağını söylemişti. Bunun büyük bir vebal olacağını, bu vebalin altına giremeyeceklerini de eklemişti.³⁰³

²⁹⁹ Batur, age, s.359-361

³⁰⁰ Yurtta Olup Bitenler, 7 Gün Haftalık Siyasi Haber ve Aktüalite Dergisi, Sayı 2, 20 Eylül 1972, s.10

³⁰¹ Yurtta Olup Bitenler, 7 Gün Haftalık Siyasi Haber ve Aktüalite Dergisi, Sayı 22, 7 Şubat 1973, s.4

³⁰² Yurtta Olup Bitenler, 7 Gün Haftalık Siyasi Haber ve Aktüalite Dergisi, Sayı 22, 7 Şubat 1973, s.4

³⁰³ Batur, age, s.407-409

2 Mart 1973'te Gürler'in isteği ile 3 komutan Sunay'a gitmiş, giderken de Gürler komutanlara diğer Cumhurbaşkanı adayları üzerinde durulmamasını söylemişti. Sunay parti liderleri ile yaptığı konuşmada isimler üzerinde durulmadığından, bir taahhütte bulunmadıklarından ve kendisinin süresinin uzatılması konusu üzerinde durulmadığından bahsetmişti. Demirel daha önce Gürler'i desteklemeyeceğini açıkça söylemesine rağmen Sunay, Gürler'i Kontenjan Senatörlüğüne atayacağını söylemişti. Batur, Gürler'in Cumhurbaşkanı seçilebileceğini düşünmüyordu ve bu sebeple toplantı bitip komutanlar dağıldıktan sonra, Batur, Sunay ile tek başına konuşmak için kalmış, Gürler'in seçilebileceğine inanmadığını, 12 Mart Muhtırasını veren komutanlardan da sadece kendisi görevde kalacağı için, isminin böyle bir mesele ile zedelenmesini istemediğini söylemişti. İkinci konu olarak ise Genelkurmay Başkanının Kara Kuvvetleri Komutanlığından seçilme geleneği olduğu, halbuki üç kuvvet komutanlığından da atama yapılabileceğini, kendisinin de en eski kuvvet komutanı olduğunu, geleneğin dışına çıkılmadığı için de görevinden ayrılmak istediğini ifade etmişti. Sunay ise Batur'a henüz bir şeyin belli olmadığını, ayrıca kendisinden izin almadan görevinden ayrılmaya karar verirse üzüleceğini ifade etmişti. Batur bunun üzerine kararını Gürler görevinden ayrılırsa gerçekleştireceğini, ayrılmazsa sorun olmayacağını söylemişti. Batur bu kararını 5 Mart günü mesai arkadaşlarına sebepleriyle birlikte anlatmış, diğer şehirlerdeki büyük birlik komutanlarına da telefon ederek söylemişti. Batur anılarında; konuştuğu komutanların kendisine hak verdiklerini hatta harekete geçelim diyenlerin olduğunu ama istifa kısmına katılmadıklarını belirtmiş, bu sebeple de çoğunluğun isteğine uyarak istifa kararından vazgeçtiğini ifade etmişti.³⁰⁴

5 Mart'ta Gürler görevinden ayrılmış, 6 Mart günü de Milli Savunma Bakanı Mehmet İzmen Kontenjan Senatörlüğünden istifa etmiş, Cumhurbaşkanı Sunay da İzmen'in yerine Gürler'i atamıştı. 13 Mart'ta Gürler'in cumhurbaşkanlığı seçimi için adaylığı açıklanmış, AP Tekin Arıburun'u aday göstermiş, Demokratik Parti'nin adayı ise Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli olmuştu. Seçimin ilk turunda Arıburun 276, Gürler 200 oy almış, bundan sonraki hiçbir turda Gürler'in oyu 200'ü geçememiş, Gürler'in kazanamayacağı anlaşılmıştı. Batur oylamaları izlemeye ısrar üzerine bir defa gitmiş, onun dışında hiçbir hava generalini göndermemişti.³⁰⁵

³⁰⁴ Batur, age, s.410-412

³⁰⁵ Batur, age, s.412-413

Gürler'in seçilemeyeceğinin anlaşılması üzerine AP ve CHP Sunay'ın görev süresini iki yıl uzatma kararı almış fakat bunun için yaptıkları anayasa değişikliği TBMM'de reddedilmişti. AP ve CHP Anayasa Mahkemesi Başkanı Muhittin Taylan'ı aday olarak düşünmüş fakat Taylan'ı da Sunay, Kontenjan Senatörü yapmamıştı. Bunun üzerine AP ve CHP Kontenjan Senatörü olan emekli Oramiral Fahri Korutürk'ü 4 Nisan'da Cumhurbaşkanı adayı olarak göstermişlerdi. Korutürk, seçimin 15. turunda AP, CHP ve Cumhuriyetçi Güven Partisi'nin (CGP) desteği ile 365 oy alarak cumhurbaşkanı seçilmişti.³⁰⁶

5.8. Naim Talu Hükümeti

Korutürk'ün Cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine usullere uygun şekilde Melen Hükümeti istifa etmişti. Korutürk yeni hükümetin kurulması için parti liderleri ile görüşmüş ve bu görüşmelerde Melen'in istenmediğini fark etmişti. AP ve CHP yeni başbakan konusunda anlaşamamış, CGP'nin Naim Talu'yu önermesi üzerine AP de Talu ismini onaylamış ve Cumhurbaşkanı Korutürk 12 Nisan 1973'te hükümeti kurma yetkisini Talu'ya vermiş ve Talu da CHP'yi dışarıda bırakarak yeni hükümeti kurmuştu. Talu Hükümetinde yer alan bazı isimler şunlardı:

“-Başbakan: Mehmet Naim Talu (Cumhuriyet Senatosu Kontenjan Üyesi)

-Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı: Nizamettin Erkmén (Giresun, AP)

-Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı: Kemal Satır (Adana, CGP)

-Devlet Bakanı: İsmail Hakkı Tekinel (İstanbul, AP)

-Devlet Bakanı: İlhan Öztrak (CGP, TBMM dışından)

-Milli Savunma Bakanı: Mehmet İlhami Sancar (İstanbul, CGP) ”³⁰⁷

-İçişleri Bakanı: Mukadder Öztekin (Cumhuriyet Senatosu Adana Üyesi Bağımsız)

Talu, önlerinde seçim olması sebebiyle, İçişleri, Adalet ve Ulaştırma Bakanlıklarının seçim sürecinde bağımsız olması için, bu bakanlıklara bağımsızlardan atama yapmış, bunlar dışında bağımsızlara mümkün olduğunca az yer vermeye çalışmıştı.³⁰⁸

Talu hükümeti güven ortamını sağlamak amacı ile 26 Haziran 1973'te Devlet Güvenlik Mahkemelerini (DGM) kurmuştu. 19 Mayıs 1973'te de Toprak ve Tarım Reformu

³⁰⁶ Aydın, Taşkın, age, s.242

³⁰⁷ Neziroğlu, Yılmaz, age, s.3802

³⁰⁸ Korutürk Açıkladı Talu Başbakan, Milliyet, 13 Nisan 1973, s.1

Müsteşarlığı kurulmuştu. Talu Hükümeti 5 buçuk ay iktidarda kaldıktan sonra parlamentoya 14 Ekim 1973 günü seçim yapılması kararını aldırılmıştı.³⁰⁹

14 Ekim 1973 günü yapılan seçimlerde CHP ilk kez AP'yi geçmişti. Meclise CHP ve AP dışında CGP, seçimlerden önce kurulan Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Milli Selamet Partisi (MSP) girmişti. En çok oyu CHP almış olsa da tek başına hükümet kuracak çoğunluğa sahip değildi. 27 Ekim günü Cumhurbaşkanı Korutürk hükümeti kurma yetkisini CHP Genel Başkanı Ecevit'e verse de, Ecevit AP, CGP, MSP ve Demokratik Parti ile yaptığı görüşmeler sonucunda hükümeti kuramamıştı. Ecevit hükümet kuramayınca Korutürk görevi 12 Kasım'da AP Genel Başkanı Demirel'e vermiş, Demirel de hükümet kuramamıştı. Korutürk bu sefer Talu'ya görev vermiş fakat hiçbir parti Talu'nun hükümet kurmasına da yanaşmamıştı. 9 Aralık'ta yerel seçimler yapılmış, CHP'nin bu seçimi de kazanması üzerine Korutürk, hükümeti kurmakla tekrar Ecevit'i görevlendirmişti. Ecevit görevi alması üzerine 12 Ocak 1974 günü MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan ile anlaşmış, 26 Ocak günü de CHP-MSP koalisyon hükümetini kurmuş, 7 Şubat günü de hükümet programı güvenoyu almıştı.³¹⁰ Yeni hükümetin kurulması ile birlikte 12 Mart süreci sona ermişti.

³⁰⁹ Aydın, Taşkın, age, s.244-246

³¹⁰ Aydın, Taşkın, age, s.151-154

ALTINCI BÖLÜM

MUHSİN BATUR’UN KONTENJAN SENATÖRLÜĞÜ YILLARI

6.1. Senatör Seçilişi ve Senatörlüğü Dönemindeki Çalışmaları

Muhsin Batur’un 4 yıllık görev süresini doldurması üzerine 30 Ağustos 1973 günü itibarı ile emekliye sevk edilmişti.³¹¹ Batur; 26 Ağustos 1973’te yapılan bir tören ile görevini Orgeneral Emin Alpkaya’ya devretmişti.³¹² Emekliye ayrılırken düzenlenen törende yaptığı konuşmada Batur; *“Muhtıraya sahip çıktığı müddetçe varsa şerefi Silahlı Kuvvetlere aittir ve eğer yine varsa kendime düşen siyasi sorumluluğu yüklenmeye ve hesabını açık olarak vermeye hazırım”* ifadelerini kullanmıştı.³¹³ Emeklilikten sonra bir süre kendisine vakit ayıran Batur, Haziran 1974’te Cumhurbaşkanı Korutürk’ten davet alması üzerine görüşmeye gitmiş, yapılan görüşmede Korutürk Batur’u Kontenjan Senatörü seçeceğini söylemişti. Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri Fuat Bayramoğlu’nun imzaladığı bir belge ile de resmi olarak Kontenjan Senatörlüğüne seçilmişti. Batur ve diğer yeni seçilen senatörler yeminini ettikten sonra, Korutürk Senato Başkanının odasında yeni senatörlere konuşma yapmış, Batur’u da geçmiş hizmetlerinden dolayı ve 12 Mart’ın bir temsilcisi olarak seçtiğini belirtmişti. Batur, TBMM’deki ilk konuşmasını Kıbrıs Barış Harekatı sırasında yapılan gizli oturumda yapmıştı. Grup adına konuşma yapabilmek için 15 kişiden oluşan üyelerin çoğunluğunun onaylaması gerekiyordu fakat üyelerin her biri farklı fikirlere sahip olduğu için bu kolay olmuyordu.³¹⁴

³¹¹ BCA:30-11-1-0, 13/08/1973

³¹² Batur: 12 Mart Hesabını Açıkça Vermeye Hazırım, Milliyet, 26 Ağustos 1973, s.1

³¹³ Muhsin Batur – 1960-1973 Hikayesi, Yankı Haftalık Haber Dergisi, Sayı 129, 3-9 Eylül 1973, s.4

³¹⁴ Batur, age, s.456-458

Cumhurbaşkanınca seçilen ve 15 kişiden oluşan Kontenjan Senatörlerinin en az 10'unun bağımsız olması gerekiyor, diğer 5'i ise partili olabiliyordu.³¹⁵ Batur, Senatörlüğü sırasında CHP'den kendilerine katılması için teklif almış, bu teklifi kabul etmiş, Batur'dan sonra CHP'ye davet edilen bir başka komutan, emekli Amiral Kemal Kayacan da partiye katılmıştı. Batur teklifi kabul ettikten sonra kendisini Senatör seçen Korutürk'e Genel Sekreteri Bayramoğlu aracılığı ile durumu iletmış, Kortürk'ten; *"ben kendisini senatör seçtim görevim bitti, partiye girmesinin de sakıncası yoktur"* şeklinde cevap almış, bundan da memnun olmuştu.³¹⁶

Batur, 12 Mart Muhtırası verilmeden önce, sadece hükümette AP'yi değil, bütün meclisi karşılarına almaları gerektiği şeklinde fikir belirtmişti. Senatör olduktan sonra CHP'ye geçmesi tutarlı bir davranış gibi görünmemekte fakat kendisi bu durumla ilgili olarak *"Parlamento hayatında bağımsız kalarak memlekete hizmet yapılamayacağı kararına vardım."* diyerek parti programı açısından kendisine en yakın olan CHP'ye girmeye karar verdiğini söylemektedir.³¹⁷ Batur davranışının tartışma konusu olması üzerine ise; *"Bir parti listesinden katılıp öbür partiye geçenler var. Hiç otuz bin seçmenine sormadan. Beni seçene sordum, müsaade aldım."* ifadelerini kullanarak kendi hareket tarzını savunmuştu.³¹⁸

25 Haziran 1974 günü, *"27 Temmuz 1967 tarihli ve 926 sayılı kanuna 1323 sayılı kanunla ek 5. maddenin değiştirilmesine ilişkin kanun tasarısının Millet Meclisince kabul olunan metni ve Cumhuriyet Senatosu, Milli Savunma ve Bütçe Plan komisyonları raporu"* ile ilgili senatoda yapılan görüşmelerde söz alan Batur, hükümetin tasarıyı sevk etmesinin sebebini söylemişti. Batur; 1970 yılında TBMM tarafından uçuş paralarının artırılmasının ardından maaşların yükselmesi sebebi ile Hava Kuvvetleri Komutanlığı ile Milli Savunma Bakanlığı'nın anlaşmaya vararak uçuş paralarının dondurulduğunu, eşel-mobillikten çıkarıldığını, o günden beri de uçuş paralarında maaşa paralel hiçbir artışın olmadığını belirtmişti. Batur'un değindiği bir diğer konu ise benzer işlerin devlet sektöründe eşit ücret alması gerektiği idi. Sermayesinin büyük bir kısmı devlete ait olan Türk Hava Yolları'nda (THY) pilotların Hava Kuvvetleri personeline göre daha yüksek maaş aldığını, bunun da Silahlı Kuvvetler personeline kırgınlık oluşturduğunu, bu kırgınlığın giderilmesi için

³¹⁵ CHP'ye Niçin Girdim, Bugün, 8 Nisan 1975, s.8

³¹⁶ Batur, age, s.457-458

³¹⁷ Batur, age, s.459-460

³¹⁸ CHP'ye Niçin Girdim, Bugün, 8 Nisan 1975, s.8

bundan sonraki maaş artışlarının paralel olarak artması ve eşel-mobil sistem oluşturulması gerektiğini dile getirmişti.³¹⁹

27 Haziran 1974'te “*yedek subay adaylarının kısa süreli askerlik hizmetine tabii tutulmasına ilişkin kanun tasarısı*” görüşülürken Cumhuriyet Senatosu'nda söz alan ve konuşmasında; kanunu beğenmediğini ama desteklediğini ifade eden Batur, Türkiye'nin nüfusunun giderek arttığını, her sene askere gidecek kişi sayısının artacağını, sayı çok fazla arttığında, o kadar sayısal fazlalığa ihtiyaç olmadığını ve ekonominin bunu kaldıramayacağını dile getirmişti. Anayasaya askerlik görevini kamu hizmeti görerek yapılabileceği fikrinin bulunduğunu, özellikle orta öğretim öğretmeni konusunda sıkıntı yaşandığını, kimlerin askerlik, kimlerin kamu hizmeti yapacağını belirlenmesi gerektiğini fakat bakanlıkların ihtiyaçlarını bildirmediğini söylemişti. Batur karma sistemi de eleştirmiş, 4 ay askerlik, kalanını kamu hizmeti yapılması ile ikisinin de başarılı olamayacağını, 4 ayda askerlik öğrenilemeyeceğini belirtmiş, daha fazla birikim olmaması için meselenin hemen halledilmesi gerektiğinin altını çizmişti.³²⁰

Başbakan Ecevit, koalisyonu oluşturan diğer parti MSP ile sorunlar yaşaması sebebiyle ve Kıbrıs Barış Harekatı'nın başarıya ulaşmasının kendine fayda sağlayacağını düşünerek erken seçime gitme kararı almış ve 18 Eylül 1974'te istifa etmişti. TBMM'de herhangi bir partinin hükümet kurabileceğini düşünmeyen Cumhurbaşkanı Korutürk, hükümet kurma yetkisini Kontenjan Senatörü Prof. Dr. Sadi Irmak'a vermişti. 17 Kasım 1974'te yapılan güven oylamasında, 450 milletvekilinden 18'i oy kullanmış fakat güvenoyu alamayan Irmak hükümeti 31 Mart 1975'e kadar görev yapmıştı.³²¹

8 Şubat 1975 tarihinde ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardımı kesmesi üzerine konuşma yapan Batur; Dışişleri Bakanlığı personellerinin iyi insanlar olduklarını bildiğini ve inandığını; fakat dönemin şartlarına göre hareket etmediklerini ifade etmiş, Washington'da Yunanların çalıştığı için ABD'nin böyle bir karar aldığı gibi ifadeler ile karşılığı kınamadan önce “*kendi hatamızı görelim ve çağın şartlarına uygun çalışalım*” şeklinde konuşmuştu.³²²

³¹⁹ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Cilt 38, Toplantı 17, 71. Birleşim, Birinci Oturum, 25 Haziran 1974, s.181-182

³²⁰ CSTD, Cilt 17, Toplantı 13, 71. Birleşim, Birinci Oturum, 27 Haziran 1974, s.250-252

³²¹ Aydın, Taşkın, age, s.265

³²² CSTD, Cilt 19, Toplantı 14, Üçüncü Oturum, 29. Birleşim, 8 Şubat 1975, s.379

Batur 8 Şubat 1975'te Milli Savunma Bütçesi ile ilgili CHP Grubu adına konuşma yapmak için kürsüye gelmişti. Türkiye'de bazı siyasiler ve basın mensuplarının TSK'yı ve personeli bir yandan övüp diğer yandan kınadığını, TSK ile ilgili güç, teşkilat, silahlanma ve savunma sorunları gibi konular hakkında bazı kısa cümleler dışında konuşmamalarını eleştirmiş, asıl tartışılacak konuların bunlar olduğunu belirtmişti. Batur, batı dünyasında da gazetecilerin bu bilgilere sahip olduklarını ve yazdıklarını ifade etmişti. Bununla birlikte gizli tutulması gereken konular da olduğunu söyleyen Batur, örnek olarak savaş planlarının saklanması vermişti. NATO içinde bazı anlaşmazlıklar olduğu halde ABD'nin Türkiye'ye tutumu dolayısıyla duygusal davranarak NATO'dan ayrılmanın veya ittifakın gereklerini hiç yapmamanın doğru olmayacağını söylemişti. Askeri yardım alması kesin olmayan kuvvetlerin tamamının NATO emrinde bırakılmaya devam edilmesinin Türkiye'yi tek taraflı ağır sorumluluklar altında bırakacağını söyleyen Batur, bütün NATO'yu ilgilendiren ortak sistemlerin personel artış ve işletme masraflarını önemli ölçüde NATO teşkilatına devredilmesinin üzerinde durulması gerektiğini söylemişti. Batur, NATO'nun İzmir'deki Güneydoğu Kara Kuvvetleri ve 6. Müttefik Hava Kuvvetleri komutanlarının ABD'li olmasını eleştirmiş, Türk askerlerinin ABD'li komutanların emrinden alınması gerektiğine inandıklarını vurgulamış, bunun için de mecburen NATO Askeri Komuta sisteminde değişiklik yapılması gerektiğini belirtmişti. İkili anlaşmalarla tesislerin adının ortak savunma tesisleri olduğunu, kısmen Türk kontrolünün kabul edildiğini, İncirlik başta olmak üzere tesislerin NATO amacı dışında kullanılmamasının kararlaştırıldığını söyleyen Batur, bu tesislerden en çok ABD, sonra NATO, sonra Türkiye'nin faydalandığını ifade etmişti. Herhangi genel veya bölgesel, nükleer veya konvansiyonel savaşta Türkiye'nin hedef olacağını altını çizmişti. ABD'nin ikili anlaşmalarda İspanya'da üs kurabilmek için Türkiye'ye yaptığı yardımın iki katını yaptığına değinerek, *"bizde kiraya verilecek toprak yoktur"* düşüncesi ile bu ikili anlaşmaların düzenlenmesi ya da tamamen feshedilmesi gerektiğini söylemişti.³²³

Batur, NATO'dan 1953-1973 yılları arasında 5 milyar 302 milyon liralık ödeme alan Türkiye'nin, bütün askeri hava meydanları, uçak fiziki koruma sistemleri, NATO akaryakıt boru sisteminin deniz tesisleri, radar ve muharebe tesisleri, yeraltı savaş karargahları gibi tesislerin yapımında bu kaynaktan istifade edildiğini belirtmişti. Bu fonun Türkiye açısından faydalı olduğuna değinen Batur, aynı zamanda Türk işçisine ve bazı Türk sanayiine proje

³²³ CSTD, Cilt 19, Toplantı 14, Üçüncü Oturum, 29. Birleşim, 8 Şubat 1975, s. 393-396

bazlı iş imkanı sağlanmış olduğuna değinmiş, sergilenen başarının devam ettirilmesi gerektiğini söylemişti. Türkiye'nin NATO'ya girdiğinden beri ABD, Federal Almanya, Kanada ve İtalya'dan yardım aldığını, Kanada'nın 1973 yılı itibariyle yardımı kestiğini, İtalya'nın ise cüzi bir rakama indirdiğini hatırlatmış ve NATO içinde Türkiye ve Yunanistan'dan hariç, askeri yardım alan ve Silahlı Kuvvetlerini bu yardımlara güvenerek teşkil eden başka devletin kalmadığını ifade etmişti. Batur, mevcut siyasi ortamın ne kadar devam edeceği, ABD ve Federal Almanya'nın yardımlarının ne kadar süreceği şeklinde sorular yönetmişti. Türkiye'nin müttefik devletlerden sağladığı yardımlar ile sağladığı tasarrufun 80 milyar lira olduğunu, bu sayede farklı alanlara harcama yapma ve kalkınma fırsatı bulduğunu, bundan dolayı müttefiklere teşekkür etmek gerektiğini belirtmiş, bunun karşılığında ise bu devletlerin Türkiye gibi bir müttefik kazandığını belirtmişti. Buna karşın TSK'nın uçak, tank, gemi, ağır silah ve diğer savaş araç gereçlerinin önemli bir bölümünün dış yardıma bağlı hale geldiğini hatırlatmıştı. Batur, askeri yardımın kesilmesi ile sadece ücretsiz askeri teçhizat almanın kesilmeyeceğini aynı zamanda bu ülkelere parası verilerek dahi bu malzemelerin alınamayacağını, böyle bir durumda eldeki uçak, tank ve benzeri ekipmanların kullanılmasına devam edilmesinin de zor olacağını hatırlatarak bu konuya ağırlık verilmesi gerektiğinin altını çizmişti.³²⁴

Kıbrıs Barış Harekatında ABD ve Federal Almanya'nın, askeri yardımı NATO savaşı için yaptıklarını, bunun dışında kullanılırsa yardımı keseceklerini bildirmelerinin bir baskı unsuru olarak kullanıldığını söyleyen Batur, bu konuda ismi geçen ülkelere fazla tepki göstermenin doğru olmayacağını çünkü yardımı alırken ne şartlarda alındığının en başta bilindiğini belirtmiş, ordu milli imkanlarla donatılıysa böyle bir durumla karşılaşmazdı ifadesini kullanmıştı. Milli Savunma ihtiyacının yarısını yardımların karşıladığını söyleyen Batur, yardımın kesilmesi durumunda bütçenin iki katına çıkarılması gerektiğini, 1975 bütçesinin bu imkanı sağlamadığını söylemişti. Batur, sanayi ve teknolojiye gelişmiş, büyük ekonomik olanaklara sahip bazı devletlerin ordusunun dışa bağlı olmadığı, bu sebeple ilk olarak *"dışarıya az bağımlı bir Silahlı Kuvvetler teşkili"* ifadesini kullandığını söylemişti. Batur bunun nasıl yapılabileceği konusuyla ilgili 3 madde saymıştı. Bu maddelerden birincisi; mevcut sanayi ve teknolojiye uygun veya yurtdışındaki teknolojiye faydalanarak ülkede silah ve araç gereç üretimini sağlayarak, ikincisi; saydıkları dışında kalan malzemelerin Türkiye'nin dış politikasına müdahale etmeye çalışmayacak bir ya da birden

³²⁴ CSTD, Cilt 19, Toplantı 14, Üçüncü Oturum, 29. Birleşim, 8 Şubat 1975, s.396-397

fazla ülkeden satın alarak, üçüncüsü ise; yurt dışından alınan silah ve araç gereçlerin bakımının ve gözden geçirilmesinin ülkede yapılmasını sağlamak şeklindeydi. Bunların dışında olabildiğince çok yedek parçanın ülkede yapılmasını sağlayacak önlemlerin alınması gerektiğine değinen Batur, tamamen milli bütçeyle üretim ve satın alım karışımının sağlanması gerektiğini savunmuş, birçok devletin de bu yöntemi uyguladığını belirtmişti. Batur, yardımlar devam ederse alınmalı ama bütün güvence yardımlara bağlanmamalı diye de eklemişti.³²⁵

Fransa, İtalya, Federal Almaya gibi ülkelerin Milli Savunma bütçelerinin Türkiye’den fazla olduğuna dikkat çeken Batur, silahların çok pahalı olduğunu ve ismi geçen ülkelerin ihtiyaçlarını milli bütçeleri ile karşıladığını söylemişti. Uzun yıllar sonra TSK’yı milli bütçe ile güçlendirme fikrinin ilk olarak 1601 Sayılı Kanunla gerçekleştirilmeye başlandığını fakat fiyatların artması sebebi ile planın %70’inin yapılabildiğini belirten Batur, faiz ödemeleri sebebiyle projeni büyük zarara uğrandığını ifade etmişti. Batur ilk aşamada belirlenen araç gereçlerin, 2. ve 3. aşamada ise Kara ve Deniz Kuvvetleri’nin tamamını milli olanaklarla donatılmasını gerektiğini söylemişti. Batur, kendi hesaplarına göre TSK’nın ilk olarak üçte birini milli imkanlarla donatabilmek için 25-30 milyar TL gerektiğini, lazım olan bu miktarın %80’i için dövize ihtiyaç duyulduğunu ve ilk aşamanın en fazla 5 yılda bitirilmesi gerektiğini söylemişti. Böyle bir plandan 1975 bütçesinde bahsedilmediğine değinen Batur, proje için gerekli olan miktarın; *“yatırımları kıstamak, yeni vergiler koymak, Silahlı Kuvvetlerde yapılacak makul insan gücü ve teşkilat azaltılması ile tasarruf sağlamak, bu tedbirlerin karmasını uygulamak”* gibi yöntemlerin uygulanabileceğini fakat bu yöntemlerin de ekonomik hayatı zorlaştıracığını, bu sebeple hükümeti eleştiremediklerini ifade etmişti.³²⁶

Federal Almanya’dan alınan askeri yardım ve yerli çabalardan yararlanılarak çok önemli projelerin iyi bir şekilde neticelendirildiğini söyleyen Batur, bu şekilde; TSK’nın piyade tüfeğinin, makineli tüfeğin ve kobra tanksavarının üretiminin tamamen yerli olarak yapılabildiğini belirtmişti. Batur, aynı olanaklardan yararlanarak tank yenileştirme, tırtıllı araç ve palet yerleştirme fabrikasının çalışmaya başladığını ifade etmişti. Batur yeterli bütçe ayrılırsa çok kısa bir zaman sonra Türkiye’de sadece top ve optik aletler ithal edilerek tank ve zırhlı personel taşıyıcıların yapılabileceğini söylemişti. Deniz Kuvvetleri’nin farklı savaş

³²⁵ CSTD, Cilt 19, Toplantı 14, Üçüncü Oturum, 29. Birleşim, 8 Şubat 1975, s.397-398

³²⁶ CSTD, Cilt 19, Toplantı 14, Üçüncü Oturum, 29. Birleşim, 8 Şubat 1975, s.398-399

gemilerinin yapımının ve bakımının, Hava Kuvvetleri'nin ise uçak, motor, aksesuar ve bakım-onarımının geliştiğini belirten Batur, pahalıya mal olsa dahi Hava Kuvvetleri yedek parça üretiminin önemli bir konu olduğunu vurgulamıştı. Batur, Türkiye'de Milli Savunma sanayii hakkında; genel sanayi ile birlikte savaş sanayiinin kurulması ve gelişmesi düşüncesi ile savaş sanayiinin bazı alanlarda parça parça hemen kurulabileceği fikrinin çatıştığını, kendilerinin daha çok ikinci görüşü benimsediklerini ifade etmişti. Bu fikre katılma sebeplerinin kurulmuş ve başarı ile işletilmekte olan silah ve benzeri ürünlerin üretilmesi olduğunu söyleyen Batur, özel savunma sanayiinin bundan sonra kamu ve TSK bünyesinde geliştirilmesini uygun gördüklerini belirtmişti. Ayrıca 1.5 milyar liralık maddi değere ulaşan Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı katkıları ile ulusal havacılık sanayinin daha çok gecikmeden kurulmasını temenni ettiklerini belirtmişti.³²⁷

TSK'nın diğer sorunlarına da değinen Batur; TSK personelinin ayrı maaş baremine tabi tutulması, lojman ve yan ödenek gibi konularda yeni düzenlemeler yapılarak huzursuzluğun giderilmesi gerektiğini belirtmişti. Diğer modern ordularda olduğu gibi hizmet kalitesinin artıp, maliyetin azalması için sözleşmeli subay ve astsubay çalıştırılması için lazım olan hazırlıkların tamamlanması gerektiğini ifade etmişti. Herkesin TSK'nın, yurdu bütün tehlikelerden koruyacak güçte olmasını isteyeceğini, bu konunun Kıbrıs meselesinden daha önemli olduğunu, parti farkı gözetmeksizin herkesin bu konuda ortak hareket ederek yeni kurulacak hükümetin TSK'yı güçlendirmek için atacağı her akla uygun hareketi destekleyeceklerine inandıklarını söylemişti.³²⁸

Sadi Irmak'ın güvenoyu alamaması üzerine Cumhurbaşkanı'nın hükümeti kurma yetkisini verdiği AP Genel Başkanı Demirel, 31 Mart 1975 günü MSP, MHP ve CGP ile birlikte Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti'ni (MC) kurmuştu.³²⁹

Batur, Nisan 1975'te 7 Gün Dergisi'ne verdiği röportajda savaş sanayisini kimin kurması gerektiği hakkında fikirlerini beyan etmişti. Batur röportajında; askeriye'nin sürekli dış yardım alarak güvenli ve sürdürülebilir olmayacağı, TSK'nın neye ihtiyaç duyduğu ve ihtiyaçlarından hangilerinin ülkede üretilebilir olduğunun anlaşılması için Milli Savunma Bakanlığı, Harp Sanayi Dairesi ve Devlet İstatistik Teşkilatı'nın araştırma yapması gerektiğini dile getirmişti. Batur; ordunun sürekli ihtiyaç duyduğu ve en çok yenilenen malzemelerin üretilebilmesinin mümkün olduğunu, örneğin Türkiye'de jip ve kamyon

³²⁷ CSTD, Cilt 19, Toplantı 14, Üçüncü Oturum, 29. Birleşim, 8 Şubat 1975, s.399

³²⁸ CSTD, Cilt 19, Toplantı 14, Üçüncü Oturum, 29. Birleşim, 8 Şubat 1975, s.399-400

³²⁹ Aydın, Taşkın, age, s.269

üretildiğini, bunun üzerinde küçük bir oynama yaparak askeri tipe çevrilebileceğini, Topçu bataryası gibi 20-30 yıl ömrü olan gereçlerin ise dışardan temin edilebileceğini, böylelikle dışa daha az bağımlı olunacağını belirtmişti. Kendisinin uçak sanayisi ile ilgili araştırma yaptığını, hiçbir hazırlık olamamasına rağmen Türk sanayisinin imkanlarının olduğunu ifade etmişti. Kamu sektörünün de özel sektörlerin de imkanlarının olduğunu, ikisinin de ve yatırımın peşinen özel sektöre verilmesini yanlış olacağına dikkat çeken Batur, Türkiye’de yeni bir özel harp sanayii kurmaya gerek olmadığını, özel sektörün yapabileceği konular olursa küçük çaplı desteklemelerin olabileceği, fakat özel sektörün kar amacı güttüğü, savunma sanayiinin ise kar amacı ile yapılmaması gerektiğini söylemişti.³³⁰

3 Haziran 1975 günü “*Türk Silahlı Kuvvetlerinin Yeniden Teşkilatlanması, Silah, araç ve gereçlerin yenileşmesi amacıyla Milli Savunma Bakanlığına gelecek yıllara geçici yüklenmelere girişme yetkisi verilmesi hakkında 1601 sayılı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine ilişkin kanun tasarısının TBMM’ce kabul olunan metni ve Cumhuriyet Senatosu Milli Savunma ve Bütçe Plan Komisyonları raporları*” görüşülmüştü. CHP grubu olarak tasarıya olumlu oy vereceklerini söyleyen Batur, hükümetten öğrenmek istediği şeyler olduğunu belirtmişti. İç basın ve dış basında dünyadaki silahlanma çabasını takip ettiklerini, diğer milletlerin kamuoyunun ve meclislerinin ilgi gösterdiklerini, Türkiye’de ise kamuoyu ve meclislerin herhangi resmi bir bilgiye sahip olmadığını ifade etmişti. 1061 sayılı kanunun hazırlandığı ve kabul edildiğinde Hava Kuvvetleri Komutanı olduğunu belirten Batur, kanununda askeri yardımın azalarak devam edeceğini, yardımın tutarı ile modern silah alma imkanı olmaması dolayısıyla tasarının meclislerce kabul edildiğini söylemişti. Çıkarların uyuşmaması durumunda ABD’nin yardımı kesme meselesi ile karşılaşılabilirliğini ve bu yardımlara tekrar ümit bağlanması durumunda bağımsız kalmanın zor olacağını dile getirmişti. Batur; istenilen miktardan, ulusal savaş endüstrisi ve ithal edilecek silahlar için ne kadar pay ayrılacağını sormuş, bunun tartışma konusu olması gerektiğini ifade etmişti. Türkiye’nin neler almak istediğini yabancı basının yazdığını değinen Batur, silah araç-gereç yapımı ile ilgili yeni imkanlar sağlanması gibi gerçek anlamda gizlenmesi gereken konuların da olabileceğini fakat yine de bu tasarının Silahlı Kuvvetlere ne kazandıracağına senatoya açıklanması gerektiğini söylemişti.³³¹

³³⁰ Muhsin Batur, Savaş Sanayiini Kim Kurmalı, 7 Gün Haftalık Siyasi Haber ve Aktüalite Dergisi, Sayı 138, 29 Nisan 1975, s.8-9

³³¹ CSTD, Cilt 22, Toplantı 14, 61. Birleşim, Birinci Oturum, 3 Haziran 1975, s.252-253

5 Şubat 1976’da Milli Savunma bütçesi ile ilgili CHP Senato Grubu adına görüşlerini açıklayan Batur; dış politika ile milli savunma politikalarının birbirileri ile ilintili olduğunu, CHP olarak partilerin ortak bir dış politika benimsemelerinin yararlı olacağına inandıklarını, hükümetler değiştiğinde politika sadece yöntem farkına indirilirse ve uzun süreli olursa milli savunma politikasının da daha doğru belirleneceğini ifade etmişti. Batur; her devletin sahip olması gereken Silahlı Kuvvetler ve Milli Savunma Bütçesini hesaplarken, gelebilecek tehlikelere, ittifaklara ve ittifak içindeki yardımlaşmaya, tehlikeleri karşılayacak gücün hesaplanması ile ekonomi ve sanayinin ne kadar elverişli olduğuna dikkat edildiğini belirtmişti. Türkiye’nin tehlike durumunun ne büyütülmesi ne de küçümsenmesi gerek diyen Batur, ittifak olarak da NATO ve CENTO’da bulunulduğunu, CHP olarak NATO’da kalmaya devam etmenin faydalı olacağına inandıklarını ifade etmişti. Batur 1976 yılında Silahlı Kuvvetlere o zamana kadarki en yüksek bütçe olan 33.5 milyar Türk lirası ayrıldığı halde Avrupa ülkelerinin ekonomik ve sanayi olarak gerisinde, sadece sayı olarak büyük Avrupa ülkelerine yakın olunduğunu ifade etmişti. CHP grubu olarak, kuruluş ve müesseselerin azaltılmasıyla yapılacak tasarruf ile bütçede indirim yapmadan silah gücünü artırılabilmesine inandıklarını dile getirmişti. Silahlı Kuvvetler içerisinde en fazla payı Kara Kuvvetleri’nin almasını haklı bulan Batur, bununla birlikte olası bir Yunan savaşında Hava ve Deniz Kuvvetleri’ne daha büyük iş düşeceği için bütçede bir süreliğine bu kuvvetlere öncelik verilmesinin yerinde bir karar olacağını düşündüklerini belirtmişti. Batur, dış alımda tek bir kaynağa bağlı kalınmaması ve Avrupa’ya yönelmeye kendilerinin de sıcak baktığını söylemişti. Batur hem CHP olarak hem de Hava Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı’nı kuran kişi olarak uçak endüstrisinin güçlenmesini desteklediklerini vurgulamıştı. Havacılık Sanayii ile ilgili olarak kurulan Türk Uçak Anonim Ortaklığı’nın (TUSAŞ) yönetim kuruluna atanan üyelerden 3’ünün MSP, 1’inin AP, 1’inin de CGP’li olmasını yanlış bulduklarını ifade etmişti. Dönemin en modern tankı olan Leopard’ın alınmasından memnun olduklarını ifade eden Batur, 926 sayılı Silahlı Kuvvetler Personel Kanununun aksaklıklarına değinmiş, kadro olmaması sebebi ile yetenekli general ve albayların emekliye sevk edildiğini, muvazzaf subay alımı yerine sözleşmeli subay alınması ile bu sorunun giderilebileceğini söylemişti.³³²

2 Haziran 1976 tarihinde “211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanununun 108. maddesinin 1. fıkrasının sonuna (e) bendi ile iki fıkra eklenmesi hakkında kanun tasarısının TBMM’ce kabul olunan metni ve Cumhuriyet Senatosu Milli Savunma

³³² CSTD, Cilt 25, Toplantı 15, 33. Birleşim, Üçüncü Oturum, 5 Şubat 1976,s.556-563

Komisyonu raporu” ile ilgili konuşmasında Batur; TSK’nın iç hizmet kanununun ayrıcalığı bulunduğunu; fakat kanunun hazırlandığı dönemde bunun bir ihtiyaç olduğunu, eski kanunu bazı kanuni kısıtlamalar yaparak olduğu gibi yeni maddeye koymaya çalıştıklarını belirtmişti. Kendi komutanlığı döneminde de bu ayrıcalığı kötüye kullandıklarını ifade eden Batur, işi yönetmeliğe bırakmak yerine eski olayların tekrar yaşanmaması için kısıtlamayı istediklerini dile getirmişti. Askerlerin de görev yerlerine devlet araçları yerine sivil memurlar gibi gidip gelmeleri gerektiğini, görev dışı yolculuklarda yaşanan kazalarda görev şehidi sayılmasının doğru olmayacağını belirtmiş, bakanlığın, hazırladıkları metni beğenmemesi halinde komisyona geri çekeceklerini ve maddeyi tekrar kaleme alabileceklerini söylemişti.³³³

Batur 23 Haziran 1976 günü Cumhuriyet Senatosu’nda yaptığı konuşmada; TBMM’de Silahlı Kuvvetler ile ilgili konuşulmasının, dünyaya yayılacağından dolayı yarardan olmaktan çok zararı var diyenlerle aynı fikirde olmadığını söylemişti. TBMM’de bulunduğu 2 yıllık süre zarfında Milli Savunma ile ilgili konuları hızlı ve detaylı incelemiden çıkarıp geçirdiklerini hükümetin böyle konuları meclise getirmedeğini, kendilerinin ise senatörler ve milletvekilleri olarak bu konuların TBMM’de önlerine gelmesi için hükümeti zorlamadıklarını, bunun aksine menfaat gruplarını ilgilendiren konularda derinlemesine tenkitler yapıldığını dile getirmişti. Devletin “kalkınma ile dengeli bir savunma harcaması” şeklinde yürütmek istediğini, fakat bunun doğru olmadığını söyleyen Batur, bu görüşün her zaman uygun olmayabileceğini, şartların ani olarak değişebileceğini Kıbrıs Barış Harekatı’nı örnek vererek belirtmiş ve bazı durumlarda kalkınmayı ikinci planda tutarak savunmaya daha fazla ağırlık vermek gerekebileceğini belirtmişti. Batur, Silahlı Kuvvetlerin yeniden yapılandırılmasını bilecek miyiz, öğrenmeden mi oylayacağız şeklinde soru yöneltmişti. TSK’nın yeniden yapılanması NATO şartlarına uygun mu yoksa NATO’dan bağımsız mı olacak diyen Batur, NATO şartlarına göre yapılacak ise, uygulanan ambargoda NATO’nun sessiz kalması dolayısıyla güvenilirliğinin azaldığını, NATO’dan bağımsız bir yapılanma olacak ise Milli Savunmaya daha fazla bütçe ayrılması gerektiğini belirterek, hükümetin isteğinin ne olduğunu bilmediklerini, TBMM ve kamuoyunda bunu tartışarak gizliliğini ihlal etmiş olamayacaklarını ifade etmişti. Ayrıca Türk-Amerikan Savunma Antlaşması’nın imzalanması durumunda aynı para harcanacak mı, imzalanmazsa bu miktar yetecek mi şeklinde sorular soran Batur, hükümetin Fantom tipi uçak alınacağını

³³³ CSTD, Cilt 28, Toplantı 15, 72. Birleşim, Birinci Oturum, 2 Haziran 1976, 404-405

duyurduktan sonra vazgeçtiklerini ve F104 alacaklarını söylemeleri üzerine, ne alınacağına bile karar verilmemiş şeklinde eleştiride bulunmuştu. Hiç kimsenin bu iş için ayrılan paraların verilmesine karşı olmadığını düşünen Batur, paraların döviz olarak verileceğini, Türk lirasının değerli olmadığını, devletin 1976 yılı için 5 milyar dolarlık ithalat planladığını, bunun da bütçenin açık vermesine sebep olacağını hatırlatmıştı. Batur; Kredi ile mi borçlanılacağı, borcun faizinin ne kadar olacağı, ne kadarının ödenebileceği, bütçeye ne kadar para koyulduğu ve bütçeye koyulan paranın döviz karşılığının ne olduğu gibi detayların oy vermeden önce öğrenilmesi gerektiğini savunmuştu.³³⁴

28 Aralık 1976 günü “27.07.1967 tarih ve 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununun geçici 22. maddesi ile aynı kanunu değiştiren 07.07 1971 tarih ve 1424 sayılı kanunun 36. maddesi ile eklenen ek geçici 19. maddesinin değiştirilmesine dair kanunun Millet Meclisince kabul olunan metni ve Cumhuriyet Senatosu Milli Savunma Komisyonu raporu” görüşülmüşü. Teklifin, Senatonun Milli Savunma Komisyonunda geniş kapsamlı tartışılarak kabul görüldüğünü belirten Batur, 926 sayılı kanunun 1967 yılında uzun süre uygulanacağı düşünüldüğünü fakat 9 buçuk yılda 14-15 defa değiştiğini ifade etmişti. Kendisinin de komutan olduğu 1971 yılında çıkarılan Silahlı Kuvvetlerin zorunlu hizmetini 15 yıla çıkaran kanunun Askeri Şura’dan geçip TBMM’ye geldiğini ve kabul edildiğini fakat plansız ve dar kapsamlı olduğunun farkına vardıkları için TBMM’ye sevk ettiklerini söylemişti. Yine kendi komutanlığı döneminde 1968-1969-1970 yıllarında senesi doldu diye herkesi emekli etmek gibi bir hata yaptıklarını, bu sebeple Silahlı Kuvvetlerde kadroların boşaldığını, bu durumu düzeltmek için 15 yıla çıkarmayı önerdiklerini ve TBMM’de hiç tartışılmadan kabul edildiğini, hatanın yöneticilerin olduğunu, çalışanların suçunun olmadığını belirtmişti. Silahlı Kuvvetlere o tarihte giren kişilerin bir antlaşma yapmadan girdiklerini fakat Harp Okulunda okumak, 10 sene hizmet yapmak, istifa etmek ya da istenirse emekliliğe kadar kalmak gibi hak ve şartlar bilinerek talip olunduğunu, tek taraflı olarak 15 yıla çıkarılmasının haksızlık olacağını söylemişti. Kimsenin hakkının yenmemesi için de Temmuz 1971’den itibaren uygulanması gerektiğini söyleyen Batur, bu şekilde orduda kadro boşalması da olmayacağını ifade etmişti. Dünyadaki her Silahlı Kuvvetlerde teknik sınıfı orduda tutmanın zor olduğuna değinen Batur; doktorlara, mühendislere özel ve başka devlet kurumlarından az maaş verilmesi durumunda bu kişilerin ordudan ayrılacağını hatırlatmış, kendilerinin birçok defa bu kararı değiştirerek hata

³³⁴ CSTD, Cilt28, Toplantı 15, 80. Birleşim, Birinci Oturum, 23 Haziran 1976, s.576-578

yaptıklarını, hükümetin bunu gurur meselesi yaptığını fakat bunun hükümetin gurur meselesi olmadığı gibi partiler arası tartışma konusu da olmadığını altını çizmişti. Batur teklifin detaylı bir şekilde incelendiğini belirtmiş ve geldiği gibi geçmesini istemişti.³³⁵

4 Şubat 1977’de başbakanlık bütçesi görüşülürken söz alan Batur, böyle önemli bir konu görüşülürken iktidardan sadece 6 senatörün bulunması ve hiçbir hükümet temsilcisinin bulunmamasını eleştirmişti. Milli Cephe (MC) hükümetinin, birbirinin kuyusunu kazan dört ayrı partiden oluşan dört başlı hükümet olduğunu ifade eden Batur, içinde bulunulan kötü duruma bundan dolayı gelindiğini söylemişti. Batur; 27 Mayıs müdahalesinin 2 gencin, 12 Mart’ın muhtırasının 5 kişinin ölmesinden dolayı yapıldığını fakat şuan 130 kişi öldüğü halde kabullenildiğini, bunun da Türk kamuoyunda parlamentonun itibarının zedelenmesine sebep olduğunu belirtmişti. Koalisyonun dört partisnin de ayrı ayrı hareket ettiğini ve birbirlerine muhalefetin yapmadığı eleştirileri yaparak yıprattıklarını, bu esnada da halkın ne istediğini unuttuklarını, halkın huzur ve güçlü iktidar istediğini söylemişti. Komutan iken ettiği yemine uygun olarak muhtırayı imzaladığını söyleyen Batur, bugün bir askeri müdahale olması durumunda senatör olurken ettiği yemine uygun olarak ilk istifa edecek kişinin kendisi olacağını söylemiş; fakat meselenin, ülkenin o duruma gelmemesini sağlayacak bir hükümet kurmak olduğuna değinmişti.³³⁶

Batur 6 Şubat 1977’de yaptığı konuşmasında, Kıbrıs ve Ege sorunlarının çözüme ulaşmadığını, silah ambargosunun uygulandığını bir dönemde Hava Kuvvetleri Komutanının istifa ettiği ya da ettirildiğini, yerine atanabilecek iki orgeneral olduğu halde iktidarın bu kişileri istemediğini söylemişti. Milli Savunma Bakanının; hiç orgeneral olmadığı ya da olup da kuvvet komutanlığı için yeteriz olduğu durumda bu görevin korgenerale verilmesi kanunidir dediğini hatırlatan Batur, hiçbir orgeneralin kuvvet komutanlığının hakkı olduğunu söyleyemeyeceğini; fakat orgeneralliğe yükselmiş her subayın o makama layık olduğunu, politikacılar başta olmak üzere hiç kimsenin liyakat konusunda söz söyleme hakkının olmadığını belirterek sert bir dille eleştirmişti. Batur’un konuşmasında değindiği diğer konu; ABD’li Lockheed firmasının Roma temsilcisi aracılığıyla F104 tipi uçak satın alınması işinin 9 Ağustos 1974’te Ecevit Hükümeti, ikinci partinin 6 Mayıs 1975’te Demirel hükümeti tarafından onaylanması olmuştu. Bu olayla ilgili yolsuzluk iddiaları çıkması üzerine Batur; parti liderleri, Genelkurmay Başkanı, Milli

³³⁵ CSTD, Cilt 29, Toplantı 16, 17. Birleşim, Birinci Oturum, 28 Aralık 1976, s.390-391

³³⁶ CSTD, Cilt 30, Toplantı 16, 29. Birleşim, Dördüncü Oturum, 4 Şubat 1977, s.241-244

Savunma bakanı, politikacılar ve basının açıklamalarda bulunduğunu, daha sonra bu açıklamalarını düzeltmeye çalışmaları üzerine işlerin daha çok karıştığını, yolsuzluk varsa gizli ve hızlı bir şekilde bulunması gerektiğini söylemişti. Batur; Hava Kuvvetleri meselesi ve Lockheed olaylarında izlenen tutum ile Silahlı kuvvetlere, yabancı kaynakların bile veremeyeceği zararın verildiğini ifade etmişti.³³⁷

Batur, 6 Şubat 1977 günü kürsüye tekrar çıktığında; bir sözcünün konuşmasında dünyaya karşı zayıf görünmemek için dış politikada milli konularda kırıcı tartışmaların olmamasını istemesinin mantıklı fakat bunun bir yöntemi olduğunu, milli savunma, dış politika gibi önemli konular için senatoda gizli celse yapılması gerektiğini, bu sefer de halkın partilerin söylediklerini bilemeyeceğini, bu yüzden mecburen bazı kırıcı tartışmaların olacağını söylemişti. Yunanistan'ın Kıbrıs Barış harekatında NATO'dan ve ABD'den destek görmediği gerekçesi ile NATO'nun askeri kanadından çekildiğini hatırlatarak, Türkiye'nin Almanya dışında NATO'dan pek yardım görmediği gibi bir de ABD'nin silah ambargosu uyguladığını, buna rağmen NATO'daki Türk Hava ve Kara Kuvvetlerinin ABD'li generallerin emrinde olduğunu dile getirmişti. Bununla ilgili olarak Batur; NATO emrindeki Türk kuvvetlerinin durumunda değişiklik düşünülüp düşünülmediği, NATO emir komuta zincirinde değişiklik düşünülüp düşünülmediği, ambargo konusunda hükümetin “bekle gör” politikasının ne kadar devam edeceği gibi sorular sormuştu. Batur; NATO içinde kuvvetlerine komuta etmeyen tek milletin Türkler olduğunu, karargahlar kaldırılсын, uluslararası karargahlar olmasın demek istemediğini, sadece komutanların Türk olması gerektiğine değindiğini ve bunun bir onur meselesi olduğunu söylemişti. NATO'nun Türkiye için hala faydalı olduğunu ve içerisinde yer alınması gerektiğini düşünen Batur, şartların ve üye ülkelerin çıkarlarının değiştiğini ve yeni ilişkiler statüsü kurulması gerektiğini belirtmiş, NATO içinde de savunma konsepti olsun ama öncelik ulusal savunma konsepti olsun demişti.³³⁸

7 Şubat 1977'de, bir gün önce yapılan Milli Savunma bütçesi görüşmelerine değinen Batur; Milli Savunma Bakanının konuşmasını önceden basına verdiği metin üzerinden, diğer fikirlere büyük ölçüde değinmeden yapmasını ve basına da sadece bakanın konuşmalarının çıkmasını dile getirmişti. Bugün de Milli Eğitim Bakanı'nın konuşma metnini önceden basına verdiğini, halbuki CHP, Milli Birlik Grubu ve Kontenjan Grubu'nun da bakanın

³³⁷ CSTD, Cilt 30, Toplantı 16, 31. Birleşim, İkinci Oturum, 6 Şubat 1977, s.541-543

³³⁸ CSTD, Cilt 30, Toplantı 16, 31. Birleşim, Üçüncü Oturum, 6 Şubat 1977, s.601-603

konuşmasına katılıp, konuşmayı övme ihtimalinin olduğunu; fakat yarın yine eleştirilerin basına çıkmayacağını, eleştiriler yapılmış gibi sadece bakanın cevaplarının çıkacağını söylemişti.³³⁹

5 Haziran 1977 günü erken genel seçim yapılmış, CHP seçimlerden birinci parti olarak çıksa da meclisteki çoğunluğu sağlayamamış Cumhurbaşkanı Korutürk hükümeti kurma yetkisini Ecevit'e vermişti. Ecevit, 21 Haziran 1977'de hükümeti kurmuş ve Korutürk'e sunmuş fakat 3 Temmuz 1977 günü mecliste güvenoyu alamayınca Korutürk bu sefer hükümeti kurma yetkisini AP Genel Başkanı Demirel'e vermişti. Yetkiyi alan Demirel, MSP ve MHP ile 21 Temmuz 1977 tarihinde İkinci MC hükümetini kurmuş, 1 Ağustos 1977'de de güvenoyu alarak göreve başlamıştı.³⁴⁰

31 Aralık 1977 günü gensoru verilerek İkinci MC hükümeti düşürülmüş, bunun üzerine Cumhurbaşkanı Korutürk hükümeti kurma yetkisini Ecevit'e vermişti. Parlamento'da çoğunluğu sağlayabilmek için 13 milletvekiline ihtiyacı olan Ecevit, 11 AP milletvekiline bakanlık vaat etmişti. AP'den ayrılarak bağımsız olan 11 milletvekiliyle birlikte 1 Demokratik Parti ve 1 CGP üyesinin desteklemesi üzerine Ecevit 5 Ocak 1978 tarihinde hükümeti kurmuştu.³⁴¹

9 Şubat 1978'de Turizm ve Tanıtma Bakanlığı bütçesi görüşülürken söz alan Batur; turizm ve tanıtımın alanı olmadığını fakat gezme fırsatı bulduğu Portekiz'in, Avrupa'nın en Batı noktasının hiçbir tarihi özelliği olmadığı halde coğrafi konumunu kullanarak ve içecek servisi yaparak turist çekmeyi başarabildiklerini belirtmişti. Yine ABD'de San Diego'da katıldığı bir resepsiyonda, ABD'li katılımcıların Türkiye'yi gördüklerini söylemeleri üzerine merak edip sorduğunu ve Yunan turizm şirketleri ile Ege turuna katıldıkları cevabını aldığını ifade etmişti. Batur resepsiyonda; Yunan turizm şirketlerinin ABD'lilere Türkiye'de sadece Efes ya da Meryem Ana'yı gezdirdiklerini öğrendiğini, bu sebeple bu gezilerde Yunanistan'ın döviz gelirinin fazla, Türkiye'nin ise çok az olduğunu, bu durumun tam tersine çevrilmesi gerektiğini söylemişti. Batur'un değindiği bir başka mesele ise, Türk lirasının düşük ve istikrarsız olmasını fırsata çeviren turistlerin Türkiye'ye Türk lirası ile gelmeleri ve Türkiye'de az miktarda döviz bozdurmalarıydı. Batur'un konuya önerisi ise

³³⁹ CSTD, Cilt 31, Toplantı 16, 32. Birleşim, Üçüncü Oturum, 7 Şubat 1977, s.95-96

³⁴⁰ Aydın, Taşkın, age, s.282-284

³⁴¹ Aydın, Taşkın, age, s.286

Macaristan'daki gibi ülkeye girerken kişi başına belli miktarda döviz bozdurma zorunluluğu getirilebileceğiydi.³⁴²

28 Haziran 1978 tarihinde “926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununun 31. maddesinin (A) bendi ile 49. ve ek geçici 14. maddelerinin değiştirilmesine, 66 ve 112. maddesinin 3. fıkra (d) bendinin yürürlükten kaldırılmasına ilişkin kanun tasarısının Millet Meclisince kabul olunan metni ve Cumhuriyet Senatosu Milli Savunma ve Bütçe Plan komisyonları raporları” görüşülmüştü. Batur; tasarının Demirel döneminde hazırlandığına, mevcut hükümet tarafından meclisten geçirilerek önlerine geldiğine değinmiş, bunun da normal olduğunu belirtmişti. Batur;  nceki hükümet ile mevcut hükümetin savunma politikalarında farklar olduğunu söylediğini, CHP’nin parti programında da yer alan “İçeride ve dış dünyada herkesin dikkat ve ilgisini çeken, sonucunu merakla beklediği yeni bir ulusal savunma konsepti oluşturmak” ibaresini çoğunluğunu oluşturduğu mevcut hükümetin programına koydurduğunu da söylemişti. Batur; önlerine gelen tasarının TSK’nın general sayısını artırdığını ve yüzde sistemi değiştirilerek sabit kadro sistemine geçişi sağladığını belirtmişti. General sayısının çok veya az olması gerektiğini iddia etmenin doğru olmayacağını, teşkilat ve kadro düzenlemesinin görüşe ve anlayışa göre değişeceğini, bir görevi yarbay veya albayın yapabileceğini düşünenlerin olduğu gibi aynı görevi bir tuğgeneral veya t mgeneralin yapabileceğini düşünüp ona göre kadro kuranların olacağını söylemişti. Batur kendi askerlik hayatında yarbay ve albay iken yaptığı görevi bugün bir tuğgeneralin yapmasını örnek olarak vermişti. Batur, general meselesinin bir de ekonomik boyutunun olduğuna değinerek; bir generalin kendisi ile birlikte, en az bir emir subayı, bir icra subayı, bir posta eri, bir ş f r , bir binek arabası ve bir de lojmanı olacağını belirtmişti. Batur; Kara Kuvvetleri’nin en büyük kuvvet olmasının gerektiğini fakat Kara Kuvvetleri sınıfının Türkiye’de hakim kuvvet olma iddiasında olduğunu, bu tasarıda da bu durumun etkilerinin göründüğünü söylemişti. Bu duruma; Kara Kuvvetlerinde general olma ihtimalinin %52,6, Deniz Kuvvetlerinde %50-75, Hava Kuvvetlerinde %25-37,5 olduğunu, muvazzaf subay olarak da Kara Kuvvetlerinin Hava Kuvvetlerinin iki katı olduğunu ayrıca Hava Kuvvetlerindeki orgeneral sayısının 3’ten 2’ye düşürüldüğünü, Kara Kuvvetlerinde ise 8-10 orgeneral olduğunu ve bu durumu anlayamadığını ifade etmişti. Batur’un tasarıdaki Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları ile ilgili kısma değinmiş, Genelkurmay Başkanının normal görev süresinin 3 yıl olduğunu, Bakanlar Kurulu kararı ile her yıl birer

³⁴² CSTD, Cilt 35, Toplantı 17, 27. Birleşim, Birinci Oturum, 9 şubat 1978, s.312

yıl olmak üzere 3 yıl uzatılabildiğini fakat yeni tasarıdaki değişiklik ile uzatmasız 4 yıl olacağını, bu şekilde politikadan uzaklaştığı için olumlu bulunduğunu söylemişti. Bunun tersine Kuvvet Komutanlarının, önemli ve zor bir görev olduğu ve daha fazla fayda sağlanabilmesi gerekçesi ile görev sürelerinin 3 yıl olacağı ve üçlü kararname ile 1 yıl uzatılabileceğinin belirtilmesine Batur; komutanların kısa süre içerisinde fayda sağlayamayacağını belirterek olumlu bakmadığını ifade etmişti.³⁴³

29 Haziran 1978’de “Sağlık personelinin tam süre çalışma esaslarına dair kanun tasarısının Millet Meclisince kabul olunan metni ve Cumhuriyet Senatosu Milli Eğitim – Gençlik ve Spor ve Kültür, Milli Savunma, Sosyal İşler ve Bütçe ve Plan Komisyonlarından 4’er üye alınmak suretiyle kurulan Geçici Komisyon raporu” görüşülürken Batur da konu ile ilgili konuşma yapmıştı. Batur; tasarının iyi niyetli fakat eksik ve yanlışlarının olduğunu belirtip, TBMM’den geçerken değişikliğe uğrayarak içerisine üniversite ile TSK personelinin de katıldığına değinmişti. Batur, hükümetin taktiksel bir hata yaptığını, tasarının değiştirme teklifleriyle Sağlık Bakanlığı sorumluluk alanını aştığını, bu yüzden tasarının meclisten çekilip hükümette yeniden görüşmesi gerektiğini ya da Milli Savunma ve Milli Eğitim Bakanlıklarının görüşlerinin alınıp anlaşmaya varıldıktan sonra TBMM’ye tekrar sevk edilmesi gerektiğini söylemişti. Tasarının olduğu gibi kabul edilmesinin TSK’da sorun oluşturacağını, disiplin ve hiyerarşik düzeni bozacağını vurgulamıştı. Tasarıdaki nöbet hizmetleri için tazminat ödenmesinin öngörüldüğünü, siviller için yorum yapmayıp, mümkün olacağını söyleyen Batur, dünyanın hiçbir ordusunda nöbet hizmetleri için ne daha önce ne de şuanda para ödenmediğini, özellikle de bir askeri birlite ya da bir kurumda çeşitli sınıflara nöbet parası ödenmezken sadece sağlıkçılara ödenmesinin haksızlık olacağını belirtmişti. Tasarının mesai dışı hizmetine ayrı tazminat ödenmesini öngördüğünü, bu madde için de siviller hakkında yorum yapmayacağını, mümkün olduğunu fakat askeriyede saat, gün, hafta kavramının olmadığını, verilen görev yerine getirilinceye kadar devam edildiğini, herkesin askerlik yaptığı için bunu bildiğini söylemişti. Batur; manevraların, tatbikatların günlerce ve gece gündüz sürebileceğini, kimsenin bunlar için para istemeyi düşünmediğini, bu durumda bir sağlık astsubayının veya bir doktorun para almasının askerliğe sığmayacağını ifade etmişti.³⁴⁴

³⁴³ CSTD, Cilt 38, Toplantı 17, 70. Birleşim, Birinci Oturum, 28 Haziran 1978, s.177-179

³⁴⁴ CSTD, Cilt 38, Toplantı 17, 71. Birleşim, Birinci Oturum, 29 Haziran 1978, s.231-232

Batur'un tasarıda değindiği bir diğer mesele ise mahrumiyet bölgelerinde çalışılması için ek para verilmesiydi. Batur; bütün kamu görevlilerinin mahrumiyet bölgelerinde belirli bir süre çalışmasının zorunlu olduğunu, bunun için para verilmez veya verilir diyemeyeceğini fakat TSK'nın 926 sayılı kanunla kendi personeline zaten mahrumiyet bölgesinin durumuna göre 300-500 lira tazminat ödediğini belirtmişti. Batur, önlerindeki tasarıda ise aynı bölge için sadece sağlık sınıfına ayrıcalık tanındığını, aylıklarının ve meslek tazminatlarının dışında mesleki tazminatının üç katı kadar mahrumiyet yeri ve hizmet niteliği tazminatı verilebileceğinin öngörüldüğünü belirtmişti. TSK'nın 657 Sayılı Kanuna değil, 926 Sayılı Kanuna bağlı olduğunu söyleyen Batur, maaş, yan ödeme ve diğer hakların rütbe, görev ve hizmetin dikkate alınarak düzenlendiğini, sadece uçuş tazminatı ile denizaltı tazminatı olarak iki istisnası olduğunu, bunun da hayat rizikosu ile bedeni ve ruhsal yıpranma için verildiğini söylemişti. Batur, mevcut iki tazminatın diğer TSK personellerini rahatsız etmediğini fakat bu hizmet için ayrıcalıklı tazminat verilmesinin TSK içerisinde anarşi, sınıflar arası geçimsizlik ve huzursuzluk çıkaracağını belirtmişti. Batur, sivillere bu hakkın tanınıp askeri sağlık personeline tanınmaması durumunda ise askeri sağlık personelinin haksızlığa uğrayacağını ve hizmet süresi dolan askeri sağlık personelinin büyük kısmının TSK'dan ayrılma ihtimalinin doğacağını vurgulamıştı. Kendisine göre en doğru yolun hızlı bir şekilde Milli Savunma Bakanlığı tarafından TSK'nın özelliklerine dikkat ederek yeni bir tasarı hazırlanması olduğunu söyleyen Batur, istenildiği takdirde aynı yöntemin Milli Eğitim Bakanlığınca da uygulanabileceğini ifade etmişti. Tasarıdaki yöntemle meselenin çözülemeyeceğini söyleyen Batur, mezun olan tıp öğrencilerine veya ihtisasını yapmış bir doktora, hükümet olarak belirlenen bölgede belirli süre çalışacaksın, yoksa diplomanı onaylamam diyebilir ise sorunun para vermeden çözüleceğini söylemişti.³⁴⁵

1 Şubat 1979 günü Batur, *“6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar hakkında kanun başlığı ile 1,2,3,4,5,12,13,14,15,16. maddelerinin ek ve maddesinin değiştirilmesine ve iki ek madde ve bir geçici madde eklenmesine dair Kanun Tasarısının Millet Meclisince kabul olunan metni ve Cumhuriyet Senatosu, İçişleri Anayasa ve Adalet Komisyonları raporları”* hakkında konuşma yapmıştı. Batur öncelikle; kanunun anarşiyi önlemeye faydasının olup olmamasına bakılmadan üye tarafından maddelerin hızlıca okumasını, başkanın parlamenterleri ilgilendiren kısma gelinceye kadar doğrudan “evet” “hayır” aşamasına geçmesini eleştirmişti. Yiğitliğin belde taşınan silahla yapılmaması gerektiğini söyleyen

³⁴⁵ CSTD, Cilt 38, Toplantı 17, 71. Birleşim, Birinci Oturum, 29 Haziran 1978, s.232-233

Batur; devletin, hükümetin, ordunun, jandarmanın ve polisin olduğunu hatırlatmış, zaten kendilerini taşıdıkları silah ile koruyacak duruma geldilerse memleketin çöktüğü anlamına geldiğini söylemişti. Kendisinin de birçok silahının olduğunu ve emniyetin evde bulundurma izni verdiğini, bir tanesinin de taşıma iznini aldığını söyleyen Batur, her parlamenterlerin böyle bir hakkı olduğunu fakat bu kanunun çıkması durumunda bütün yasa dışı silahları sayı sınırı olmaksızın meşru hale geleceğini söylemişti. Ayrıca kaçakçılıkla gelmiş silahların af kapsamına sokulacağını söyleyen Batur, parlamento olarak buna haklarının olmaması gerektiğini, silah taşıma mecburiyeti olanlar için devletin zaten izin verdiğini ifade etmişti. Silahlanmaya karşı ceza için tedbir kanunu tartışmaları yapıp, anarşiyi başka yollardan önlemeye çalışmaları gerekirken, nasıl daha fazla silahlanılabilir tartışması yaptıklarını söyleyen Batur, maddenin kaldırılması için verilen önerenin kabul edilmesini istemişti.³⁴⁶

Batur Senatörlüğü döneminde ekonomik ve sosyal konular üzerinde de konuşmalar yapsa da çoğunlukla askeri konular ile ilgili konuşmalar yapmıştı. Batur; askeriye bütçesi, milli imkanlar ile milli araç gereç üretimi ve kullanımı, askeriye içi hiyerarşik düzenin bozulmadan devam ettirilmesi ve uzmanlık alanı olan Hava Kuvvetlerine katılacak yeni uçaklar konusunda kürsüye çıkmıştı. Batur bu dönemde AP hükümetinin ismi geçen konular hakkında yürüttüğü politikaları beğenmemiş, önerilerde bulunmuş fakat yine de gelişmeler istediği şekilde olmamıştı.

6.2. Cumhurbaşkanlığı Adaylığı

14 Ekim 1979 tarihinde açıkta bulunan Aydın, Edirne, Konya, Manisa, Muğla milletvekilliği ile Cumhuriyet Senatosu'nun üçte birini yenilemek için seçim yapılmış ve AP milletvekilliklerinin tamamını, senatörlüklerin ise çoğunu kazanmıştı. Azınlık Ecevit hükümeti çoğunluğun desteğini korumaya devam ettiği halde istifa etmiş, Demirel MHP'nin dışarıdan desteği ile 12 Kasım 1979 günü azınlık hükümeti kurmuştu.³⁴⁷

1980 yılına gidilirken ülkenin durumu kötüye gitmeye başlamış, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, 31 Aralık 1979 günü Selimiye'de bütün kuvvet komutanları, ordu komutanları ve bazı kolordu komutanları ile toplantı yapmış ve toplantıda Evren'in önerisi ile yönetime bir uyarı mektubu verilmesi kararlaştırılmıştı. Evren 27 Aralık 1979 tarihinde ise görev süresi dolmak üzere olan Cumhurbaşkanı Korutürk'ün görev süresinin uzatılmasına dair imada bulunmuş; fakat Korutürk, bu üstü kapalı teklifi

³⁴⁶ CSTD, Cilt 40, Toplantı 18, 31. Birleşim, İkinci Oturum, 1 Şubat 1979, s.318

³⁴⁷ Aydın, Taşkın, age, s.307

değerlendirmeye almamıştı.³⁴⁸ Bu durumun sonucu olarak Türk Silahlı Kuvvetleri istek ve şikayetlerini Cumhurbaşkanı Korutürk'e bir mektup ile iletmişti. Bu sıralarda 7 Ocak 1980 günü Batur'un Milli Birlik Grubu'ndan bir Senatör arkadaşı; ülkenin kötüye gittiğini, mevcut partilerin genel başkanları dışında bir başbakanın görevlendirilebileceğini, böyle bir durumda görev alması hakkında Batur'a fikrini sormuş, Batur da; bu şekilde kurulan hükümetlerin başarısız olduğunu, bunu yakın geçmişte de gördüklerini ifade etmişti. Ardından Cumhurbaşkanlığı ile ilgili ne düşündüğü konusunda Batur'un düşüncesini soran Senatöre Batur; bu fikrin düşünülebileceği fakat kendisi için böyle bir girişimde bulunmayacağını söylemişti. Bu cevap üzerine Senatör, Batur'dan müsaade isteyerek alt yapı hazırlama ve taraftar toplamaya başlamak istediğini söylemiş, Batur da onay vermişti. Bu olaydan bağımsız olarak bir gün sonra Prof. Dr. Uğur Alacakaptan, Batur'a Cumhurbaşkanı adayı olması için CHP ve Senato Grubunda çalışmalarda bulunacağını dile getirmiş, Batur, Alacakaptan'ın önerisini kabul etmiş ve kendisi de belirli çevrelerle temas kurmaya başlamıştı. Alacakaptan ile bir görüşme gerçekleştiren Batur, Cumhurbaşkanlığı'nın gerekli yetkilere sahip olduğu, sadece bir imza makamı olmadığı şeklinde görüş bildirmiş, Alacakaptan da bu görüşlere katılmıştı. Senato Grubu'nda olumlu sonuç alan Alacakaptan, 5 Ocak'ta konuyu Genel Başkan Bülent Ecevit'e açmıştı. Batur'un asıl merak ettiği konu ise; mevcut Cumhurbaşkanı seçildiği andan itibaren Mart 1980'de seçim yapılacağı bilindiği halde iki büyük partinin (AP-CHP) aday çıkarmamış olması ve 22 Mart'ta başlayan seçim turlarında adaylarının olmamasıydı. Batur bir yandan temaslarını sürdürmüş, bu konu hakkında Kayacan ile de görüşmüş, Kemal Kayacan Batur'u dinlemiş fakat cevap vermemiş, Batur, Kayacan'ın da aday olmak istediğini daha sonra öğrenmişti.³⁴⁹

22 Mart 1980 günü Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turu yapıldıktan sonra aday olmadığı halde Batur'a 14 oy çıkmış daha sonra 131 oya kadar yükselmişti. Ecevit, parti içindeki durumu öğrenmek için 25 Mart günü parlamenterlerle tek tek odasında görüşmüş, uygun gördükleri adaylardan bir ya da birkaç tanesini kendisine iletmelerini istemiş, fakat bu durum yoklamanın sonucunu açıklamamıştı. 10 Nisan'da AP, adayının Dr. Saadettin Bilgiç olduğunu duyurmuş, MHP de destekleyeceğini açıklamıştı. 11 Nisan'da Ecevit aday olmak isteyenlerin kendisine başvurmasını istemiş ve 7 kişi başvuruda bulunmuştu. Turan Güneş, önce adaylığını koysa da yöntemi beğenmediği için geri çekilmişti. Batur'un dışındaki diğer adaylar ise; Sırrı Atalay, Kemal Kayacan, Kemal Sarıibrahimoğlu, Celal

³⁴⁸ Baskın Oran, Kenan Evren'in Yazılmamış Anıları, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990, s.28-29

³⁴⁹ Batur, age, s.504-507

Ertuğ ve Lütfü Doğan idi. 12 Nisan'da ise Genel Başkanın odasında adaylar basına duyurulmuştu. 14 Nisan'da CHP Müşterek Grubunda gizli oylama ile durum yoklaması yapılmış, 3 aday seçimden çekilmiş, geriye sadece Batur, Kayacan ve Atalay kalmıştı. Batur oyunu kullandıktan sonra evine gitmiş, bir süre sonra Genel Başkan Ecevit telefonla arayarak; *"Sayın Batur, grubun eğilimi belli oldu, aday sizsiniz, başarılar dilerim"* demiş, Batur ertesi gün diğer parti ve gruplarla görüşmek için müsaade istemiş, Ecevit'te istediği gibi davranabileceğini söylemişti.³⁵⁰

Seçim tartışmaları sürerken 6 Nisan 1980 günü 7 yıllık görev süresi dolan Cumhurbaşkanı Korutürk Çankaya'dan ayrılmış, Korutürk'ün yerine Cumhurbaşkanlığına vekaleten Cumhuriyet Senatosu Başkanı İhsan Sabri Çağlayangil bakmaya başlamıştı.³⁵¹

MHP ve MSP milliyetçi ve muhafazakar bir aday olduğu takdirde destekleyeceğini bildirmiş, AP'li Saadettin Bilgiç buna inanmadığı, kendi partisinden de %25 fire olacağını öngördüğü ve seçilemeyeceğini düşündüğü halde, nasıl olsa parti içerisinde birisi aday olacak düşüncesiyle aday olamaya karar vermişti. 12 Nisan günü Bilgiç'in adaylığı açıklanmış, seçimin ilk turu yapılmış, AP-MHP-MSP ittifakının toplam 311 oyu olmasına rağmen Bilgiç 183 oy almıştı.³⁵²

Batur 15 Nisan'da Milli Birlik Grubu, Kontenjan Grubu, CGP adına Turhan Feyzioğlu, Demokratik Parti adına Faruk Sükan ve MSP adına Necmettin Erbakan ile görüşmüş, AP ve MHP'ye ziyarete gidip gitmeyeceği sorulunca, AP'nin aday olduğunu, MHP'nin de bu aday destekleyeceğini bildirdiğini, bu sebeple bu iki partiyi ziyarete giymeyeceğini söylemişti.³⁵³ Burada dikkat çeken olay ise, 12 Mart öncesinde Erbakan'ın parti kurmasına izin verdiği için dönemin hükümetini sert bir şekilde eleştiren Batur'un, Cumhurbaşkanlığı seçiminde Erbakan'ı ziyarete gitmesiydi.

16 Nisan 1980 günü seçimin 25. Günü, 34. turunda adaylığı resmi olarak duyurulan Batur, girdiği ilk seçim turunda 263 oy, en yakın rakibi Bilgiç ise 185 oy almıştı. Batur; CHP'nin 1979 seçimlerinde 14 senatörünü, 2 de milletvekilini kaybetmesi, 1 milletvekilinin de vefat etmesi üzerine 1980 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçimini kazanma ihtimalini yitirdiğini belirtmiş, 93. turda en fazla aldığı oy olan 303'e ulaştığını, 1979'da kaybettikleri 17 oyu da kaybetmeselerdi seçimi kazanma durumunun olduğunu belirtmişti. Bununla

³⁵⁰ Batur, age, s.507-509

³⁵¹ İhsan Sabri Çağlayangil, Anılarım, Yılmaz Yayınları, İstanbul, 1990, s.189

³⁵² Bilgiç, age, s.270

³⁵³ Batur, age, s.510

birlikte Batur, CHP dışından kendisine oy verdiğiinden emin olduğu bazı kişilerden bir tur kendisine oy vermemelerini isteyerek, parti içerisinden en az 10 kişinin oy vermediği sonucuna varmıştı. O turda ilk defa Bilgiç, Batur'u geçmişti. 16 Nisan gününden sonra yapılan hiçbir turda gerekli çoğunluğu yakalayamayan Batur, bir sonuç çıkmayacağını düşünerek Genel Başkan Ecevit'e seçimden çekileceğini bildirmiş; fakat Batur'un CHP'deki arkadaşları, Batur'u kendilerinin aday yaptığını söyleyerek onlara sormadan istifa etmesini eleştirmiş, Batur da çekilmekten vazgeçmişti. 15 Mayıs'ta tekrar çekilmiş, 3 Haziran'da yeniden aday gösterilmişti.³⁵⁴ 3 Haziran günü AP'nin adayı Bilgiç, Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi için anayasanın düzenlenmesi teklifi verilince adaylıktan çekilmişti. Bilgiç'ten sonra AP, emekli Orgeneral Faik Türün'ü aday göstermiş, Türün de en fazla 235 oy alabilmişti.³⁵⁵ Batur seçimi şu şekilde yorumlamıştı:

*“Sanki oyların dağılımı görünmez bir güç tarafından yönetiliyordu. Ben 303 oya ulaşmış (seçilmek için 318 oy lazım) bir sonraki turda 298 oy alınca AP'li parlamenterler sonraki tur seçimine sokulmadılar. 298 oya ulaştığımda boş ve geçersiz oylar toplamı yalnızca 28 idi. Bu oylar benim için veya diğer aday Türün için de verilmemiş olabilirdi. Tek aday olarak bundan sonraki turda bana verilmeyen oyların toplamı birdenbire 51'e yükseldi. Demek ki yalnız AP'liler değil, içeride bulunup oy kullanan üyeler de seçilme ihtimalim kuvvetlenince hemen oylarını değiştirmişlerdi.”*³⁵⁶

Batur 7 Haziran'da senatörlüğü sona erdiği için 6 Haziran'da adaylıktan çekilmişti.³⁵⁷ Batur'un 7 Haziran'da senatörlük görevinin bitmesiyle birlikte, siyasi hayatı da sona ermişti.

6. 3. Muhsin Batur'un Son Yılları

12 Eylül 1980 ihtilalinden sonra bazı siyasilere yasak ve kısıtlama getirilmiş, müdahalenin yapıldığı esnada siyasetçi olmadığı halde Batur'da 5 yıl siyaset yasağı almıştı.³⁵⁸ Batur 1985 yılında anılarını yazmış, ondan sonra sakin bir hayat yaşamıştı. Günlerinin kitap okuyarak, satranç oynayarak, Feberbahçe'nin maçlarına giderek, yürüyüşe çıkarak geçirmiş, dışarıda vakit geçirmeyi çok tercih etmemişti. Batur, yılın üç ayında Bodrum Aktur'daki evine giderek vaktini yüzerek ve dostlarıyla geçirmişti.³⁵⁹ Batur, 79

³⁵⁴ Batur, age, s.512-525

³⁵⁵ Bilgiç, age, s.271

³⁵⁶ Batur, age, s.545-546

³⁵⁷ Batur, age, s.544

³⁵⁸ Batur, age, s.576-577

³⁵⁹ Sadun Tanju, Yazmak Görevimdi, Milliyet, 2 Mayıs 1985, s.1-6

yaşında Florence Nightingale hastanesinde olduğu kalp ameliyatının ardından yoğun bakımda tutulmuş, 25 Eylül 1999 günü vefat etmişti. Ameliyatı yapan Prof. Dr. Bingür Sönmez, Batur'un ameliyattan sonra durumunun iyiye gittiğini fakat akciğer ana damarının pıhtı girmesi sonucu tıklandığını ve bu sebeple vefat ettiğini açıklamıştı.³⁶⁰ 27 Eylül günü Levent Camiinde kılınan cenaze namazının ardından Zincirlikuyu mezarlığına defnedilen Batur'un Levent Camiindeki cenaze törenine ailesinin yanı sıra, Erdal İnönü, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Ergin Celasin, Birinci Ordu Komutanı Orgeneral Hilmi Özkök, Harp Akademileri Komutanı Orgeneral Nahit Şenoğlu, Üçüncü Kolordu ve Batı Garnizon Komutanı Korgeneral Atilla Kurtaran, gibi isimler ile birlikte bazı eski komutanlar, polis müdürleri ve sanatçılar da katılmıştı.³⁶¹

³⁶⁰ Muhsin Batur Kalbine Yenik Düştü, Milliyet, 26 Eylül 1999, s.7

³⁶¹ Batur'a Son Veda, Milliyet, 28 Eylül 1999, s.15

SONUÇ

1980 yılında emekliye ayrılmasıyla biten Muhsin Batur'un kariyeri, askeri hayatı ve siyasi hayatı olarak iki ayrılmaktadır. Batur Harp Okulundan 1940 yılında mezun olup göreve başlamışsa da, 1960 yılından itibaren ülke çapında tanınmaya başlamıştır. Batur 27 Mayıs Askeri Müdahalesinde, hareketin planlayıcıları arasında yer almamış fakat kendi bölgesindeki faaliyetlerine katılmış, hatta Başbakan Menderes'i tutuklamak gibi ihtilal için çok önemli bir görevi gerçekleştirmiştir. Batur bu hareketin yapılmasına mecbur kalındığını, üst düzey subayların memleketin kötüye gidişine karşı duyarsız kalmaması gerektiğini ve düzelmesi için faaliyette bulunulması gerektiğini düşünmektedir. Batur 27 Mayıs İhtilaline bu sebeple katılmış, hem ihtilal esnasında, hem de ihtilalden sonra üzerine aldığı görevleri yerine getirmiştir. Batur bu hareketin zorunluluktan yapıldığını söylemekte, ihtilalden sonra gerek Batur'un, gerekse ihtilalde görev alan diğer subayların hiçbirinin rütbe ve makam almaması, Batur'un bu sözünü desteklemektedir. Batur'a ihtilalden sonra geçici olarak valilik görevi verilmişse de, bu görevi bir süre yaptıktan sonra kendi mesleğine geri dönmesi kariyeri açısından önemli olmuştur.

Batur, ihtilal meraklısı olmadığını söylemekte ve 22 Şubat 1962'deki ve 21 Mayıs 1963'teki Talat Aydemir'in ihtilal girişimine karşı tavır alarak bu sözüne uygun hareket etmektedir. Batur'a göre Aydemir ihtilal heveslidir, bu sebeple de Aydemir'e karşı hükümetin yanında tavır sergilemiş ve demokrasinin korunması için mücadele etmiştir. Batur, Talat Aydemir'in 22 Şubat girişimi sırasında Eskişehir'de görevli bulunması isyana oradan karşı çıktığını bildirmiştir. İsyan başladıktan sonra Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel de Eskişehir'e gitmiş, isyan bastırılıp Tansel'in Ankara'ya dönünce Tansel ve karargahının isyanı bastıran kişiler havasına girmelerine Batur'un canı sıkılmış, isyanı TSK'nın bastırdığını belirtmiştir. Aydemir'in ikinci teşebbüsü olan 21 Mayıs girişiminde de Batur yine Eskişehir'de Aydemir'e karşı tavır almış ve isyanın bastırılması için harekete

geçmiştir. Bu doğrultuda Batur, Ankara’da uçaklarla isyancıların üzerine hareketi durdurmaları için uyarı bildirisi attırmış, daha sonra da jetleri havalandırmıştır. Batur’un bu iki girişimin karşısında olması, kendi düşüncesine göre ülkeye faydalı olacak tutumu sergilediğini göstermektedir.

1960’lı yıllarda başlayan sağ ve sol olayların yıkıcı faaliyetleri dolayısı ile Batur, her iki grubun da tehlikeli olduğunu ve her ikisine karşı da aynı sertlikte önlemler alınması gerektiği şeklinde fikir belirtmektedir. Batur kendisinin ne sağcı ne de solcu olduğunu söylemektedir. Sağ ifadesini ekonomik olarak değil, yobazlık ve irtica için kullandığını belirten Batur, sol ifadesini ise kendi devletçilik anlayışı ile sosyalizmi değil, komünizmi kastettiğini ifade etmektedir. Batur’un kendi ifadelerine göre sosyalizmi sol ifadesinin içine almaması, sosyalizme kapalı olmadığını göstermekte, fakat kendi devletçilik anlayışının olduğunu söylemesi de tam olarak bir sosyalist olmadığı anlamını ortaya çıkarmaktadır.

Batur başarılı bir askeri kariyer çizmiş ve genç yaşta general ve yine konumuna göre genç sayılan bir yaşta Hava Kuvvetleri Komutanı olmuştur. Batur; komutanların sınıf arkadaşı olması, iyi konuşabilmesi, yenilikçi, vatansever ve kendine özgü etkileyici düşüncelerinin olması sebebiyle sevilen bir komutan olmuştur. 1971 yılının Ocak ayında havacı subaylar tarafından ihtilal için hazırlık yapılmış, ihtilalden sonrası içinde 27 Mayıs’taki gibi hazırlıksız olmamak için rapor hazırlanmış ve Batur’a sunulmuştur. Batur, bu raporun Doğan Avcıoğlu düşüncelerini yansıttığı ve raporun uygulanması kısmında aynı fikirde olmadığı gerekçesi ile böyle bir faaliyetin içinde bulunmayacağını belirtmiştir. 9 Mart günü Hava Kuvvetleri karargahında yapılan ihtilal toplantısında gerek ihtilal planının sola dönük olması, gerekse müdahale sonrasında kendisinin ve Gürler’in devre dışı bırakılması ihtimallerini göz önünde bulundurarak böyle bir girişime kalkışmamıştır. Batur’un 9 Mart günü bir ihtilal olsaydı başına geçeceği anlaşılmaktadır. Zaten 9 Mart’ın organizatörü Celil Gürkan da anılarında harekete geçilseydi; Batur’un, ben de emek verdim, diyerek hak talep edeceğini vurgulamıştır. Batur, sol görüşlü subayların harekete geçmesi durumunda hareketin başına geçecekti fakat Batur’un asıl istediği bu değildir. Batur, subayların alttan gelen baskısını bir yaptırım gücü olarak kullanarak, emir komuta zinciri içerisinde, kendinden üst makamlar ile arasını bozmadan, iç çatışmaya ve kan dökülmesine mahal vermeden, başarısızlık ihtimali olmadan, yönetime tamamıyla el koyulmasını istemiştir. İhtilal sonrası için ise; en çok şikayetçi oldukları güvenlik meselesinin çözülebilmesi ve yapılmayan reformların gerçekleştirilebilmesi için kendilerinin de içinde olacağı bir kurucu meclisin oluşturulmasını arzu etmiştir. Batur’un bu kurucu mecliste

kendisine verilmesini beklediği ya da istediği makam başbakanlık olmuştur. Gerek Hava Kuvvetlerine mensup subayların hazırladığı raporda, gerekse 9 Mart planında Batur'a başbakanlık teklif edilmiş, Batur bu tekliflerde kendisi için düşünülen konuma itiraz etmemiştir.

Ülkenin kötüye gidişi ve iktidardaki hükümetin bunu engellemekte yetersiz kalması sebebiyle 12 Mart günü hazırlanan muhtırada Batur; sadece hükümeti karşılarına almamaları gerektiğini, TBMM'nin tamamını tasfiye edilmesi gerektiğini savunmuş, bu fikri kabul edilmemiş fakat yine de muhtıraya imzasını atmıştır. Batur, muhtıra sonrası kurulan partiler üstü hükümetlerden reformların hızlı bir şekilde yapılmasını beklemiş, bu konuda da umut beslemiş fakat ağırdan alındığını ve yapılmadığını görünce hükümetlerin reformları başarabileceğine dair olan ümidini yitirmiştir. Batur'un, gerek muhtıra öncesinde gerekse muhtıra sonrasında en çok üzerinde durduğu konulardan birisi reformlar olmuş, fakat istediği sonucu alamamıştır. Batur komutanlığı döneminde kurduğu Hava Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı ile Türk havacılığının gelişmesine katkı sağlamıştır.

26 Ağustos 1973'te emekli olan Batur'un Haziran 1974'te Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından Kontenjan Senatörü seçmesi ile birlikte siyasi hayatı başlamıştır. Batur senatör seçildikten sonra aynı yıl içerisinde CHP'den teklif alması üzerine kendisini senatör seçen Cumhurbaşkanı Korutürk'ten de müsaade alarak CHP'ye geçmiştir. Batur'un 12 Mart Muhtırası verilmeden önce iktidar partisi ile birlikte meclis dışı kalmasını istediği partilerden biri olan CHP'ye geçmesi kendi ifadeleri ile çelişki göstermektedir. Batur bu konuda kendini; mecliste tek çalışarak ülkeye faydalı olunamayacağını düşündüğü ve parti programı olarak kendine en yakın partiye geçerek çalışma kararı aldığını söyleyerek savunmuştur.

16 Nisan 1980 günü CHP adına cumhurbaşkanı adayı olan Batur, 14 Nisan günü parti içinde aday olacağına karar verilmesi üzerine parti liderlerinden CGP adına Turhan Feyzioğlu'nu, Demokratik Parti adına Faruk Sükan'ı ve MSP adına Necmettin Erbakan'ı ziyaret etmiştir. Batur 12 Mart öncesinde dini siyasete alet ettiğini söylediği Erbakan'ın parti kurulabilmesi ve siyaset yapabilmesi konusunda dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'i eleştirmiş fakat cumhurbaşkanı adayı olunca Erbakan ile görüşmeye gitmiştir. AP'nin kendi adayı olduğu, MHP'nin de AP'nin adayını destekleyeceğini açıkladığı gerekçesiyle Süleyman Demirel ve Alparslan Türkeş ile görüşmeye gitmeyeceğini söylemiştir. Batur'un adaylığının açıklanmadan önce kendisine oy çıkması, aday olduktan sonra da kendi partisi dışından oy alması Batur'un sevildiğini ve kendisine inanıldığını göstermektedir. Bunun da

sebebinin bazı ihtilallerin içinde, bazı ihtilallerin karşısında bazılarının ise tepesinde olmasından dolayı bir ihtilalin nasıl yapılacağını ya da nasıl önlenebileceğini biliyor olmasına bağlamıştır. Fakat buna rağmen seçimi kazanamayan Batur, CHP içerisinde kendisine oy vermeyenlerin oy vermesi durumunda ve 1979 yılında yapılan seçimde 14 senatörün, 2 milletvekilinin kaybedilmesi ve bir milletvekillerinin de vefat etmesi ile kendisine cumhurbaşkanlığını kazanmak için yetecek olan 17 oy boşa gitmeseydi kazanabileceğini belirtmektedir. Batur'un bu seçimi; sanki gizli bir güç oyların dağılımını yönetiyordu şeklinde yorumlamış, seçilme ihtimali belirginleşince oyların değiştiğini ya da oylamaya girilmediğini veya geçersiz oy kullanıldığını belirtmiştir. 12 Eylül ihtilalinin yapılma sebeplerinden birisinin de cumhurbaşkanı seçilememesi sorununun olduğunu düşünecek olursak Batur'un bu seçimle ilgili yorumları yerinde ve mantıklı olmuştur.

Batur 6 Haziran 1980'de cumhurbaşkanlığı adaylığından çekilmiş, 7 Haziran günü senatörlük süresinin dolması ile birlikte siyasi hayatı sona ermiştir. 25 Eylül 1999 günü kalp rahatsızlığı sebebi ile vefat etmiştir. Batur; özellikle askerliği döneminde ülkenin kötüye gidişine hem bir vatandaş hem de bir TSK personeli olarak kayıtsız kalmamış, hem sözlü hem de fiili olarak karşı çıkmıştır. TSK personeli olarak iktidarların kötü yönetimine karşı sorumlu olduklarını düşünen Batur doğru olduğuna inandığı yöntemlerle müdahalelerde bulunmuştur. Bazı ihtilallerin içinde, bazılarının karşısında bazılarının ise başında olması ihtilal meraklısı olmadığını, ihtilaller ve müdahaleler sonrasında diğer TSK personelleri gibi Batur'un da yüksek rütbe ve makamlara talip olmaması faaliyetlerinde şahsi çıkar gözetmediğini göstermektedir. Komutanlığı döneminde kurdurduğu Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı ile Türk havacılığına katkı sağlamıştır. Batur Senatörlük yıllarında da çoğunlukla Milli Savunma ile ilgili konularda konuşma yapmış, asker kökenli bir siyasetçi olarak mecliste tartışılan askeri konular hakkında askeri açıdan açıklamalar ve yorumlarda bulunmuştur. Muhsin Batur'un askeri ve siyasi hayatında yaptığı faaliyetler Türkiye'nin gidişatını etkileyen faktörlerden olmuştur ve bunları yaparken devlet menfaatini gözetmesi büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Ahmad Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, Hil Yayınları, İstanbul, 1992.

Akkan Oğuz, **1962 Türkiye Yıllığı**, Ercan Matbaası, İstanbul, 1962.

Akkan Oğuz, **1963 Türkiye Yıllığı**, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul, 1963.

Akkan Oğuz, **1964 Türkiye Yıllığı**, Gün Matbaası, İstanbul, 1964.

Akyaz Doğan, **Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi Hiyerarşi Dışı Örgütlenmeden Emir Komuta Zincirine**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Arcayürek Cüneyt, **Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi 1965-1971**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992.

Atılğan Gökhan, **Yön-Devrim Hareketi Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar**, Yordam Kitap, İstanbul, 2008

Aydemir Şevket Süreyya, **İkinci Adam Cilt 3**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1983.

Aydemir Şevket Süreyya, **Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa Cilt 2**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971, s.506.

Aydemir Şevket Süreyya, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi, 2000.

Aydemir Talat, **Hatıralar**, May Matbaası, İstanbul, 1968.

Aydın Suavi, Taşkın Yüksel, **1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.

Batur Muhsin, **Anılar ve Görüşler Üç dönemin Perde Arkası**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985.

Bilgiç Saadettin, **Hatıralarım**, Akasya Kitap, Ankara, 2007.

Boğuşlu Mahmut, **1960 - 1978 Olayları Anılar Yorumlar**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1995.

Bozdağ İsmet, **Celal Bayar Anlatıyor Başvekilim Adnan Menderes**, Tercüman Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 1986.

Çağlayangil İhsan Sabri, **Anılarım**, Yılmaz Yayınları, İstanbul, 1990.Çavdar Tevfik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze**, İmge Kitabevi, Ankara, 2019.

Demirel Süleyman, **1971 Buhranı ve Aydınlığa Doğru**, Doğu Matbaası, Ankara, 1973.

Elverdi Ali, **Ali Elverdi Paşa Anlatıyor Bu Vatana Kastedenler**, Yeni Asya Yayınları, İstanbul.

Erim Nihat, **12 Mart Anıları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018.

Erkanlı Orhan, **Askeri Demokrasi 1960-1980**, Güneş Yayınları, İstanbul, 1987.

Goloğlu Mahmut, **Demokrasiye Geçiş 1946-1950**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1982.

Gürcan Öner, **Ben İhtilalciyim Fethi Gürcan**, Süvari Yayıncılık, Ankara, 2005.

Gürkan Celil, **12 Mart'a Beş Kala**, Tekin Yayınevi, Ankara, 1986.

Hale William, **Türkiye'de Ordu ve Siyaset 1789'dan Günümüze**, Hil Yayın, İstanbul, 1996

Hikmet Özdemir, **Doğan Avcıoğlu Bir Jön Türk'ün Ardından**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000

Hikmet Özdemir, **Tüm Eserleri: 1 Sol Kemalizm**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1993

İnönü İsmet, **Hatıralar**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006

İpekçi Abdi, Coşar Ömer Sami, **İhtilalin İçyüzü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlar, İstanbul, 2010.

İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 5**, TBMM Basımevi, 2013

İsen Can Kaya, **Geliyorum Diyen İhtilal**, Tan Gazetesi Matbaası, İstanbul, 1964.

Kalpakçıoğlu Özdemir, **İkinci Cumhuriyetin 3 Başbakanı ve Olaylar Cilt 2**, Nüve Matbaası, Ankara, 1968

Kalpakçıoğlu Özdemir, **İkinci Cumhuriyetin 3 Başbakanı ve Olaylar, Cilt 1**, Nüve Matbaası, Ankara, 1968.

Kalpakçıoğlu Özdemir, **İkinci Cumhuriyetin 3 Başbakanı ve Olaylar**, Nüve Matbaası, Ankara, 1969.

Karpat Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal Kültürel Ekonomik Temeller**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017.

Koçaş Sadi, **12 Mart Anıları**, Tomurcuk Matbaası, İstanbul, 1978.

Landau Jacop, **Türkiye’de Aşırı Akımlar 1960 Sonrası Sosyal ve Siyasi Çekişmeler**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1978.

Madanoğlu Halim Tugay, **Korgeneral Cemal Madanoğlu’nun Anıları**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2019.

Nadi Nadir, **27 Mayıs’tan 12 Mart’a**, Cumhuriyet Yayınları, 2000.

Oran Baskın, **Kenan Evren’in Yazılmamış Anıları**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.

Örtülü Erdoğan, **3 İhtilalin Hikayesi**, Milli Ülkü Yayınevi, Konya.

Öymen Altan, **Bir Dönem Bir Çocuk**, Doğan Kitap, İstanbul, 2002.

Seyhan Dünder, **Gölgedeki Adam**, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul, 1966.

Toker Metin, **Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları 1944-1973 İsmet Paşa’nın Son Yılları 1965-1973**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993.

Toker Metin, **İsmet Paşa ile 10 Yıl 1957-1960 Cilt 2**, Akis Yayınları, 1966.

Toker Metin, **Solda ve Sağda Vuruşanlar**, Akis Yayınları, Ankara, 1971.

Ufuk Ajansı, **12 Mart’a Nasıl Getirildik**, Kardeş Matbaası, Ankara, 1971

Uyar Hakkı, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, Boyut Yayınları, İstanbul, 2012.

Yavi Ersal, **İhtilalci Subaylar, 3. Kitap**, Yazıcı Yayınevi, İzmir, 2005

Makaleler

Tuğluoğlu Fatih, *Ali Naci Karacan’ın Gözüyle Lozan Konferansı ve İsmet Paşa*, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S 53, (Lozan Antlaşması Özel Sayısı)**, 2013.

Ansiklopediler

Akyıldız Ali, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 28. Cilt, **Meclisi Mebusan**, Test Yayını, Ankara, 2003.

Aydın Mehmet Akif, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Cilt 24, **Kanuni Esasi**, Test Yayını, İstanbul, 2001.

Tunçay Mete, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 7, **Siyasi Gelişmenin Evreleri**, İletişim Yayınları, s.1967.

Resmi Yayınlar

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 25 Haziran 1974

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 27 Haziran 1974

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 8 Şubat 1975

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 3 Haziran 1975

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 5 Şubat 1976

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 2 Haziran 1976

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 23 Haziran 1976

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 28 Aralık 1976

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 4 Şubat 1977

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 6 Şubat 1977

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 7 Şubat 1977

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 9 Şubat 1978

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 28 Haziran 1978

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 29 Haziran 1978

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 1 Şubat 1979

Arşiv Belgeleri

BCA:30-11-1-0, 13/08/1973

Resmi Gazete

T.C. Resmi Gazete, 25 Temmuz 1951

T.C. Resmi Gazete, 11 Haziran 1954

T.C. Resmi Gazete, 30 Haziran 1972

Gazeteler

Akşam 14 Mayıs 1950

Akşam 15 Mayıs 1950

Akşam 21 Eylül 1937

Akşam 28 Eylül 1937

Akşam 10 Kasım 1938

Akşam 11 Kasım 1938

Bugün, 8 Nisan 1975

Cumhuriyet 21 Eylül 1937

Cumhuriyet 28 Eylül 1937

Cumhuriyet 10 Eylül 1947

Cumhuriyet 11 Eylül 1947

Cumhuriyet 21 Ocak 1949

Milliyet 21 Haziran 1970

Milliyet, 28 Mayıs 1960

Milliyet, 29 Mayıs 1960

Milliyet 16 Aralık 1970

Milliyet 30 Ocak 1971

Milliyet 31 Ocak 1971

Milliyet 11 Mart 1971

Milliyet 16 Mart 1971

Milliyet 13 Nisan 1973

Milliyet, 26 Ağustos 1973

Milliyet 2 Mayıs 1985

Milliyet 26 Eylül 1999

Milliyet 28 Eylül 1999

Vatan 2 Mayıs 1954

Vatan 3 Mayıs 1954

Vatan 27 Ekim 1957

Vatan 28 Ekim 1957

Yeni İstanbul 14 Mayıs 1950

Yeni İstanbul 15 Mayıs 1950

Dergiler

7 Gün Haftalık Siyasi Haber ve Aktüalite Dergisi, 20 Eylül 1972

7 Gün Haftalık Siyasi Haber ve Aktüalite Dergisi, 7 Şubat 1973

7 Gün Haftalık Siyasi Haber ve Aktüalite Dergisi, 29 Nisan 1975

Akis Haftalık Aktüalite Dergisi, 25 Mayıs 1963

Akis Haftalık Aktüalite Dergisi, 4 Mart 1967

Yankı Haftalık Haber Dergisi, 3-9 Eylül 1973

İnternet Kaynakları

<https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=GenelkurmayBaskanlari> , 8 Mart 2021

EKLER

EK-1: Muhsin Batur.

EK-2: Üsteğmen Muhsin Batur.

EK-3: 191. Filo Komutanı Kurmay Binbaşı Muhsin Batur F-84 tipi jet uçağıyla.

EK-4: Muhsin Batur, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel (solda) ile birlikte.

EK-5: Muhsin Batur, İsmet İnönü (sağda) birlikte.

EK-6: Muhsin Batur, Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay (solda) ile birlikte.

EK-7: Muhsin Batur, Deniz Kuvvetleri Komutanı Celal Eyiceoğlu (solda) ve Ordu Komutanı Semih Sancar (Sağda) ile birlikte.

EK-8: Muhsin Batur, Faruk Gürler (Solda) ve Celal Eyiceoğlu (Ortada) ile birlikte.

EK-9: Muhsin Batur, İsmet İnönü (solda) ve Celal Eyiceoğlu (ortada) ile birlikte.

EK-10: Muhsin Batur, Ferit Melen (Sağda) ile birlikte.

EK-11: Muhsin Batur, Naim Talu (Sağda) ile birlikte.

EK-12: Muhsin Batur, emekli Orgeneral Memduh Tağmaç (Solda) ile birlikte.

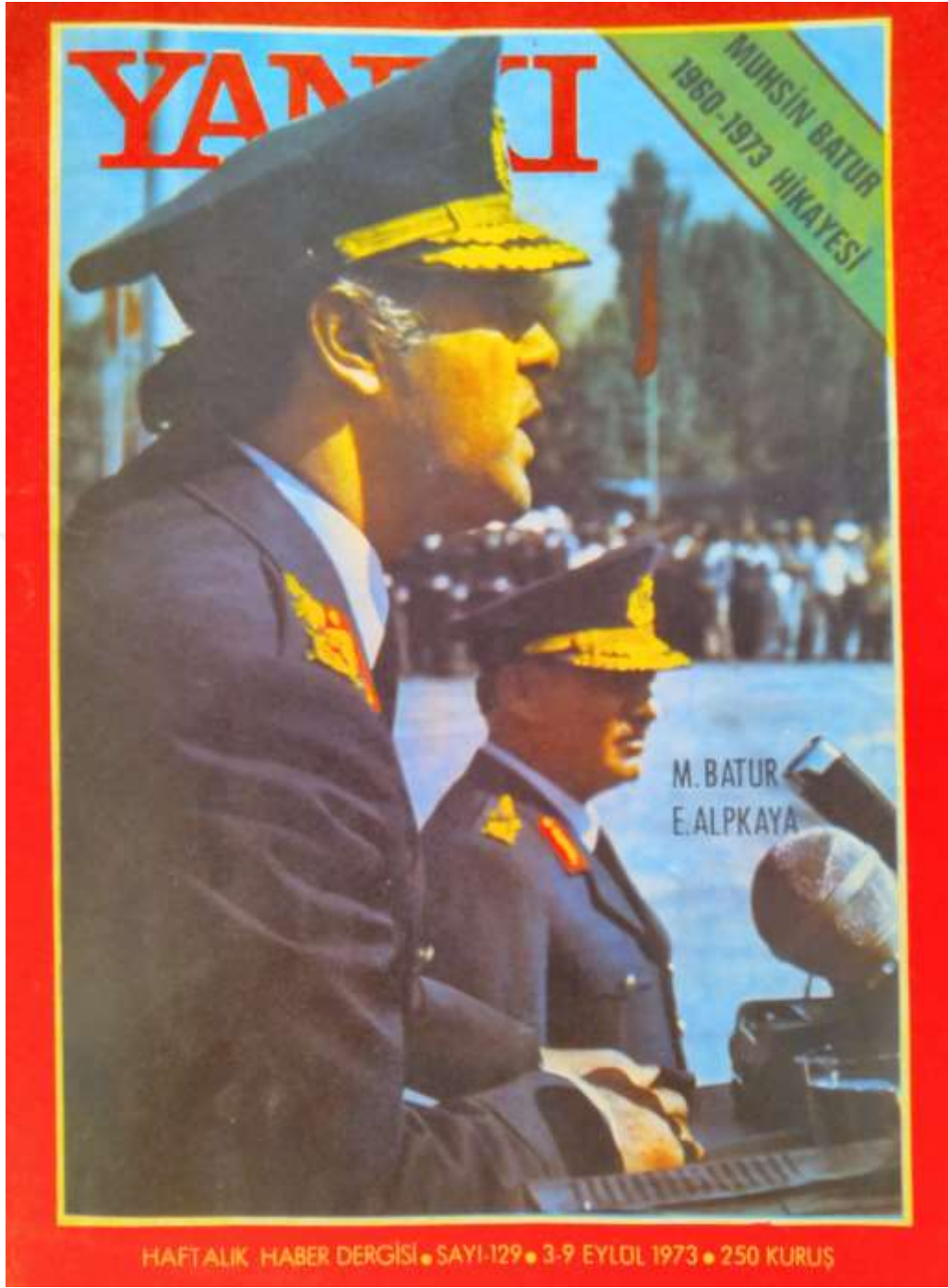

EK-13: Muhsin Batur, ABD’li Orgeneral Ryan’dan (solda) Legion Of Merit nişanı alırken.

EK-16: Muhsin Batur Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk ile birlikte. 24 Nisan 1973.

EK-17: Muhsin Batur Yankı Dergisi'nin kapağında. 3-9 Eylül 1973

EK-18: Musin Batur NATO'nun en iyi atış müsabakasını kazanan Hava Kuvvetleri ekibi ile birlikte.

EK-19: Batur'un görevden ayrılırken yaptığı konuşmadan. Yankı, 2-9 Eylül 1973.

EK-20: Emin Alpkaya ve Muhsin Batur. Yankı, 3-9 Eylül 1973.

EK-21: Leman Batur ve Muhsin Batur. Bugün, 8 Nisan 1975.

[illegible]

● Bu hususla ilgili tahakkuk emrinin olduğu takdirde Türk SİBİB Kurumları tarafından kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti korumak ve kollamak görevini yerine getirerek, idareyi doğrudan doğruya üzerine alması kâinattır. Şüphesiz,

TEZ DEĞERLENDİRME FORMU

Aksaray Üniversitesi Tez Değerlendirme Formu		
Öğrencinin Adı Soyadı:		EVET
Kapak		
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	
Giris		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	
Giris		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	
16	Kaynak formatı Kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	
Atıf Yöntemi APA 6 ☐ CMS ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	
21	Sayfa kenar boşluklar ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	

Bu tezin tarafımdan “Tez yazım kuralları” okunarak dikkatlice hazırlanmış olduğunu ve doğabilecek her türlü olumsuzluktan sorumlu olacağımı kabul ederim.

Öğrencinin imzası